

FAKULTET FOR HUMANIORA, SAMFUNNSVITENSKAP
OG LÆRERUTDANNING

Adrian Jacobsen, fra polarkulden og inn i varmen?

- EN BIOGRAFISK BERETNING OM ETNOGRAFEN, EVENTYREREN OG POLARPIONEREN NORGE GLEMTE

HIS-3900

Kirsten K. Kotte Holiman

*Mastergradsoppgave i historie
Institutt for historie og religionsvitenskap
Universitetet i Tromsø
Våren 2012*

Figur Hovedhuset på Risøya

Hjemve

*Den længsel som mig drev saa sterkt, som viste mig et eden.
Var fantasiens blendeværk, er borte lengesiden.
Den ene smilte for mitt blikk, lig en brud i morgenrøden.
Den andrens høye pande fik, en krans af aftenrøden.
Jeg vilde kun den verden se, jeg drømte om, med öijet se,
Der forekom mig lys som sne, og vilde jeg den eie.
Kun barnlig nysgjerrighet var grunden i mine tanke
Den styret barnets kalde fred og fik min barm at banke.
Men snart fik fuglen flugt og svang, sig viden over jorden
Men ak det var en anden klang, er drømmen hjem i Norden.
Alt blev saa tomt alt var saa kaldt, kun skuffelser og minder
Kun sjeldent noget prøvet holdt, vad söges kan ei findes.
Tilslut av famlen trædt og mædt, af at löbe og at jage
Jeg tenkte paa den beste skatt, Mit hjem –
jeg drog tilbage. (J.A. Jacobsen)*

Forord

Som nyopptatt student på masterstudiet i historie ved Universitetet i Tromsø har man følelsen av at verden ligger for ens føtter. Man har stor entusiasme og pågangsmot og en følelse av at nå er man i gang. Man har funnet et tema og en problemstilling som man ønsker å skrive om, gjerne noe man virkelig gløder for, og en veileder som er like entusiastisk som en selv – ja det er bare å sette i gang. Jeg hadde bestemt meg for å skrive om Johan Adrian Jacobsen (1853-1947) som ble født på Risøya utenfor Tromsø 9. oktober 1853, og som i en alder av 21 år reiste fra hjemlassen sin til Hamburg. Jeg ønsket å se på hvem denne mannen var som familien snakket så varmt om. Etter at jeg hørte om Jacobsen første gang i 2003 har jeg vært fascinert av mannen. En mann som i familiens øyne var en berømt. Jeg fikk høre historier om denne Adrian Jacobsen som drev en stor dyrehage i Hamburg, og mange andre brager han hadde gjort. Disse fortellingene vekket en historisk interesse hos meg, og jeg ønsket å finne ut mer om han. Jeg ønsket å se nærmere på hva som drev en mann i fra Tromsø og Risøya til å reise ut i verden, og samle inn gjenstander fra forskjellige folkegrupper.

Men allerede her støtte jeg på problemer med å få tilgang til kildene jeg trengte for å skrive masteroppgaven min. Hvorfor kunne jeg ikke få tilgang til disse arkivene som befant seg i Tyskland? Eventuelt hvordan skulle jeg klare å få tilgang til dem?

Det første jeg gjorde var å kontakte museum für Völkerkunde i Hamburg direkte. Jeg la frem min sak og fortalte viktigheten av at jeg fikk tilgang til arkivene. Her møtte jeg motstand med det samme og ikke bare fra museet selv. Jeg fikk attpåtil høre at jeg bare måtte glemme å få se disse arkivene av andre forskere som også hadde prøvd. Men jeg lot ikke dette stoppe meg, for jeg skulle ha tilgang. Derfor skrev jeg e-post til alle jeg kunne tenke som kanskje kunne hjelpe meg med dette. Jeg kontaktet Utenriksdepartementet, ambassaden i Berlin, sjømannskirken i Hamburg og forskere ved andre universiteter. Gang på gang møtte jeg motstanden fra museet: her var det umulig å få tilgang. Svarene jeg fikk fra museet var at de holdt på å pusse opp eller at arkivene etter Jacobsen ikke var katalogisert. Eller den etter min mening beste forklaringen:

Jo da, vi har da arkivene etter Jacobsen, men det er ikke tilgjengelig for publikum fordi vi har hatt forskere som har stjålet og ødelagt deler av materialet.¹

¹ Brev fra Direktøren ved Museum für Völkerkunde i Hamburg

Jeg kjente at jeg ble motløs og hadde lyst til å gi opp hele prosjektet. Derfor satte jeg meg ned for å tenke ut mine alternativer, hvordan skulle jeg klare dette?

Så en høstkveld fikk jeg en ide. Jeg skulle skrive brev til høyeste hold, til statsminister Angela Merkel. Som tenkt så gjort. På selve julaften kom svarbrevet fra kontoret til senatorin Professor dr. Karin von Welck, Senator for kultur i Hamburg og styreleder ved Museum für Völkerkunde i Hamburg. De hadde mottatt brev fra fru Merkel og skulle se på saken. Nå var det bare å vente. Ville det gå denne gangen? Etter nok noen uker kom det en e-post fra Hamburg hvor jeg ble fortalt at museet var under oppussing, og at *Jacobsenarkivene* var flyttet til et eksternt depot. Derfor ville jeg ikke kunne komme å se arkivene før i slutten av 2010. Våren 2010 fikk jeg nok en e-post fra Hamburg. Denne gangen skulle det vise seg at jeg fikk endelig avslag på min forespørsel. Arkivene kunne ikke fremvises i nåværende tilstand, ble det sagt. Da hadde jeg gått hele runden og tilbake igjen uten resultat. Hva gjorde jeg nå? Jeg hadde jo fått reisestipend av HIFO (Historisk forening) på 3 000 kroner og disse skulle jo brukes til nettopp en reise for å se på arkivene i Hamburg. Igjen måtte jeg gå i tenkeboksen, kunne det finnes noen kilder etter Jacobsen i Norge? Hvor kunne jeg eventuelt finne disse? Nasjonalbiblioteket ble kontaktet, og de kunne fortelle at de hadde noen brev og et manuskript etter Jacobsen. Disse kunne jeg imidlertid ikke se før jeg hadde fått tillatelse fra hans nærmeste familie, og det var nå detektivarbeidet virkelig begynte. Jeg var klar over at Jacobsen hadde familie i Tyskland. Spørsmålet var, levde barnebarnet ennå, eller var jeg for sent ute? Jeg tok kontakt med aviser i Hamburg for å høre om de viste noe om mannen, men der var det lite å hente. Jeg lette med lupe i mine papirer for å se om jeg fant navn på slektninger jeg kanskje kunne finne i Tyskland, og fant navnene på hans barn. Jeg bestemte meg derfor for å lete i tyske telefonkataloger, men igjen kom jeg ut uten resultat. Hva nå? Det var da jeg fikk hjelp av doktor i arkeologi Cathrine Baglo ved Tromsø Museum. Hun hadde i forbindelse med sin doktoravhandling, *På ville veger? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika* vært i kontakt med Jacobsens familie i Tyskland, og hadde tilfeldigvis adressen til barnebarnet Adrian Jacobsen. Da jeg hadde fått adressen hans satte jeg meg ned og skrev et brev. En dag fikk jeg telefon fra Kärstin Bedranowsky som viste seg å være oldebarnet til Jacobsen. Hun hadde lest brevet til sin far, siden han ikke leste eller snakket engelsk. Hun spurte hva jeg trengte. Jeg fortalte henne hva Nasjonalbiblioteket hadde sagt til meg, og at jeg trengte en skriftlig tillatelse fra hennes familie for å få tilgang til håndskriftsamlingen i Nasjonalbiblioteket. Dagen etter var det kommet en e-post fra henne med skriftlig tillatelse, så nå var det å reise til Oslo.

Jeg vil gjerne takke for all hjelp og støtte jeg har fått. Når det har stormet som verst og tankene har vært alle andre steder enn på oppgaven, har min beste venn og min kjære Kenth Mikalsen vært en livbøye. Han har fått meg opp igjen når alt var mørkt og støttet meg med gode ord og tips. Til Christel Domaas for alle Post-it lappene med oppmuntrende ord. Takk for stundene med Cavakos og annen fanteri. Du er den beste. Til min veileder Einar-Arne Drivenes for at du har vist forståelse og omsorg for meg. Du er en fantastisk veileder og inspirasjonskilde. Til Jørn Harald Fossbakk og Tommy Sørensen, hva hadde studietida vært uten dere. Takk til Sunniva Revhaug for ditt *ufrivillig* vit.ass. arbeid, du har vært med på å berike oppgaven min. Takk Solveig Heløe Olsen for korrekturlesing. Og til Åse Johansen, takk for all hjelp og forståelse. Uten deg ville ikke noen av oss ha funnet frem i vrømmelen.

Kirsten K. Kotte Holiman

Tromsø 2012.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	3
INNHALDSFORTEGNELSE.....	6
KAPITTEL 1.	8
1.1 INNLEDNING.....	8
1.2 <i>MR. JACK OF ALL TRADES</i>	9
1.3 KILDER OG KILDEMATERIALE.....	11
KAPITTEL 2.	13
2.1 RISØYA 1853 – 1874	13
2.2 FAMILIEHISTORIE.....	17
2.3 KAPTEIN JACOBSEN 1869- 1873.....	20
2.4 REISEN TIL HAMBURG OG CHILE 1874 – 1875.....	21
KAPITTEL 3	23
3.1 HAGENBECK – EN REISE I VÖLKERSCHAUENS TJENESTE 1877 – 1880	23
3.2 JACOBSENS FØRSTE EKSPEDISJON 1877	24
3.3 SAMER PÅ VÖLKERSCHAU 1878.....	25
3.4 EN TRAGISK HENDELSE STOPPER HAGENBECKS VÖLKERSCHAU 1879 – 1880	27
KAPITTEL 4	31
4.1 BASTIAN OG ETNOLOGISK MUSEUM 1881 – 1887	31
4.2 URGENT ANTHROPOLOGY OG SOSIALDARWINISME I 1880 – ÅRENE.....	33
4.3 STØTTEKOMITEEN FOR UTVIDELSE AV DET KONGELIGE MUSEUMS SAMLINGER 1881.....	34
4.4 BRITISH COLUMBIA 1881 – 1883.....	36
4.5 FOR VITENSKAPENS SKYLD?.....	41
KAPITTEL 5	48
5.1 GJENSTANDER ANKOMMER BERLIN OG NESTE EKSPEDISJON PLANLEGGES 1882	48
5.2 ALASKA EKSPEDISJONEN 1882-1883.....	49
5.3 INGALIK KRIGEREOG HUNGERSNØD I NORD – ALASKA 1883	55
5.4 YUP’IK FOLKET	60
KAPITTEL 6	65
6.1 HJEMREISEOG BESØK HOS URBEFOLKNINGEN I USA 1883	65
6.2 ”UDØDELIGHET”OG OPPSIKTSVEKKENDE FUNN 1884.....	66

6.3	FREMTIDSUTSIKTER 1884 – 1885	68
6.4	BERNHARDT FILIP JACOBSEN – BELLA COOLA NUXALK 1884 OG 1897.....	70
KAPITTEL 7		74
7.1	FAMILIEMANNEN JACOBSEN 1884 – 1885	74
7.2	EKSPEDISJON TIL ØST – ASIA OG SIBIR 1884 – 1885.....	76
7.3	NOK EN INNSAMLINGSTUR FOR HAGENBECK 1885 – 1886	78
7.4	INDONESIA EKSPEDISJONEN 1887 – 1889	81
KAPITTEL 8		82
8.1	MUSEUMSKURATOR, EKSPEDISJONSLEDER OG ARBEIDSSØKENDE 1889 – 1893.....	82
8.2	FRA EKSPEDISJONSLEDER TIL HOTELLDIREKTØR 1893 – 1898.....	83
8.3	HAGENBECK TIERPARK VIA AMUNDSEN TIL PINE RIDGE OGLALA SIOUX 1900 – 1910.....	86
8.4	FØRSTE VERDENSKRIG, FOREDRAGSHOLDER, JAKTREISTE OG SISTE VÖLKERSCHAU 1914 – 1926	88
8.5	ENKEMANN, ANDRE VERDENSKRIG, BOMBING OG TILBAKEKOMST TIL RISØYA 1937 – 1947.....	89
KAPITTEL 9		91
9.1	I VITENSKAPENS TJENESTE – ETNOGRAFEN JACOBSEN 1882.....	91
9.2	ARVEN ETTER JACOBSEN.....	92
9.3	ANERKJENNELSE FRA NÅTIDENS UTENLANDSKE FORSKERE	94
9.4	OPPSUMMERING	97
ARKIVMATERIALE.....		99
LITTERATURLISTE		99
ARTIKLER PÅ NETT.....		101
ANDRE KILDER.....		102
FIGURLISTE.....		102

Kapittel 1

1.1 INNLEDNING

Jeg har valgt å skrive livshistorien til Johan Adrian Jacobsen (1853-1947) i en kritisk vitenskapelig biografisk fremstilling. Halvdan Koht (1873-1965) kan i følge Marianne Egeland betraktes som en av Norges fremste biografer. Han publiserte 412 biografiske fremstillinger, blant annet *Eidsvold 1814*. Biografien er en fortelling om mennesker som har levd eller lever i en gitt historisk periode.² Biografien fremstiller personer, hendelser eller steder med det Egeland kaller for velkjente språklige virkemidler. Hun snakker her om spill på likheter og forskjeller og bruk av referater og beskrivelser.³ Marianne Egeland refererer til kjente historikere som Knut Kjelstadli og Ottar Dahl, og til hvilke tanker disse har om biografien som historisk genre. Ottar Dahl mener at historikeren viser først og fremst interesse for handlingene og fenomenene som har størst samfunnsmessig betydning. Dersom historikeren skriver om et enkeltmenneske, er dette fordi denne personen var eller er viktig for sine omgivelser.⁴ Egeland beskriver biografien som historiografiens litterære lillebror. Hun påpeker at opprinnelsen mellom disse to er forskjellig. Egeland refererer til Kjeldstadlis bok *Fortida er ikke hva den en gang var*, hvor Kjeldstadli skriver om historiefagets oppfatning av biografiske fremstillinger av historien. Han forklarer at historikernes oppfatningen av biografien beror seg på fagets insistering på den sosiale sammenhengen og ønske om å befatte seg med det som er viktig.⁵ Historikeren skriver altså ikke, mener Kjeldstadli og Dahl, om en enkel person, men om det større bildet som denne personen var en del av. Unntaket er altså, dersom personen hadde utmerket seg på noe vis og dermed fikk betydning for samfunnet rundt seg.⁶ Jeg mener at Jacobsen nettopp var en representant for et større miljø og at hans livsløp er et speil av det samfunnet han levde i.⁷ Dermed blir min kritiske vitenskapelige biografiske fremstilling av Jacobsen en historisk korrekt fremstilling etter fagkretsens kriterier.

Jeg har altså sett på kildene jeg har tilegnet meg med et kritisk blikk, og har trukket frem de hovedpunkter som var vesentlig for hans liv. Jeg forklarer hele veien med fotnoter for at teksten skal fremstå som forklarende for leseren. Jeg skal konsentrere meg om hans rolle som antropolog, etnograf og oppdagelsesreisende, samt hans rolle i Carl Hagenbecks (1844-1913),

² Egeland 2000:73

³ ibid

⁴ Egeland 2000:75

⁵ ibid

⁶ ibid

⁷ ibid

Museum für Völkerkunde og Adolf Bastians (1826-1905) prosjekter. Jeg skal prøve å lage et bilde av hva han samlet inn og hvor mye dette utgjør i dag. Jeg vil forsøke å drøfte hvorfor Jacobsen er mer eller mindre glemt i dag. Jeg skal i min oppgave gjøre en tidsavgrensning til perioden fra Jacobsens barndom i 1853 til hans død i 1947, altså et tidsperspektiv på 94 år.

Jacobsen nevnes i flere bøker, men jeg kan ikke se at noen har gått i dybden for å finne ut hvem mannen virkelig var. Berømte menn som Hagenbeck og Bastian fikk muligens hjelp til berømmelse av Jacobsen, men selv forble han en reisende. I denne oppgaven har jeg brukt kvalitativ metode for å komme frem til et endelig resultat. Måten jeg har gjort dette på, er for det meste å bruke sekundære kilder som bøker og avisartikler. Jeg har også brukt brev deponert i Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling samt brev deponert i Statsarkivet i Tromsø.

1.2 Mr. Jack of all tradess

Jacobsen bodde mesteparten av sitt voksne liv i Tyskland, noe som sikkert er del av årsaken til at han er lite kjent i Norge. Man kan dog finne gjenstander innsamlet av Jacobsen ved etnografisk museum i Oslo. Han jobbet i lange perioder for dyrehandleren Hagenbeck, men han var også ekspedisjonsleder for professor Bastian ved etnografisk museum i Berlin. Når Jacobsen ikke var på reise, drev han sammen med sin kone blant annet restauranten i både Dresden dyrehage og senere ble han overflyttet til den nyåpnede restauranten i Hagenbeck Tirpark i Hamburg i 1908. Jacobsen og kona Hedwig drev også hotell på Unter den Linden i Berlin. Jacobsen skrev i tillegg også bøker på fritiden.

Den første reiseberetningen kom ut i 1884 *Amerika's Nordwestküste*, skrevet av ansatte ved museet før Jacobsen var kommet hjem fra reisen. Denne boken beskrev de 1000 gjenstandene som i dag er en del av *Jacobsensamlingen* ved etnografisk Museum i Berlin. Professor Bastian skrev i et brev til Jacobsen:

*That they have already published a wonderful book with illustrations of your things. In one word my good Jacobsen, you have made yourself immortal.*⁹

Samme år skrev Adrian Woldt sammen med Jacobsen boken *Captain Jacobsen's Journey to the Northwest Coast of America, 1881-1883*.¹⁰ Jacobsen tjente også penger ved å holde foredrag og selge deler av gjenstandene han samlet inn på sine reiste. Han solgte blant annet

⁸ Uttrykket Jack-of-all-trades er en aforisme som beskriver en person med flere ferdigheter, men som ikke er ekspert på et spesielt felt. En som har kunnskap om mange felt, uten å være ekspert på noen av dem.

⁹ Fienup – Riordan 2005:20

¹⁰ Jacobsen/Gunther/Woldt (1884) 1977.

store deler av gjenstandene fra reisen til British Columbia i 1884 til antikvitethandler Umlauff (svigersønn av Hagenbeck). Deler av denne samlingen var ennå i Umlauff familiens eie helt frem til andre verdenskrig, da Hamburg ble bombet og samlingen gikk tapt i brann.¹¹ Det samme skjer med Jacobsens egen samling av fotografier, manuskripter og andre gjenstander han hadde ervervet i løpet av et langt liv, da også huset hans ble bombet i 1943. Jacobsen mister alt han eier under denne bombingene og reiste tilbake til Risøya med hjelp av Reichkommissar Josef Terboven som stilte et fly til Jacobsens disposisjon. Det er klare indikasjoner i både tyske og norske aviser under krigen at Jacobsen ble brukt som del av nazipropagandaen. Jacobsen, som var nordmann, hadde bodd i Tyskland i en mannsalder og var naturalisert tysker. Samtidig var han litt kjent i Norge og nazistene kunne dra nytte av dette. Jacobsen forteller i en rekke avisintervjuer ved hjemkomsten om livet i Tyskland og om de alliertes bombingene og dens virkning på det tyske folk. I Hamburger Tageblatt fra 7. oktober 1943 heter det:

*Reichkommissar Terboven hat ihn, ein Akt symbolischer Huldigung, im Flugzeug nach drüben bringen lassen.*¹²

Altså hyllet Terboven Jacobsen ved å gjøre en symbolsk handling, som å la han få plass på et fly til Norge. I 1933 blir Jacobsen æresmedlem av den tysknordiske forening. Denne foreningen får samme år en ny leder i nazisten Alfred Rosenberg (1893-1946). Rosenberg var Quislings viktigste bekjentskap i Tyskland under krigen.¹³

Figur Alfred Rosenberg i uniform 1933

Om forbindelsen til den tysknordiske forening og Rosenberg er grunnen til at Jacobsen hadde så lett tilgang til Terboven, har jeg ikke klart å finne ut av. Det er heller ingen indikasjoner for at Jacobsen sympatiserte med naziideologien. Når det gjelder min bruk av

¹¹ Jacobsen/Gunther/Woldt(1884) 1977

¹² Hamburger Tageblatt 7. Oktober 1943

¹³ www.snl.no/Alfred_Rosenberg 03.05.12

aviser, er det viktig å være kildekritisk. Mye av det som er skrevet om Jacobsen i aviser jeg har tilgang til var skrevet i 1933-1947. Altså er store deler skrevet under et nazistisk Tyskland og et tyskokkupert Norge. Det kan virke som nazistene brukte Jacobsen som et ledd i krigspropagandaen rettet mot nordmenn. Han beskrives som en:

*ektefødt nordmann, som til like var blitt en god tysker.*¹⁴

Slik som denne uttalelsen og andre uttalelser finner man i avisutklipp fra Tromsø stiftstidende fra 20. april 1933, da Jacobsen ble æresmedlem av det tysknordiske forening.

1.3 Kilder og kildemateriale

Siden Jacobsen arbeidet og levde i Hamburg i størsteparten av sitt liv, samt at han donerte bort hele sin samling til Museum für Völkerkunde, var Hamburg et sted jeg burde besøke. Som nevnt i forordet sendte jeg flere henvendelser til direktøren for museet, statsminister Angela Merkel uten resultat. Derfor bestemte jeg meg for å bruke de kildene jeg hadde. Jeg satt med flere bøker, samt muntlige fortellinger fra Jacobsens familie i Tromsø. Som til sammen kunne få frem en god beskrivelse av hvem Jacobsen var. Siden det har vært vanskelig for meg å få tilgang til primærkilder, har jeg brukt bøker og andre kilder i denne oppgaven. De bøker jeg har valgt å bruke i denne oppgaven er; som hovedlitteratur Antropolog ved Smithsonian National Museum of natural History Ann Fienup-Riordans bok *Yup'ik Elders at the Ethnologisches Museum – Fieldwork turned on Its Head*, en vitenskapelig bok om yup'ik folkets besøk til Etnologisk museum i Berlin i 2005, hvor Yup'ik folket fikk se på *Jacobsensamlingen*. Jeg har brukt avsnittet *The Gift* hvor Fienup-Riordan har brukt Adrian Jacobsens arkiv i Museum für Völkerkunde i Hamburg som primærkilde. Hun brukte dagbøker, brev og bilder som ble funnet der. Dette kapitlet ble skrevet i forbindelse med at Fienup-Riordan hadde tatt med seg noen representanter fra yup'ikfolket til Berlin i 2005 for å studere *Jacobsensamlingen*. Som støttelitteratur har jeg brukt; Dr. Professor Hilke Thode-Aroras bok *Für fünfzig pfennig um die welt – die Hagenbeckschen Völkerschauen*, en bok som forteller historien om Hagenbecks dyrehage i Hamburg. Professor i tysk ved Universitetet i Seattle Washington Eric Ames' bok *Hagenbeck Empire of Entertainments*, en vitenskapelig fremstilling av Hagenbeck. Leder for American & Canadian studies ved Universitet i Greifswald Tyskland Hartmut Lutz'(Red.) bok *the Diary of Abraham Ulrikab*, en fortelling om reisen til inuittene som ble med Jacobsen til Europa i 1880. Den engelsk oversatte boken skrevet av Erna Günther (1896-1982), forfatter og journalist Adrian

¹⁴ Tromsø Stiftstidende 20. april 1933.

Woldt og Adrian Jacobsen *Alaskan Voyage 1881-1883 – An Expedition to the Northwest Coast of America (1884)* 1977; En bok basert på Jacobsens dagbøker om reisen til Nordvest Amerika i 1881-1883. Carl Hagenbecks bok *Menneske og dyr*, hans selvbiografi. Dr. i antropologi Wolfgang Haberland *Remarks on the Jacobsen Collections from the Northwest Coast* 1989, dette er hans beskrivelse av *Jacobsensamlingen* i etnografisk museum i Berlin. Fridtjof Nansens *På ski over Grønland – En skildring av den Norske Grønlands ekspedisjonen 1888-1889*, fortellingen om Nansens tur over Grønland. Tim Greve *Polarboken 1983-1984, Kaptein Johan Adrian Jacobsen – en oppdagelsesreisende som Norge glemte*. Professor Aaron Glass ved senter for Native people of the Northwest Coast museums and Anthropology *Northwest Coast Ceremonialism: The Works of J.A. Jacobsen.*, hans vurdering av Jacobsens forskningsarbeid. Jeg har også brukt Cathrine Baglos doktorgrad *På ville veiger? Levende utsillinger av samer i Europa og Amerika*. Jeg har også brukt Jacobsens egne bøker og da spesielt boken *Gjennom ishav og villmarker*. Forskjellige avisutskrifter, brev funnet i håndskriftsamlingen og i Statsarkivet i Tromsø, samt diktbøker funnet i Jacobsens barndomshjem Risøya. Jeg har lest artikler på nett og undersøkt alle bøkene jeg kunne komme over hvor Jacobsen er nevnt. Ut i fra dette vil jeg forsøke å samle trådene i det som var Johan Adrians Jacobsens liv. I tillegg har jeg bruk kart funnet på forskjellige internettsider. Bildematerialet jeg har brukt i oppgaven, har jeg stort sett funnet på internett og hentet fra litteraturen jeg har, samt benyttet mine egne bilder. Det er svært lite som er skrevet om Jacobsen. Det finnes bruddstykker her og der og jeg har ikke funnet noen som virkelig har gått i dybden, av hvem mannen var. Det er dette jeg nå vil prøve å gjøre noe med. Som nevnt vil jeg i utgangspunktet bruke aviskilder, artikler og bøker skrevet av Jacobsen selv, samt bøker som nevner Jacobsen. Kildene til disse bøkene er for Thode-Aroras bok hentet i arkivene til Hagenbeck Tierpark og min viktigste kilde Fienup-Riordans bok som hentet sine kilder både fra etnografisk museum i Berlin og Museum für Völkerkunde i Hamburg. Jeg har vært i kontakt både med antropolog Fienup-Riordan og hennes researcher Sonja Lührmann. Lührmann fortalte meg at hun hadde brukt alt av kilder som var å finne i Hamburg til boken. Kildene hun snakket om var dagbøker, bilder og brev. Jeg mener derfor at Fienup-Riordans bok er en god sekundærkilde til min oppgave. Kildematerialet Lührmann så på ble levert til Museum für Völkerkunde i Hamburg for at det i følge Jacobsen selv:

*slik at etterslekten skulle kunne lese om mine reiser.*¹⁵

¹⁵ Jacobsen i udatert avisintervju.

Når det gjelder kilder i Norge, er disse svært få. Her snakker vi om enkelte brev som befinner seg håndskriftsamlingen i Nasjonalbiblioteket i Oslo, samt noen brev i Statsarkivet i Tromsø. Mye av korrespondansen mellom Jacobsen og blant annet Nansen og Amundsen ble destruert under bombingene av huset hans og den etterfølgende brannen i 1943. I et avisutklipp jeg har, henviser Jacobsen til denne korrespondansen med blant annet Nansen og Amundsen og viser brevene til journalisten (se Kap.9.3).¹⁶ Jeg redegjør også helt kort for min bruk av begrepene inuitt, eskimo eller yup'ik, slik at det ikke oppstår misforståelser i begrepsbruken. I Canada er begrepet inuitt foretrukket i stedet for eskimo. I Alaska vil bruken av begrepet inuitt være en fornærmelse for Yup'ik folket, mens den andre gruppen i Alaska kalles for iñupiat folket. På Grønland vil inuitt-begrepet være akseptert, men man kan også kalle urbefolkningen der for kalaallit folket. I Russland kalles også denne bestemte gruppen for eskimo, fordi dette er en gruppe av yup'ik folket.¹⁷ Jeg mener at det også er viktig at jeg kort sier noe om Filip Jacobsen, Adrian Jacobsens yngste bror, fordi han også var en viktig bidragsyter til den såkalte *Jacobsensamlingen* som befinner seg i etnografisk museum i Berlin og i følge Haberland burde denne samlingen kalles for *Jacobsensamlingen I* og *Jacobsensamlingen II*. Dette nettopp fordi det ikke bare var Johan Adrian Jacobsen som bidro til samlingen, som i dag inneholder over 18 000 gjenstander. Dersom det skulle være to navn på samlingen ville dette by på problemer, fordi det er uklart hvem av brødrene som samlet inn hvilke av de forskjellige gjenstandene som befinner seg i *Jacobsensamlingen*.

Kapittel 2.

2.1 Risøya 1853- 1874

Jeg skal i dette kapitlet prøve å vise hvem Jacobsen var og forklare litt om hans bakgrunn. Øygruppen Risøya som ligger på 70° Nord og 16° østlig bredde i nåværende Tromsø kommune har vært bebodd siden vikingtid og nevnes i Heimskringla (Sandvær).¹⁸ Senere ble dette øylandet mensalgods og til slutt overtatt av kongen. Som man kan lese i folketellingene fra 1865-1900 er Gregoriussen/Jacobsen familien velholdne folk. I 1865 ser man at det er 12 stor kveg, 14 får, 1 svin og 7 tønner poteter. I 1875 var antall kyr gått ned til 8, men det er nå tilkommet flere sauer. Det er ingen svin og bare 1 ½ tønne potet. Går man til tellingen fra 1900 ser man at det er ingen tønner potet og det drives nå bare med kreatur. Jeg har valgt å

¹⁶ Det er her snakk om avisutklipp funnet på Jacobsens fødested på Risøya. Noe av disse avisutklippene er ikke merket med dato eller navn på avis. Dette avisutklippet er muligens fra 1931.

¹⁷ <http://tulugaq.worldpress.com/inuit-vs-eskimo/> 10.09.10 (denne er ikke å finne på nett per. 11.05.12)

¹⁸ Sturlusson, S "Norges kongesagaer, Olav den helliges saga" 1990

sammenligne Risøya med naboøya Lyngøy som er nevnt i *Tromsø gjennom 10000 år. Handelsfolk og fiskebønder 1794-1900* og som nevnes spesielt, som et viktig handelsstedet på yttersida.¹⁹ Sammenligner man tellingene i 1865, 1875 og 1900 kan man helt klart se at Risøya driver større bruk. I 1865 bor det 7 personer på Lyngøy, det er 1 hest, 3 stor kveg, 10 får og 1 ½ tønne potet. Går man videre til tellingen i 1875 finner man på Lyngøy 10 personer boende. Det er nå 3 kyr og 8 sau. Fra tellingen i 1900 ser man at det bor 26 personer her, men det er ingen dyr eller tønner potet.

Folketelling 1865 for Risøya

Riisö /født Folketelling 1865	F.navn/E.Navn	Yrke	Sivilstatus/ alder	Skoledistrikt Kvalsund	Sokn Tromsøysund	Prestegjeld Tromsøysund	Merknad sokn pot. 4/16 lapper
Tromsø	Jacob Carl Gregoriussen	Fisker	Gift/50 år				12 stor kveg, 14 får, 1 svin, 7 potet
Tromsø	Erika P. Eriksdatter	Jacob Carls kone	Gift/ 47 år				
Tromsøysund	Peter A. Alexandersen	Fisker	Gift/ 25 år				
Balsfjord/Malangen	Martha E. Jacobsensdatter	Peter Alexandersens kone	Gift/ 27 år				
Gausdal	Amund Nilsen	Tjenestekarl	Ugift/ 23 år				
Tromsøysund	Kristian E. Johannesen	Tjenestekarl	Ugift/21 år				
Karlsø	Cornelius H.L. Sørnsen (Sørensen)	Tjenestekarl	Ugift/17 år				
Tromsøysund	Johan A. Jacobsen	Sønn av Jacob Carl	Ugift/13 år				
Tromsøysund	Hans E. Jacobsen	Sønn av Jacob Carl	Ugift/10 år				
Tromsøysund	Bernhard Filip Jacobsen	Sønn av Jacob Carl	Ugift/2 år				
Tromsøysund	Adolf P.E. Pettersen	Sønn av Peter Alexandersen	Ugift/1år				
Tromsøysund	Lorentine Olufine Jacobsen	Datter Jacob Carl	Ugift/17 år				
Tromsøysund	Emelie G.	Tjenestepike	Ugift/23 år				

¹⁹ Tromsø gjennom 10000 år. Handelsfolkog fiskebønder 1794-1900 1994:34,61,67,68,240-241

	Hansdatter		
Karlsø	Lorentshse A. Larsdatter	Tjenestepike	Ugift/18år
Tromsøysund	Jacob M. Jacobsen	Sønn av Jacob Carl. Faret til søs 7 aar om bord. Har faret til søs 7 aar, uden at være hjemme.	Ugift/26 år
Tromsøysund	Hansine Jacobsen	Datter av Jacob Carl	Ugift/7 år

Folketelling 1875 for Risøya

Risøen 1875	Tromsøysund	Etternavn	Familiestilling/Yrke	Født	Dyr
Tromsøby	Jakob K.	Gregoriussen	Gårdbruker, fisker, eggværeier, handelsmann, selveier	1816	8 kyr, 25 sauer, 1 ½ potet
Tromsøby	Erikka Pauline	Gregoriussen	Hans kone	1819	
Tromsøysund	Hans Edevardt	Jakobsen	Sønn av Jacob Carl	1856	
Tromsøysund	Hansine Flemine	Jakobsdatter Datter av Jacob Carl	Datter av Jacob Carl	1858	
Tromsøysund	Bernhardt Filip	Jakobsen S	Sønn av Jacob Carl	1864	
Helgø, Karlsø	Johan Hertvig	Pettersen	Fisker, Tjenestekar	1852	
Helgø, Karlsø	Elias Anton	Sørensen	Fisker, Tjenestekar	1851	
Trondhjems by	Augusta Margrethe	Holm	Tjenestepige	1853	
Tromsøysund	Jørgine Marianne	Cæsarsdatter	Kjøkkenpige	1863	
Helgø, Karlsø	Karen Andrea	Mikkelsen	Tilreisende, Vaskekone	1838	
Tromsø by	Peder Magnus	Johannesen	Inderst, Fisker	1845	
Tromsøysund	Ingeborg Anna	Jakobsdatter	Hans kone, datter av Jakob Karl	1845	
Tromsøysund	Josefine Mathilde	Pedersdatter	Datter av Peder M. Johannesen	1868	
Tromsøysund	Eline Justine	Pedersdatter	Datter av Peder M. Johannesen	1871	
Tromsøysund	Hilda Johanna	Pedersdatter	Datter av Peder M. Johannesen	1875	
Kalsø	Klaus Nikolai	Hanssen	Gårdbruker, fisker, husfader, tilreisende	1850	
Tromsøysund	Lorentshine	Jakobsdatter	Jakob Karls datter, kone til Klaus Nikolai Hanssen	1849	

Tromsø by	Haakon Magnus	Klaussen	Sønn av Klaus N. Hanssen	1874
------------------	---------------	----------	--------------------------	------

Folketelling 1900 fra Risøya

Risø 1900	F.navn	Etternavn	Mellombels bustad	Yrke	Familiestilling	Født	Dyr, uthus, korn, potet, kreatur, fjærkre
Tromsøysund	Hans	Jakobsen		Gaardbruker, fisker	Hf	1856	1 føderaasshus, ingen korn eller potet. Kreatur, ingen fjærkre.
Karlsø	Johanna	Jakobsen		Husgjerninger	Hm	1855	
Tromsø	Johanne M.	Jakobsen		Syselsat i huset	Datter av Hans Jacobsen	1880	
Tromsø	Helga	Jakobsen	D/S Heimdal	Syselsat i huset	Datter av Hans Jacobsen	1882	
?	Karl	Jakobsen		Syselsat i huset	Sønn av Hans Jacobsen	1884	
Tromsø	Magda	Jakobsen		Barn	Datter av Hans Jacobsen	1886	
Tromsø	Lorintine	Jacobsen		Barn	Datter av Hans Jacobsen	1888	
Tromsø	Hanna	Jakobsen		Barn	Datter av Hans Jacobsen	1890	
?	Hans	Jakobsen		Barn	Sønn av Hans Jacobsen	1892	
Tromsø	Jakob	Jakobsen		Barn	Sønn av Hans Jacobsen	1895	
Malangen	Bjarne	Bjarkø		Pleiesønn	Af handlende enkefru	1897	
Balsfjord	Sørn	Eliassen		Tjenerdreng, gaardbruker, fisker		1875	
Malangen	Johan	Johansen		Dreng, gaardsarbeider, fisker		1867	
Tromsø	Jakob Karl	Gregoriusen	D/S Heimdal	Handelsmand, Kaarmand	Hf(Har overlatt bruket til sin sønn Hans Jacobsen, er selv kårmannog har	1816	

			landhandel i kårboligen)		
Helgø	Johan Peder	Andersen	Fisker, husmand uten jord	Hf	1856
Karlsø	Louise	Pedersen	Husmandskone	Hm	1861
Helgø	Borghild	Kaaberstad	Barn		1894
?	Nansy	Pedersen	Barn av John P. Andersen		1898
?	?	Pedersen	Barn av John P. Andersen	Pige udøbt	150300

2.2 Familiehistorie 1853-1868

Hva var det som drev en mann uten formell utdannelse fra det nordlige Norge til å reise verden rundt som det man nok kan kalle for en av Norges første antropologer og etnografer?

Johan Adrian Jacobsen ble født på Risøya i Tromsø 9. oktober 1853. Hans far Jacob Carl Gregoriussen Podomoroff (1816-1908) var sønn av en pomorrusser Alexander Gregorius Podomoroff (1780- u.å., flyttet tilbake til Arkhangelsk og døde der) og Eva Henriksdatter Højer (1786- u.å.) en svensk dame bosatt i Tromsø. I 1838 giftet Jacob Carl Gregoriussen seg med Erika Pauline Eriksdatter (1819-1900).²⁰

Risø, der Geburtsort Adrian Jacobsens, liegt auf einer etwa 50 Kilometer nordwestlich von Tromsø entfernten Insel, die nur von einer Familie bewohnt wird. Rechts das Geburtshaus des Weltreisenden

Figur Risøya med hus ca. 1900, fra Hamburger Tageblatt

Jacob Carl Gregoriussen var fisker av yrke og på slutten av 1830-tallet flyttet han ut til Risøya. Han fikk kjøpe alle holmene rundt Risøya i 1848 og Sandvær rundt 1860 da folket

²⁰ <http://www.hugooien.no/?go=navn&id=f373> 05.05.12

som bodde der emigrerte til USA. I panteboken fra Senja og Tromsø sorenskriverembete finner man skjøtet fra Nikolai Nordmann til Jacob Carl Gregoriussen:

Sköde fra Nikolai Normann til Jacob Carl Gregoriussen paa hele Matr. No. 139 for 175 spd.

*Dat. 29 feb. 1848, tinglyst 11. aug. s.a.*²¹

Videre kan man lese at Jacob Carl Gregoriussen har en obligasjon til Johan Hansen & sønn på 372 spd., med pant i bruk og løpenummer 251 med alle husene og annet gods. Jeg har funnet frem til at Johan Petter Hansen (1793-1871) var kjøpmann født i Tromsø og fikk sitt borgerskap i 1824.²² I den tinglyste obligasjonen fra Jacob Carl Gregoriussen til Johan Hansen & Sønn kan man lese:

Obligasjon fra Jacob Carl Gregoriussen til Johan Hansen & søn, for 1365 Spd. Med pant i dette brug og löbe No 251 med huse m.v.

*Dat. 5. mars 1868, Tinglyst 1 april s.a.*²³

Man kan også lese i panteboken at Jacob Carl hadde lån i Hypotekerbanken i samme periode. Man kan alltid spekulere i hvordan en mann som var fisker kunne ha mulighet til å ta opp lån i banken og hos en kjøpmann i Tromsø. Adrian Jacobsen sier selv i sin selvbiografi som man finner i slutten av boken *Alaskan Voyage 1881-1883* at foreldrene drev lett industri og hadde klart å opparbeide seg litt penger; trankoking, egg- og dunsanking og fiske.²⁴ Det er nok denne industrien som bidro til at folket på Risøya var velholdene.

²¹ Pantebok Senja og Tromsø sorenskriverembete løpenr. 3-186 1848

²² N.A. Ytreberg Tromsø bys historie 1971:227

²³ Pantebok for Senja og Tromsø Sorenskriverembete løpenr.4-105/9-10 1848

²⁴ Jacobsen/Woldt/Gunter (1884)1977:215-224

Figur Jacob Carl og Erika Pauline Gregoriussen. Fra Hugo Øiens slektsside.

Jacob Carl Gregoriussen bygget hus og fikk kone og barn flyttet ut på øya. Det ble drevet ishavsfiske og egg- og dunsanking på selve øya og holmene rundt. Som egg- og dunvær var Risøya nest størst i Norge etter Vardøhus festning.²⁵ Dun fra ærfugl, ederdun, ble solgt til resten av Europa og Russland, mens eggene ble solgt i Tromsø. Under fiskesesongen hadde Jacob Carl Gregoriussen ca. 200 fiskere sysselsatt. I følge Kjell Gregori Jacobsen (1918-2010) fantes det på selve Risøya, hele 12 store rorbuer hvor fiskerne bodde.²⁶ Det ble for det meste fisket hyse på vinteren og sei om sommeren. Det ble i tillegg drevet med husdyrhold på Risøya. Det fantes ikke ordinær skole for folket ute på øyene, fordi det i de lange vintermånedene var vanskelig å frakte folk mellom øyene i dårlig vær. Det ble gjort et forsøk med å holde skole for ungene på våren og høsten, men været satte ofte stopper for skolegangen. Skolegangen besto av religion, regning, lesing og skriving. De som fikk gå på skole helt fram til konfirmasjonsalder fikk også lære geografi og kirkehistorie. Det var vanlig at barn helt ned til syv års alderen var med sine foreldre på fiske om sommeren, så skolegangen var sparsom.²⁷ Familien hadde vært fiskere i generasjoner og Jacobsen måtte, som de fleste øyfolkene på denne tiden tidlig, ut på havet. I en alder av 13-14 år var han med

²⁵ Jacob Carl Gregorius Jacobsen (1920-2007). Han var den siste som bodde fast på Risøya. Han var nevø av Johan Adrian Jacobsen.

²⁶ Kjell Gregori Jacobsen var nevø av Johan Adrian Jacobsen.

²⁷ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:215-224

sin far på den aller første turen til ishavet. Denne reisen tok han med til Lofoten, Finnmark, Svalbard, Bjørnøya og Murmansk. Det var hardt å være sjømann på denne tiden og Jacobsen beskriver en hendelse som skjedde rett utenfor Risøya våren 1865 da en bark fra Dundee i Skottland havarerte. Hele familien ble satt til å redde mannskapet på 11 fra den synkende barken og Johan Adrians Jacobsens mor Erika og svigerbror fikk hver sin sølvskje fra den britiske regjering ved konsulen i Tromsø med inskripsjonen "For your deed" (For deres dåd).²⁸ Jacob Martin Jacobsen vendte hjem etter 8 år på sjøen i 1866 og ble satt i arbeid på farens ny-innkjøpte skip "Elida".²⁹ I 1868 fikk Adrian være med "Elida" til Finnmark for å kjøpe fisk, han beskriver at turen hit ble vanskelig og at noen av lettbåtene de hadde med seg forliste. Jacobsen sier at året 1868 var et tungt år for fiskerne fordi det var et år med mange stormer.³⁰

2.3 Kaptein Jacobsen 1869- 1874

I 1869 reiste Jacobsen tilbake til Svalbard og tilbrakte sommeren der. Han deltok på reinsdyrjakt, og det var nå han oppdaget kullet som lå på bakken, som han senere hadde planer om å reise tilbake for å samle. Han beskriver selv kullet som av dårlig kvalitet.³¹ Jacobsen reiste tilbake til Norge høsten 1869. Vinteren 1869 reiste mange mennesker til Queensland i Australia fra Tromsø og øyene rundt, blant annet en av kapteinene som var ansatt av Adrians far og det ble mangel på erfarne sjøfolk.³² Jacobsen fikk da ideen om at han selv kunne tenke seg å jobbe som kaptein på en av farens båter, men faren mente at han var for ung til en slik stilling. Jacobsen måtte først ta navigasjonseksamen i Tromsø. Jacobsen får selv føre skuta "Elida" som kaptein i en alder av 16 år, etter at han tok skippereksamen i Tromsø i 1870. Ombord på "Elida" var Jacobsen ansvarlig for et meget ungt mannskap. Dette fordi de eldre mer etablerte sjøfolkene, ikke ville være om bord i et skip ført av en så ung mann.³³ På navigasjonsskolen møter Jacobsen andre mennesker viss navn senere skal bli forbundet med polarekspedisjoner. Hans og Søren Johansen var blant disse. Hans Johansen ble senere kaptein på "Lena", skipet som Nordenskiöld brukte under sin Vega-ekspedisjon til Sibir.³⁴ Etter endt navigasjonseksamen i 1870 samlet Jacobsen et mannskap til sin første reise som skipper på eget skip. Reisen gikk til Svalbard. Høsten 1870 kommer Jacob Martin

²⁸ Jacobsen/Woldt/Gunther(1884)1977:215-224

²⁹ Jacobsen 1944:13. Båten Elida var oppkalt etter Fridtjof Nansens skip.

³⁰ Jacobsen/Woldt/Gunther(1884)1977:215-224

³¹ Jacobsen/Woldt/Gunther(1884)1977:215-224

³² Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:215-224

³³ Jacobsen 1944:16

³⁴ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977

Jacobsen tilbake til Risøya på besøk. Jacobsen ønsker å følge med broren tilbake til Hamburg, men hans forpliktelser som skipper på egen skute forhindrer dette. Jacobsen seilte mange turer til Svalbard. Han skrev om at 1871 var et vanskelig år hvor mange båter forliste eller frøs fast i isen. Han skriver om at han selv hadde 6 småbåter med 60 mann ombord, hvor alle berget seg. Det var andre som ikke var like heldige og Jacobsen forteller om en redningsaksjon hvor menn som hadde vært fastfrosset i isen nesten sultet i hjel. Andre menn døde på grunn av de vanskelige forholdene. Jacobsen var tilbake på Svalbard vinteren 1872 hvor han blant annet møtte Nordenskiöld. Han reiste frem og tilbake mellom Norge og Svalbard i årene 1873-1874 og skriver om gode isforhold disse årene. Etter nok en tur frem og tilbake mellom Norge og Svalbard bestemte han seg for at nå ville han reise til Tyskland til sin bror.³⁵

2.4 Reisen til Hamburg og Chile 1874-1875

I 1874 bestemte Jacobsen seg for å reise til Hamburg for å besøke sin eldre bror Jacob Martin Jacobsen. Jacobsen ankom Hamburg 26. oktober 1874. Han bestemte seg for at han ønsket å bli værende i Hamburg, og får seg arbeid der. Han begynte å arbeide sammen med sin bror i en forretning som solgte herreklær, noe Jacobsen fant svært kjedelig. Likevel bestemte han seg for å bli værende i Hamburg, og lære seg språket.

Figur Jacobsen 23 år gammel

³⁵ Jacobsen/Woldt/Gunther(1884)1977:215-224

Jacobsen skrev hjem til sin far at han ikke hadde til hensikt å komme hjem igjen og ber faren selge skipet han hadde vært skipper på.³⁶ Jacobsen lærte seg tysk, men forsto snart at det å jobbe i en forretning i Hamburg ikke var noe han ønsket for resten av livet. Han fikk derfor hyre på det norske skipet ”Hugin” av Kragerø som skulle til Valparaiso i Chile.

Tiden før avreisen beskrev Jacobsen som en svært tung tid. Han fortalte at han nesten ble kriminell og at han led av sterk kjærlighetssorg. Kjærlighetssorgen hadde han fordi han hadde møtt en tysk kvinne som han ble meget forelsket i. Kvinnens far ønsket derimot ikke å ha Jacobsen som svigersønn. Han var ikke av rett avstamning og hadde verken penger eller posisjon. Faren fikk derfor datteren til å bryte kontakten med Jacobsen.³⁷ Den 13. januar 1876 forlot Jacobsen Hamburg på vei til Valparaiso. Den første jobben Jacobsen fikk i Chile var som styrmann på et skip. Han beskrev denne jobben som:

*den dårligste jobben jeg noen sinde har haft.*³⁸

Derfor så Jacobsen seg om etter en ny stilling. Han møtte en svensk baker med en forretning i Valparaiso, som Jacobsen ble daglig leder for. Men heller ikke her trivdes Jacobsen. Han bestemte seg for å kjøpe en fiskebåt og drive fiske langs kysten av Chile. Han gikk så i partnerskap med en svenske og en danske han møtte i Valparaiso og sammen drev de fiske langs kysten. Denne jobben ble ikke så lukrativt som Jacobsen og partnerne hans hadde håpet, fordi den chilenske regjeringen ikke tillot utlendinger å forlate havnen fra soloppgang til solnedgang. Dermed kunne de kun fiske om natten.³⁹ Dette førte igjen til at Jacobsens partnere mister interessen for fiskeribedriften og sluttet. Jacobsen solgte så båten med alt utstyret. Han arbeidet en tid som sjømann på ulike båter som altmuligmann, hvor han reparerte båtutstyr. Han hadde også andre båtrelaterte oppgaver. Jacobsen mistrivdes sterkt i Valparaiso, noe som kommer godt frem i en upublisert diktsamling av Jacobsen fra denne tiden (se side 2).

Jacobsen bestemte seg for å vende hjem til Norge. Jacobsen ønsket å starte med kulldrift på Svalbard, hvor han hadde vært i sin tid som skipper på ”Elida”. Som nevnt tidligere hadde Jacobsen sett kullet ligge *oppe i dagen* og kunne bare plukkes (se Kap.2.3).⁴⁰ Jacobsen forlot Valparaiso i 1877. På tur hjem til Norge stoppet han hos sin bror i Hamburg og det er nå livet til Jacobsen forandret seg drastisk.

³⁶ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977

³⁷ Dagsposten nr. 193, 1943

³⁸ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:220

³⁹ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977

⁴⁰ Jacobsen 1943

Kapittel 3

3.1 Hagenbeck – En reise i Vökerschauens tjeneste 1877- 1880

Jacobsen fikk kontakt med Carl Hagenbeck, som introduserte europeerne for begrepet ”Völkerchauen”, eller antropologisk-zoologisk utstillinger.⁴¹ Hagenbeck forsto forretningsaspektet ved å stille ut levende ikke-vestlige mennesker og begynte rundt 1870 å importere levende mennesker og dyrene deres til Hamburg for å stille dem ut. Han regnes også som grunnleggeren for det som kalles *openair zoo*, en dyrehage hvor dyrene går fritt i store innhegninger istedenfor å stå i bur. Hagenbecks far var fiskehandler og hadde en tilleggsnæring hvor han hadde noen dyr han stilte ut. Det var her interessen for zoologi hos Hagenbeck oppsto. Hagenbeck overtok bedriften etter sin far i 1866 og ansatte jegere som fanget ville eksotiske dyr som Hagenbeck solgte til dyrehager og sirkus. I 1870 årene var det nedgangstider i handelen med dyr og Hagenbeck fant ut i samarbeid med dyremaleren Heinrich Leütemann (1824-1905), at de skulle stille ut levende ikke-vestlige mennesker sammen med dyrene deres.⁴²

Ideen om å lage slike Völkerschau kan Hagenbeck ha hentet fra vennen Phineas Taylor Barnum (1810-1891), kjent for blant annet hans ”Freakshows”, hvor han stilte ut mennesker som hadde en eller annen form av fysisk handikap samt artefakter av spesiell karakter. Han er også kjent for å ha bygget opp den første Madison Square Garden i New York. Hagenbeck engasjerte i september 1875 samer fra Karesuando og Tromsø, som ble fraktet til St. Pauli i Hamburg sammen med sine reinsdyr.⁴³ Slike utstillinger av ikke-vestlige levende mennesker ble en stor suksess for Hagenbeck, og denne suksessen ønsket han å gjenta. Han bestemte seg i 1877 for å få inuitter fraktet til Tyskland.⁴⁴ Jacobsen, som nå var i Hamburg på besøk hos sin bror, får høre om en landsmann som hadde solgt seks isbjørner til Hagenbeck. Landsmannen fortalte Jacobsen at Hagenbeck hadde et ønske om å holde en etnografisk utstilling, hvor han ønsket å samlet inn en gruppe inuitter fra Grønland samt forskjellige bruksgjenstander fra disse. Mannen som hadde fått oppdraget mente at han måtte reise til Novaja Zemlja, hvor han mente denne folkegruppen fantes. Jacobsen visste at dette ikke stemte.⁴⁵ Dermed bestemte Jacobsen seg for å oppsøke Hagenbeck og påta seg denne jobben. Jacobsen var 23 år gammel

⁴¹ Baglo 2011:69

⁴² Hagenbeck 1911.

⁴³ Baglo 2011

⁴⁴ Hagenbeck 1911:34

⁴⁵ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:215-224

på dette tidspunktet. Han oppsøkte Hagenbeck og sa at han kunne hente inuitter til Hamburg, hvorpå samtalen utspant seg noenlunde slik:

Tror du at du greier dette?

Hvorfor ikke?!⁴⁶

Jacobsen får jobben med å engasjere en inuittfamilie til det Hagenbeck kalte for:

en kunstreise⁴⁷

3.2 Jacobsens første ekspedisjon 1877

Grønland var kolonisert av Danmark og Jacobsen måtte derfor først reise til København, for å få godkjenning av den danske regjeringen til innreise på Grønland. Den danske regjeringen var ikke så villig til å gi Jacobsen denne godkjennelsen og han søkte hjelp av Hinrich Rink (1819-1893) som var god venn av Hagenbeck.⁴⁸ Rink kunne ikke gi Jacobsen tillatelsen han trengte og anbefalte han å snakke med en venn av Hagenbeck i innenriksdepartementet. Jacobsen fikk til slutt godkjennelsen han trengte, og returnerte til Hamburg for å forberede Grønlandsreisen. Den 9. mai 1877 var Jacobsen på tur til Grønland med briggen ”Hvalfisken”.⁴⁹ Med det sammen Jacobsen ankom Grønland 6. juni, satte han i gang med innsamlingen av gjenstander. Jacobsen skrev om hvor vanskelig det var å finne en inuittfamilie som ønsket å være med til Tyskland.⁵⁰ Han ba om hjelp av inspektøren i Umanak (Uummanaq) på Vest-Grønland til å finne noen som var villige til å reise til Tyskland. Han møtte på motstand. Inspektøren var ikke helt sikker på om det var noen god i det å sende inuitter til Tyskland. Jacobsen ga opp dette samarbeidet og reiste den 17. juli videre med barken ”Thorvaldsen” til Diskobukten på Vest- Grønland. Men her var det ikke folk. Den 22. juli 1877 ankom Jacobsen sammen med inspektøren Ilulissat (Jacobshavn).⁵¹

I Ilulissat stiftet Jacobsen kjennskap med dr. von Haven, misjonæren Christian Rasmussen og en lokal handelsmann ved navn Fleischer. (Christian Rasmussen var for øvrig far til den mer kjente polarforskeren Knud Rasmussen (1879-1933)). Disse tre bekjentskapene lovte å hjelpe Jacobsen. Jacobsen var nok heller pessimistisk, men i løpet av de åtte dagene han lærte inuittene å kjenne så han litt lysere på oppgaven. Igjen samlet han gjenstander som han ønsket

⁴⁶ Jacobsen 1944:33

⁴⁷ Hagenbeck 1911:51

⁴⁸ Jacobsen 1944:34

⁴⁹ Jacobsen 1944:36

⁵⁰ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:220

⁵¹ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:215-224

å frakte med seg til Tyskland. Til slutt klarte han også å engasjere seks inuitter fra Umanak på Vest-Grønland, øst for Nuuk (Godthåb) til å være med til Tyskland. Det skulle bli en reise inn i det ukjente for inuittene. Den 21. august ble arbeidskontrakten underskrevet, og reisefølget kunne forlate Grønland.⁵² Han hadde med deg mange forskjellige gjenstander som; verktøy, klær, kajaker, en uminak (stor konebåt) og sleder. Jacobsen brakte også med hunder for å trekke sledene. Denne reisen til Umanak ble starten på Jacobsens samarbeid med Hagenbeck. Det første Völkerschau ble en stor suksess i Hamburg, og Jacobsen reiste rundt med inuittene til flere steder i Tyskland. De reiste også til Paris hvor de hadde en stor utstilling i Jardin d'Acclimatio i Bologneskogen, hvor inuittene viste frem sine sleder og annet utstyr til et begeistret publikum som aldri hadde sett noe lignende før. Utstillingen i Paris ble en stor suksess, og varte frem til 17. januar 1878. Den 14. mai 1878 reiste inuittene hjem igjen med lønnen de var blitt lovet, samt 600 kroner hver ekstra for vel utført arbeid.

3.3 Samer på Völkerschau 1878-1879

Den 14. juni samme år påtok Jacobsen seg nok en reise for Hagenbeck. Jacobsen reiste til Finnmark.⁵³ Her skulle han samle inn etnografiske gjenstander og bringe samer og reinsdyr tilbake til Tyskland for nok en utstilling. På reisen nordover stoppet Jacobsen på Risøya, hvor han ble i to dager. Han reiste videre til Finnmark hvor han fikk kontakt med noen samer. Jacobsen hadde som utgangspunkt for sin reise Hammerfest, Kautokeino og Karasjok. Fra disse stedene reiste han på kryss og tvers inn i landet for å samle inn gjenstander fra samisk kultur. I en samebosetning engasjerte Jacobsen ni personer. Disse var Jon Persen Gaup (1842-u.å.) og hans kone Kirsten Pedersdatter Nicodemus (1838-u.å.), deres sønner Nils (1876-u.å.) og Per (1879-u.å.). Inger Gaup (1876-u.å.), Mikkel (1855-u.å.), Kirsten (1861-u.å.) og Aslak Andersen Sara (1866-u.å.), Per Larsen Anti (1860-u.å.) og Jon Josefsen Porsanger (u.å.). Familiene Gaup og Sara var fra Kautokeino og Anti og Porsanger kom fra Karasjok.⁵⁴ Den 16. august 1878 hadde han samlet nok gjenstander, dyr og folk og satte kursen sørover. På reisen sørover døde flere av dyrene, og Jacobsen måtte skaffe flere reinsdyr fra Tromsø.⁵⁵ De ankom Hamburg 31. august samme år, etter et opphold i Bergen. Også denne gang reiste Jacobsen rundt på turne sammen med samene, reinsdyrene og alle gjenstandene han hadde samlet. Samene og Jacobsen besøkte igjen Paris hvor utstillingen ble holdt i Jardin

⁵² Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:215-224

⁵³ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977

⁵⁴ Baglo 2011:77

⁵⁵ Baglo 2011:75

d'Acclimatation i Bologneskogen, hvor nesten en million mennesker var innom for å se utstillingen.⁵⁶ Reisen gikk videre til Lille, Brüssel, Hannover, Düsseldorf, Berlin og Dresden. Cathrine Baglo nevner i sin doktoravhandling *På ville vegger? Levende utstillinger av Samer i Europa og Amerika* at Jacobsen samarbeidet med Adolph Schoepf på denne turneen. Dette er den samme Schoepf som virket som impresario for utstillingsturneen med Labradorinuitene (Se. Kap.3.4). Da utstillingen kom til Berlin fikk de besøkt av den tyske språkforskeren Georg Sauerwein (1831-1904), som blant annet snakket samisk etter å ha bodd i Norge i 11 år. Besøket til Sauerwein ble også gjengitt i Verdens Gang:

Nogle Lappefamilier kom til Berlin efter først at have ladet sig forevise paa Verdensutstillingen i Paris i 1878. Sauerwein anmodede om at faa Adgang til dem og tilbrakte adskillig af sin tid sammen med dem. Selvfølgelig var de henrykt over at træffe en Mand, som i den fremmede Verdensstand kunne tale med dem paa deres eget sprog. Det var netop i Paasken, og det gjorde et dybt Indtryk paa dem, da han læste Lidelseshistorien for dem af det lappiske Nytestamentet. En af Lappekonene havde et lidet Barn, som var født i Lille i Frankrige og endnu ikke døbt. Nu vilde hun absolut, at Sauerwein skulde døbe det. Han bad sig undskyldt, idet han oplyste, at han ikke var Præst. Men han skulde gjerne skaffe en luthers Præst til at forrette Daaben. Nei da kunde det være det samme, til hun kom hjem til Finmarken igjen, mente Konen; ti hun vilde gjerne høre Daabsordene paa sit eget Sprog.⁵⁷

I Dresden mottar Jacobsen et brev fra Hagenbeck hvor han blir bedt om å reise til Le Havre, en by i Normandie ved den engelske kanal, for å hente noen patagoniere som skulle ankomme.⁵⁸ Patagonierne og Jacobsen reiste sammen tilbake til Hamburg, hvor de igjen møtte samene som gjorde seg klar for hjemreise.⁵⁹ Baglo nevner enda en utstilling av samer i Hagenbeck dyrehage, i forbindelse med vinterutstillingen i 1910.⁶⁰ Utstillingen var nok i forbindelse med Wild West Showet som ble arrangert i 1910, hvor Jacobsen hadde vært i Pine Ridge reservatet i Sør-Dakota for å engasjere Oglala sioux til utstillingen (se kap.8.3). En ny sameutstilling fant sted i 1926. Jacobsen var da på reise i Norge, hvor han denne gangen engasjerte samer fra Røros. Dette var for øvrig det siste Völkerschau Jacobsen var med på for Hagenbeck (se kap.8.4).

⁵⁶ Baglo 2011:75

⁵⁷ Baglo 2011:76-77

⁵⁸ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977

⁵⁹ Patagonia er en region i Sør-Amerika delt mellom Chile og Argentina.

⁶⁰ Baglo 2011:135

3.4 En tragisk hendelse stopper Hagenbecks Völkerschau 1879-1880

I 1879 kjøpte Jacobsen sammen med Hagenbeck skonnerten "Eisbär". Skonnerten ble kjøpt i Norge. Den 27. april 1880 settes kursen mot Hebron på Nordvestkysten av Newfoundland i Canada. Det var sel- og hvalfangere om bord, for Hagenbeck og Jacobsen ønsket å ta del i sel og hvalfangsten nær Grønland. Denne turen beskrives som tung, fordi Jacobsen blir syk med feber om bord. De ankommer Nordvestkysten av Grønland 29. mai 1880, hvor et stort norsk selfangstkompani var samlet. Jacobsen var selv for syk til å delta i fangsten, og fikk høre at fangsten heller ikke gikk så godt for de andre om bord på grunn av tåke og storm. Den 6. juli ankom de Ilulissat (Jacobshavn). Der ble Jacobsen hilst velkommen av inuittene som var med han til Tyskland 1877/1878. Igjen samlet han inn gjenstander fra inuittene, men ble denne gangen nektet å ta disse med seg av inspektøren, som forlangte toll.⁶¹ 20. juli 1880 reiste Jacobsen og folket om bord videre uten de innsamlede gjenstandene. Reisen gikk til den andre siden av Grønland mot Cumberland. Båten ble stoppet av isforholdene og tett tåke, og forholdene gjorde det umulig å nå inn til land. De ble liggende værfast i isen til 8. august uten å klare å komme til land, og bestemte seg for å gi opp å seile videre til Labrador på Newfoundland. De ankom Hebron i august 1880. Jacobsen skulle også her samle inn gjenstander og prøvde nok engang å få med seg inuitter til å reise sammen med han til Tyskland.

Figur Morovianske misjonen i Hebron 1890.

⁶¹ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:223

I Hebron møtte han stor motstand fra misjonærene, *Herrnhuterne eller Brødremenigheten* (Morovian Mission).⁶² De var motvillige til at Labradorinuittene skulle reise til Europa. Misjonærene advarte inuittene mot å reise til Tyskland, men til tross for dette får Jacobsen ansatt den 35 år gamle Abraham Ulrikab (Ulrikab betyr ektemannen til Ulrike) som tok med seg sin kone 24 år gamle Ulrike, deres barn Sara og Maria, samt Ulrikes nevø Tobias. Jacobsen beskrev Abraham som en meget intelligent mann, og med hjelp av Ulrikab får han overtalt den 40 år gamle sjamanen Terrianiak, hans 30 år gamle kone og tenårings datter Noggasak samt sjamanen Paingo til å reise sammen med dem til Tyskland.⁶³ Disse siste ble hentet fra Nakvak-befolkningen nord på Labrador.⁶⁴

Denne reisen skulle vise seg å bli et vendepunkt i samarbeidet mellom Hagenbeck og Jacobsen. Da Jacobsen og inuittene skulle reise fra Newfoundland ble den viktige koppervaksinen som inuittene måtte ha før avreisen, utsatt til de kom frem til Hamburg fordi det ikke fantes leger i Labrador. Jacobsens beskrivelse av hvordan han fikk overtalt de ni inuittene til å bli med til Tyskland bestrides i boken *The Diary of Abraham Ulrikab*. I boken heter det at Jacobsen ikke ga inuittene noe valg om de ønsket å reise med han til Tyskland. Misjonærene beskrev hendelsen slik:

*Were unable to refuse Herr Jacobsen...to be exhibited like wild animals outside in Europe to gain money. With promised daily earnings of three shilling per man, two shillings per woman, one shilling per child, their desire for European splendors is too strong.*⁶⁵

Misjonærene mente at Jacobsen overtalte inuittene med å fortelle dem om hvor mye de kunne tjene på å reise med han, og spenningen over å kunne reise til et fremmed land ble for stor. Dette blir fremstilt som om Jacobsen tvang inuittene til å reise sammen med han til Tyskland, noe som ikke stemmer. Det ble også på denne reisen skrevet kontrakt mellom inuittene og Jacobsen, og man kan anta at inuittene forhandlet seg frem til avtalen dem imellom. Det kan også tenkes at et annet motiv lå bak vegringen til misjonærene, nemlig det faktum at misjonærene var redde for at inuittene skulle utsettes for en annen påvirkning enn deres. De

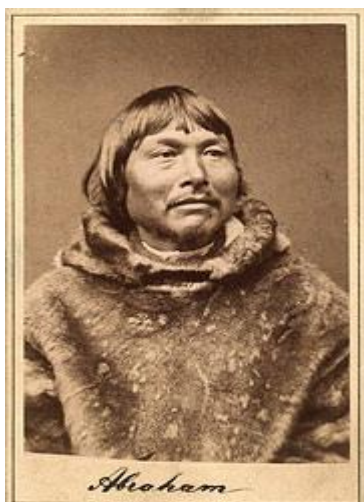
⁶² Den Morovianske kirke, Bohemiska Brethren, Mähriske brødre eller brødremenigheten, er en protoestantisk orden startet av Jan Hus. Oppsto i Kunvald i Tjekkia i 1457 og videreført av landflyktige Bøhmiske prester i 1727.

⁶³ Jacobsen, Woldt, Gunther(1884)1977:223

⁶⁴ Lutz 2005:xviii

⁶⁵ Lutz 2005:iiv

fryktet det som i *The Diary of Abraham Ulrikab* beskrives som en disponering for alkoholens farer og slett moral utenfor misjonen, som igjen ville lede dem til deres fortapelse.⁶⁶

Figur Abraham Ulrikab

Figur Tobias. Bildet er tatt av Jacob Martin Jacobsen eldste bror av Adrian Jacobsen.

Den 26. august 1880 gikk de om bord i skipet "Eisbär". *The Diary of Abraham Ulrikab* beskriver sjøreisen over Atlanteren som strabasiøs, inuittene led av sjøsyke på grunn av sterk vind og store bølger. Jacobsen selv, beskrev reisen som behagelig. Det faktum at inuittene kom fra forskjellige familier, noen kristne andre ikke-kristne, var også problematisk.⁶⁷ Disse forskjellige gruppene hadde ikke lett for å snakke med hverandre, siden den ene gruppen trodde og ba til Gud, mens den andre gruppen fortsatt trodde på de gamle gudene. I tillegg hadde misjonærene bestemt bedt Jacobsen om å holde disse to gruppene adskilt, slik at den ikke-kristne gruppen skulle få innflytelse på den kristne gruppen. Denne formaningen ble også overholdt da gruppene oppholdt seg i Europa, ved at gruppene bodde i forskjellige hytter på utstillingsområdene. Men begge gruppene hadde et felles mål, å tjene penger som levende utstillingsobjekter i Europa. "Eisbär" ankommer Hamburg 24. september 1880. Jacobsen skriver i sin dagbok om denne reise:

*Fra den første dagen jeg gikk om bord i dette skipet, har det bare vært bekymringer som aldri før. Nesten alt mitt mot er borte, mine forventninger redusert og mitt hjerte verker etter å reise tilbake. Jeg kan bare forvente meg ruin, når jeg kommer hjem.*⁶⁸

⁶⁶ Lutz 2005:xviii

⁶⁷ Lutz (Red.) 2005:xviii

⁶⁸ Lutz (Red.)2005:xviii

Jacobsen ble igjen syk da skipet ankom Hamburg og ble innlagt på sykehus med diaré i flere uker. På grunn av Jacobsens sykdom ble den viktige vaksinasjonen av inuittene glemt. Hagenbeck leier inn Adolph Schoepf, direktøren i Dresden dyrehage, for å organisere inuittutstillingen mens Jacobsen er innlagt på sykehuset. Jacobsen mottar et brev fra Schoepf som beskrev begivenhetene som fant sted på utstillingen. Jacobsen ber innstendig Schoepf om å utelate harpunering av dyr inne i innhegningen, fordi dette ville kunne skremme bort publikum. Gruppen turnerer rundt i Tyskland, og 2. oktober kom de til Berlin. Vinteren hadde vært meget kald dette året og inuittene begynte å bli syke av den fuktige vinterluften, med forkjølelse og hodepine. Jacobsen var nå blitt frisk nok til å vende tilbake til gruppen. Det sies at Jacobsen var en streng og myndig mann som ved en anledning visstnok pisket inuitten Tobias med en hundepisk for noe han hadde gjort. Det har ikke latt seg gjøre å finne ut av hvilken episode dette dreier seg om.⁶⁹ I Berlin fikk gruppen besøk av en av Tysklands fremste forskere legen og antropologen Rudolf Virchow (1821-1902).

Figur dr. Rudolf Virchow

Dr. Virchow kan regnes som grunnleggeren av sosialmedisin, og var antropolog, historiker, patolog, biolog og politiker. Dr. Virchow var på dette tidspunktet leder av Det etnografiske selskap i Berlin og var svært interessert i inuittene. I ettertid kan man nok si at dr. Virchow drev med frenologi på urbefolkninger som var med i lignende utstillinger i Tyskland.⁷⁰

Jacobsen og inuittene reiste så videre på turne rundt om i Europa. Det var nå at koppersykdommen brøt nå ut for fullt. Den første som døde var Noggasak, etter å ha blitt

⁶⁹ Lutz (Red.)2005:xxii

⁷⁰ Frenol ogi er læren om at individets evner og karakteregenskaper er knyttet til bestemte områder av hjernens overflate og at disse områdenes grad av utvikling kan avleses av kraniets ytre form.

http://snl.no/sml_artikkel/frenol_ogi 06.05.12

feildiagnostisert av legene med diagnosen mageonde.⁷¹ Denne feildiagnostiseringen gjentar seg flere ganger, og i tur og orden ble den ene etter den andre inuitten syk. Det hele ender i tragedie ved at alle ni dør av kopper.⁷² Jacobsen skrev om hendelsen slik:

*Var jeg virkelig nødt til å få disse stakkars stolte menneskene til å dø i et fremmed land? Hvordan kunne dette skje, det er jo så langt fra mine intensjoner?*⁷³.

Etter tragedien ønsket ikke Hagenbeck å avholde flere Völkerschauen. Han skrev i et brev til Jacobsen i 1881:⁷⁴

*Ihnen traurigen Brief habe ich erhalten. Sie können sich wohl denken, wie ich zu Muth bin [...]Die Eskimo Sachen lassen sie nur alle verbrennen und was die Sammlung betrifft so will ich sie nicht nach Hamburg haben denn ich will nichts mehr von Eskimo Sachen sehen. Was man dafür zahlt ist mir egal nur fort damit und zwar ALLES ohne Ausnahme.*⁷⁵

Denne tragedien satte stopper for Jacobsens samarbeid med Hagenbeck i første omgang, men det var andre som hadde merket seg navnet og personen Jacobsen.

Kapittel 4.

4.1 Bastian og etnologisk museum 1881 – 1887

*Is the first comprehensive presentation of the Berlin North American Collection since the Second World War. With the return to Berlin of the items seized by the Soviet Army in 1945, this collection again attained the high quality of which it could boast in the pre-war period. The vast majority of approximately 25 000 objects from North America came to Berlin between 1870-1914. The largest autonomous collection of this sort is the one formed by Adrian Jacobsen, who traveled along the northwest coast of America and Alaska between 1881-1883, acquiring 7 000 objects for the Museum in the process.*⁷⁶

⁷¹ Lutz (Red.)2005:xxiii

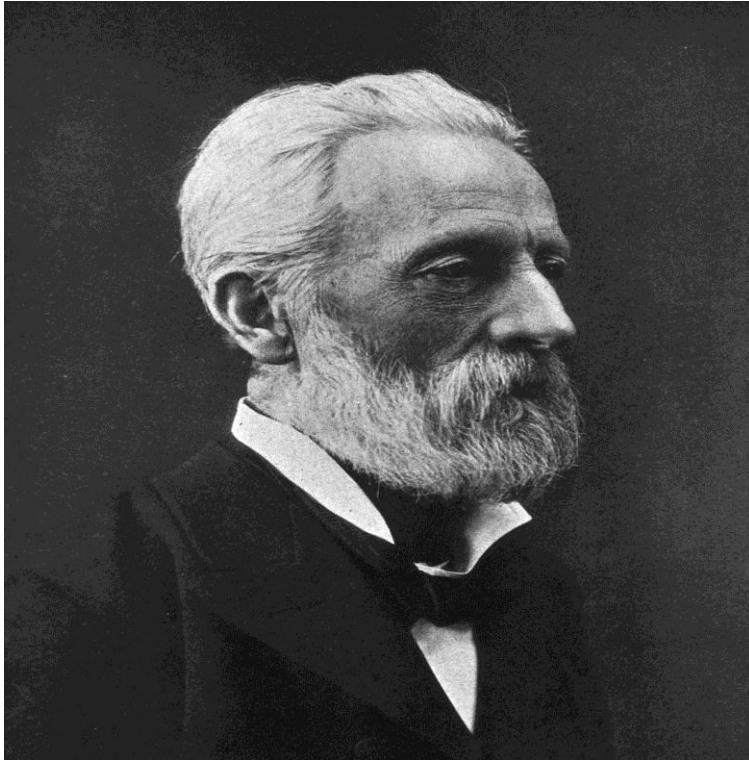
⁷² Lutz(Red.) 2005:xxiv

⁷³ Lutz (Red.)2005:xxiv

⁷⁴ Thode – Arora 1989

⁷⁵ Thode – Arora 1989

⁷⁶ Museum Guide Ethnologisches Museum Berlin 2007:65

Figur Adolf Bastian

Adolf Bastian, direktør ved etnografisk museum i Berlin, hadde merket seg mannen fra Norge. Han skrev til Jacobsen, som han omtaler som *høyt aktede herre*.⁷⁷ Han ønsket å høre om museet kunne kjøpe noen av gjenstandene Jacobsen hadde samlet inn på Grønland. Dette var starten på samarbeidet mellom Jacobsen og etnografisk museum, som varte i mange år og resulterte i mer enn 18 000 gjenstander til museet. I dag er dette *Jacobsensamlingen*, som befinner seg i en egen fløy i museet. Det var Bastians assistent herr Bauer som egentlig hadde bemerket seg mannen fra Norge, som han som oppfordret Bastian til å kontakte. Han mente at Jacobsen var forutbestemt til å være til stor hjelp for vitenskapen i fremtiden.⁷⁸ Noe som også Adrian Jacobsen ville komme til å mene i årenes løp:

Med disse utstillingene av Grønlendere i Europa, endte jeg min reise til Grønland. Reisene hit tjener primært den hensikt å tjene penger og man var fornøyd i så henseende. I denne forstand har jeg realisert mine mål. Men sammen med at noe mer verdifullt ble dannet, ubemerket til å begynne med, men mer og mer klart for meg: Et bedre øye for livet, dets generelle streben og være. Jeg var blitt mer rolig innvendig og hadde modnet til en sjømann med et spesielt vesen, som hadde til sin disposisjon i tillegg til en rik opplevelse, en viss evne og vilje. Derfor var jeg utstyrt med dette da jeg kom inn i andre del

⁷⁷ Fienup Riordan 2005:4

⁷⁸ Fienup Riordan 2005:4

*av mitt liv av vitenskapen. Jeg ville ikke vært klar for denne oppgaven, uten å ha vært gjennom den forrige*⁷⁹.

Jacobsen var som innvandrer til Tyskland og uten formell utdanning, den rake motsetning til Bastian. Bastian var utdannet lege, og han var en foregangsmann innenfor antropologi- og etnologifagene. Han startet sitt vitenskapelige kall i 1876, da han ble leder for den etnografiske avdelingen ved etnografisk museum i Berlin. Dette var fem år etter Tysklands samling og Bastian brukte det økende ønske om kolonial ekspansjon til sin fordel. Han mente at det tyske folk trengte kunnskap om all verdens folkeslag dersom Tyskland skulle finne sin rettmessige plass i utenlandshandel og diplomati.⁸⁰

4.2 Urgent Anthropology og sosialdarwinisme 1880 årene⁸¹

For museene i Tyskland var 1880-årene en periode med rask ekspansjon. Det var viktig for datidens antropologer og etnologer, som så på seg selv som redningsmenn, å samle inn de hurtig forsvinnende bevis for fremtidens nedtegnelser om menneskeheten.⁸² Tiden var begynt å gå fra dem mente de. Her måtte de redde det som reddes kunne. Dette var på høyden av den såkalte *urgent anthropology*⁸³ – de mente at primitive kulturene var på randen av utryddelse og måtte berges. På 1800-tallet var skillet mellom antropologi og biologi ennå minimal, og ledende antropologer var representanter for prinsippet om menneskehetens psykiske enhet.⁸⁴ Bastian var også den første til å formulere dette prinsippet. Han hevdet at alle mennesker hadde samme biologiske artsform og at genetikken mellom menneskegruppene bare var av kosmetisk art.⁸⁵ Bastian mente at alle mennesker delte et grunnleggende tankemønster *elementargedanken*, og at disse ble påvirket av lokale forhold, historiske forløp, kultur og migrasjon.⁸⁶ Disse påvirkningene førte igjen til bestemte fellestanker eller til *Völkergedanken*. Disse tankene ble så til slutt flettet sammen til kulturen i et samfunn, eller til et *kulturkomplex*. Og det var i dette kulturkomplekset man kunne ane folkekarakteren, eller *folkegeist*.⁸⁷ Bastian var nok ikke en utpreget sosialdarwinist, og så på urbefolkningen med litt andre øyne enn

⁷⁹ Fienup Riordan 2005:4

⁸⁰ *ibid*

⁸¹ Urgent Anthropology er navnet som brukes i dag av antropologer, når de snakker om bergingsantropologi.

⁸² *ibid*

⁸³ Hylland-Eriksen, Nielsen 2002:37

⁸⁴ Hylland-Eriksen, Nielsen 2002:35

⁸⁵ *ibid*

⁸⁶ Hylland-Eriksen, Nielsen 2002:43

⁸⁷ *ibid*

Herbert Spencer. Herbert Spencer (1820-1903), som blir kalt for sosialdarwinismens far, var filosof, biolog og sosiolog. Hans teori gikk ut på at samfunnet og forskjellige arter utvikler seg etter et prinsipp med naturlig utvelgelse. Spencers teori ble brukt til å rettferdiggjøre klasseskillet i samfunnet. Han mente at ikke alle hadde de samme forutsetningene fra naturens side og derfor var klasseskille nødvendig og naturlig. Sosialdarwinistene ønsket å forklare samfunnsutviklingen, og da rettferdiggjøre sosial nød og ulikheter, med teorien om naturlige utvalg.

I brev som Bastian skrev til støttekomiteen, kan man se hans rettferdiggjøring av *urgent anthropology* ved å sende Jacobsen ut på innsamlingstur:

*Dessverre er hvert år dyrebart for naturfolkene, som vi trenger å henvende oss til for etnografiske samlinger. Dette arbeid kan ikke vente. Dette er en raskt forsvinnende folkegruppe, rett foran øynene på oss forsvinner de. At hvert år, hver måned kan bringe uerstattelige tap om vi ikke gjør noe. Etnologien kan ikke vente- Den må selv sende ut reisende til de få stedene som er igjen, for å redde det som er tilbake.*⁸⁸

4.3 Støttekomiteen for utvidelse av det kongelige museums samlinger 1881

Etnografisk museum i Berlin sto ferdig i 1886 og var bygget i storslagen stil.⁸⁹ For å få en tilfredsstillende samling gjenstander måtte det en omfattende innsamling til og de midlene museet hadde fått fra den prøyssiske regjering ville ikke være tilstrekkelig. Bastian tok derfor kontakt med en gruppe innflytelsesrike menn for å høre om disse kunne støtte innsamlingen av en større samling til museet. Dette var menn med sterk nasjonalfølelse og noen av dem var også hobbyantropologer. Bastian tok derfor kontakt med mennene umiddelbart etter inuittenes tragiske død (se avsnitt 3.4). Arkeologen Albert von LeCoq (1860-1930) var en av disse. Bastian skrev til LeCoq om sitt dilemma, og fortalte om dyrehandleren Hagenbeck som hadde en stall av erfarne samlere hvor Jacobsen var den mest erfarne av disse. Jacobsen reiste til Berlin for et møte med Bastian og for å forhøre seg om det ville være bruk for han ved museet. Bastian ønsket å få en stor samling gjenstander til museet fra det nordlige Amerika etter sin reise til Oregon året før:

Dersom museet ble finansiert som krevd av det pressende behov for etnologi, da ville jeg ikke nøle med å leie hans skip for 2-3 år og så fortelle han hvilken

⁸⁸ Fienup – Riordan 2005:5

⁸⁹ *ibid*

*rute han skal velge. Kostnadene [...] vil beløpe seg til 15000-20000 Mark per år. Samlingene som vil bli høstet vil kunne representere ti ganger denne verdien, eller langt mer i den vitenskapelige forstand.*⁹⁰

*Etnologiens historie ville takknemlig minnes navnene på disse edle patrioter og venner, som uselvvisk hjelp i nødens tid.*⁹¹

Støttekomiteens medlemmer hørte på Bastians anmodning, og i begynnelsen av mars skrev Bastian til Jacobsen om en potensiell sponsor i LeCoq. Han skrev videre at LeCoq ville komme å besøke Jacobsen personlig. Jacobsen ble rådet til å drøfte alt med LeCoq, og da særlig forretningsaspektet ved prosjektet. Etter at LeCoq hadde møtt Jacobsen skrev han til Bastian:

*Han synes fortsatt å være ung og jeg håper han vil vise seg å være den kompetente nyttige mannen du tar han for å være.*⁹²

Det ble også tatt kontakt med Hagenbeck for leie av skipet "Eisbär". Etter turen til Hamburg anslo LeCoq at et konsortium av ti ville være nok til å finansiere reisen. Han anbefalte videre Bastian å kontakte bankmannen Emil Hacker. Hacker var entusiastisk og ønsket å hjelpe. Han ønsket å ta kontakt med sin bekjentskapskrets, som han mente var i stand og villige, til å hjelpe med 5000 mark hver til det vitenskapelige formål. Det ble lagt føringer på hvordan innsamlingen skulle foregå slik at Jacobsen ikke kom tilbake med verdiløse gjenstander.

I juli 1881 blir *Der Hilfscomite für vermehrung der Ethnologischen Samlungen der Königlihn Museen* dannet. Her finner man foruten LeCoq og Hacker, bankmannen Isidor Richter (1831-1893), jurist og bankmann Georg von Bleichröder (1854-1902), forretningsmannen L. Max Goldberger, bankmannen Valentin Weisbach (1843-1899), Wilhelm Maurer, Johann Baptist Dotti, forretningsmannen Carl Franke og konsulen Carl Reiss. Stiftelsesdokumentet til støttekomiteen viser at komiteen ville konsultere etnografisk museum for å finne ut hva som best ville egne seg å samle inn. Denne samlingen ville bli solgt til museet i ettertid, for å refundere utgiftene til medlemmene av støttekomiteen.⁹³ Det ble bestemt at hvert medlem minimum skulle donere et beløp på 3 000 mark, til sammen 32000 mark. Fra denne summen

⁹⁰ Fienup – Riordan 2005:5

⁹¹ ibid

⁹² ibid

⁹³ <http://www.bgaeu.de/BGAEU-EH.htm> 05.05.12

ble Bastian tildelt 16 000 mark. Bastian ble bedt om å engasjere Jacobsen, til å lede ekspedisjonen til Nordvestkysten av Amerika.⁹⁴

4.4 British Columbia 1881- 1883

I utgangspunktet skulle ekspedisjonen bruke ”Eisbär” til en omfattende rundreise til Sør-Amerika, Polynesia, British Columbia, vestkysten av Alaska og Nord-Asia. Denne ruten viste en ekstensiv innsamlingsplan. Dette viste at komiteen mente de hadde dårlig tid for å redde den gjenværende kulturen til folkene som bodde der, men det var også viktig å dekke manglene i den eksisterende samlingen til etnografisk museum. Bastian måtte imidlertid fort gi opp ideen om en slik omfattende rundreise. Istedenfor ble Jacobsen dekretert til å reise til British Columbia sporenstreks for å begynne innsamlingen der. Så hva hadde forandret seg og hvorfor hastet det slik? Det var blitt oppdaget at det geografiske selskap i Bremen ville sende ut en ekspedisjon til Alaska og Sibir. Denne skulle ledes av brødrene Arthur og Aurel Krause (1848-1908). Bastian ønsket at hans mann skulle komme dem i forkjøpet. Jacobsen mottok brevet fra Bastian, med instruksjoner om å reise snarest mulig. I svarbrevet til Bastian skriver Jacobsen:

*Gulvet brenner under føttene mine, etter så lang tids lediggang.*⁹⁵

Jacobsen reiste fra Hamburg 31. juli 1881. Han ankommer New York med skipet ”Australia” og dro derfra med tog til San Francisco. Derfra reiste han videre nordover til Victoria British Columbia. Herfra gikk ferden til Queen Charlottes Island og Fort Rupert, før han igjen gjør vendereise tilbake til Victoria. Han samlet inn gjenstander på hele reisen, og etter ti dager med pakking og forsendelse av den stadig voksende samlingen dro Jacobsen videre til nord- og vestkysten av Vancouver Island. Man kan nok si at disse turene var preget av det man kan kalle for *støvsugermetoden*, han reiste fra sted til sted og samlet raskt inn gjenstander fra disse stedene. Bastian hadde sendt introduksjonsbrev i forveien, og Jacobsen ble møtt med åpenhet og veiledning hvor enn han reiste. I et brev til Bastian skrev han:

*alle personer, mottar meg på best mulig måte.*⁹⁶

Jacobsen hadde høye forventninger da han kom til kysten på leting etter gamle gjenstander. De fleste gjenstandene kjøpte han av urbefolkningen, men han mottok også gjenstander fra europeere som hadde bodd i området i lang tid. Europeerne ga han også nyttig informasjon om hvor han burde reise. Blant annet William Charles i Hudson Bay kompaniet, Alexander

⁹⁴ Fienup – Riordan 2005:6

⁹⁵ Fienup – Riordan 2005:6

⁹⁶ ibid

Mackenzie i Messet og en herr Blankenship i Fort Rupert. Det første brevet fra Jacobsen rapporterte om gode forekomster, men også om høye priser på gjenstandene:

*Gjenstandene selges til meget høye priser, men jeg har sett noen meget pene ting blant dem.*⁹⁷

Høye priser skapte problemer med innsamlingen og Jacobsen så nok på dem han handlet med som kjeltringer. Han kalte dem sågar *de lokale jødene*:⁹⁸

*Gjenstandene jeg ønsker å kjøpe er svært dyre og folk tilbød dem til slike ublu pris at kun en samler av antikviteter vil være i stand til å kjøpe noe.*⁹⁹

Videre skriver han at Amerika var det dyreste landet han noen gang hadde reist i. Han ønsket også at han hadde "Eisbär" slik at han kunne besøke kystøyene og laste skipet med gjenstander. Bastian og Jacobsen hadde nok ikke valgt rett tidspunkt å reise på, noe som Jacobsen skriver om i dagboknotatene:

*Laksen er kommet og alle er på kystfiske. Det er ingen gjenstander tilgjengelig i disse fiskelandsbyene. Folket har de vakreste gjenstandene sine hjemme i landsbyene.*¹⁰⁰

Reisen var strevsom og det gikk ut over humøret til Jacobsen. Han beskyldte sin indianske ledsager for vanskelighetene og bemerket at *disse udugelige indianerne* var det mest uforskammede folket han hadde møtt.¹⁰¹ Men han satte også stor pris på egenskapene til folket han møtte. Han anerkjente deres dyktighet innen håndverk og betegnet dem som en kunstnerisk nasjon.¹⁰²

⁹⁷ Fienup – Riordan 2005:7

⁹⁸ Fienup-Riordan 2005:6

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Fienup – Riordan 2005:7

¹⁰¹ Fienup-Riordan 2005:6

¹⁰² ibid

Figur Haida totempæl

På denne reisen fikk Jacobsen kjøpt mange flotte gjenstander. Blant annet en enorm Haida totempæl (Fig.11) fra landsbyen Messet på Queen Charlottes Island.¹⁰³ Det faktum at misjonærene hadde gjort sitt inntog blant urbefolkningen, gjorde det lettere for Jacobsen å få kjøpt gjenstander. Men på samme tid gjorde denne *europeseringen* også innsamlingsjobben vanskeligere for ham. I enkelte landsbyer var det hus fra førkristen kultur som var erstattet med det som Jacobsen beskrev som moderne europeisklignende hus:

Jeg var veldig spent på mitt besøk til Port Simpson, den første Tsimshian landsbyen jeg kommer til. Men jeg har aldri i mitt liv vært så skuffet som jeg ble her. Istedenfor staselige totempæler, fant jeg bare moderne europeisklignende hus. Så Port Simpson var den første indianerlandsbyen hvor jeg ikke kjøpte noen ting, for her var det ingenting å hente.¹⁰⁴

Denne europeiseringen fant Jacobsen flere steder på sin reise i British Columbia hvor misjonærene hadde fart fram og kristnet urbefolkningen. Men selv om misjonærene hadde introdusert kristendommen til urbefolkningen, fantes det steder hvor den førkristne levemåten ennå eksisterte. Det at urbefolkningen ennå levde etter gammel førkristen kultur skapte også problemer for Jacobsen. På Hope Island nord for Vancouver fikk Jacobsen problemer da han

¹⁰³ Haida; Indiansk folk bosatt på den nordamerikanske Nordvestkysten.

¹⁰⁴ Fienup – Riordan 2005:7

ønsket å kjøpe gjenstander. Han ønsket spesielt å kjøpe masker og rangler, som indianerne brukte i sine tradisjonelle danser:

*Her lever Indianerne fortsatt på gammel måten og følgelig er de ikke interessert i å selge dansemasker og rangler til meg.*¹⁰⁵

Fra Queen Charlottes Island reiste Jacobsen videre til vestkysten av Vancouver Island og tilbake til Victoria i januar 1882. Han beskrev en strabasiøs tur med dårlig vær og nød i regionen. Prisene var blitt presset ned på grunn av den økonomiske situasjonen i området og Jacobsen får kjøpt mange gjenstander billigere enn hva han ellers ville ha gjort. Han beskrev folket som bodde her som:

*de største villmenn jeg noen sinne har sett så langt og de er svært hardføre. De går nesten helt nakne, under store fester og danser.*¹⁰⁶

Han beskrev også hvordan handelen foregikk. Han kunne kjøpe en gjenstand fra indianerne, men i neste øyeblikk ville de ha gjenstanden tilbake. I ettermælet til Jacobsen er han blitt beskrevet som en gravrøver og tyv. En som ved list fikk tak i gjenstander fra urbefolkningen, eller at han stjal dem. Noe av dette stemmer nok, men kildene jeg og andre har studert viser at han for det meste kjøpte gjenstandene.¹⁰⁷ Likevel skal også sies at det hendte at han var på gravplasser og forsynte seg av det han måtte finne der. Ved Alberts Bay ønsket Jacobsen å se etter menneskelige levninger på en gravplass, og i nærheten av Koskimo tok han med seg en hodeskalle fra en gravplass. Han gjorde dette *for vitenskapens skyld*.¹⁰⁸ Jacobsen hadde et stramt reiseprogram og han ønsket å rekke over mest mulig land på kortest mulig tid. Dette var nok ikke alltid det lureste med tanke på tiden han hadde til å forhandle med urbefolkningen om pris på gjenstander, noe han var klar over:

*her må jeg innfri deres krav, gjennom hastigheten jeg ønsker å samle inn på. Gjorde meg selv og andre ille til mote på grunn av mitt brennende begjær som samler.*¹⁰⁹

Man kan kanskje også si at Jacobsen til tider tok unødvendige sjanser på sin innsamlingsferd. Han ble flere ganger advart av reisereisefølge sitt som beklaget seg over den risikable reiseruten i farlige farvann langs vestkysten av Vancouver Island. Jacobsen ønsket å opprettholde sine forpliktelse ovenfor museet i Berlin og var dermed villig til å ta risikoen under reisen. Jacobsen oppdaget fort at pengene han hadde fått bevilget av støttekomiteen

¹⁰⁵ Fienup – Riordan 2005:7

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Fienup-Riordan 2005:35

¹⁰⁸ Fienup-Riordan 2005:7

¹⁰⁹ Ibid

ikke rakk særlig langt. Derfor skrev han i 1882 brev til Bastian og ba om mer penger til innsamling av gjenstander. Jacobsen understreket i sitt brev, at Bastian måtte stole på at han hadde kjøpt inn verdifulle gjenstander, selv om ingen av dem ennå var ankommet Berlin. Det kan virke som om Jacobsen var under et konstant press fra Berlin om å kjøpe mest mulig for minst mulig penger. Det fremgår av et brev til Hagenbeck skrevet i september 1882:

og gjenstandene – ja det er mesterverk blant dem – en kunne bruke en formue på å få tak i tingene – ønsker å kjøpe alt. Nå må jeg oftere ta et dypdykk i lommeboken siden pengene jeg har, har så liten verdi her. Og indianerne er fordømt flinke til å forhandle best pris. Jeg har gjenstander som personer som har levd blant disse folkene i 20 år, ikke har sett. Jeg har spesielt mange fine danserekvisitter, som masker og rangler. Og når dette folket begynner å danse, ser de fantastisk ut. Det blir laget et stort bål og så danser alskens figurer rundt bålet; ravner, ørn, ugler, fisk, djevler og alle slags menneskelige masker. Kort sagt, det finnes garantert ikke et karneval hvor man kan se mer dramatiske figurer som dette, enn i disse indianske dansene.¹¹⁰

Jacobsen hadde fått klare instruksjoner fra Bastian om hva han ønsket innsamlet og han utførte oppgaven etter Bastians prioriteringer. Det som sto høyest på Bastians liste var masker og religiøse gjenstander, det samme var figurer av guder og avguder. Beinutskjæringer, skjell eller tregjenstander var også høyt oppe på listen. Disse ble ansett som bevis for at dette var gamle sivilisasjoner. Bastian og Jacobsen oppfattet Kwakwaka'wakw folket, Tsimshian, Hingit og Haida folket som et folk med en stor fortid, men med en usikker fremtid.¹¹¹ De ble sett på som et folk som var på randen av utryddelse. Årsaken var at man oppfattet disse folkene som, *å ha en fot i steinalderen.*¹¹² Reisen ble stadig mer strabasiøs langs Nordvestkysten, og det kan virke som om tålmodigheten stadig ble satt på prøve. Han tenkte ofte tilbake på den relativt lette innsamlingen han hadde på Grønland og i Finnmark, mens han her på Nordvestkysten av Amerika møtte motstand fra urbefolkningen. Han beskriver blant annet en krangel som oppsto blant urbefolkningen etter at han hadde overtatt en samling gjenstander:

¹¹⁰ Fienup-Riordan 2005:7

¹¹¹ Kwakwaka'wakw folkegruppe bestående av 17 stammer, som alle snakker Kwawala språket. <http://www.firstnations.eu/fisheries/kwakwakawakw.htm> 13.05.12

¹¹² Fienup-Riordan 2005:8

*krangelen oppsto fordi det er forbudt å selge hellige gjenstander, fordi "ånden" vil forsvinne i gjenstandene dersom de blir solgt.*¹¹³

På tross av disse vanskelighetene var reisen vellykket.

4.5 For vitenskapens skyld?

Reisen gikk videre til den siste av ingaliklandsbyene, Koserowski. Jacobsen forsynte seg også her fra en gravplass. Han tok med en kiste hvor det fantes levninger av en kvinne som var iført en krone av glassperler. Denne hendelsen ble nedtonet av Jacobsen, i hans publiserte dagbok.¹¹⁴

*Et stykke bortenfor landsbyen kom vi over en indianergravplass hvor jeg fant en kiste som nå befinner seg i etnografisk museum i Berlin. I den indre kisten fant jeg pakket inn i et vevet teppe, en mumie av en kvinne. Hennes hode var dekket av en krone av glassperler. Den unge indianeren vi hadde med oss, hadde ingen innvendinger mot at vi to med oss disse gjenstandene.*¹¹⁵

Denne hendelsen skulle få alvorlige konsekvenser for Jacobsen og hans reisefølge i de årene han var i Alaska, noe jeg vil komme tilbake til senere. På reisen gjennom Alaska kom reisefølget ofte over gravplasser. Blant annet ved Takkjelt-Pileramiut kom de over en gravplass, men befolkningen ønsket ikke selge noen av gjenstandene derfra. Jacobsen beskriver det han så på gravplassen slik:

*[i] eskimogravene var det utskjærte figurer av den avdøde, tungt dekorert med perler spesielt på de kvinnelige figurene, som var satt oppå kistene. Kistene var også dekorert med dyr- og åndefigurer. Og jeg synes det er foruroligende at disse gjenstandene ikke kan kjøpes.*¹¹⁶

Ved Andraefski beskriver Jacobsen et gravmonument han klarte å få tak i. Det forestilte en bjørnefigur gjennomboret av en pil (Fig.12). Han mente at dette var en kenotaf siden det ikke var noen menneskelige levninger her.¹¹⁷ I hans tankegang kan det se ut til at han mente det var bedre om dette minnesmerket ble bevart for all fremtid ved museet enn at det ville forvitne her ved Yukon. Noe han til en viss grad får medhold i av *Paul John*, en av yup'ik folket, som ble med til Berlin i 2005:

¹¹³ Fienup-Riordan 2005:8

¹¹⁴ Jacobsen/Woldt/Gunther (1884)1977:108

¹¹⁵ ibid

¹¹⁶ Fienup-Riordan 2005:11

¹¹⁷ Kenotaf er et monument satt opp for å hedre et menneske, eller mennesker, et dyr eller en gruppe dyr. Levningene befinner seg et annet sted. Minnesmerke. <http://snl.no/kenotaf> 05.05.12

*I truly believe that we were not supposed to lose our culture which God granted us long, long time ago when there were no white people in our area. And as I observe it, since God knew that our priests were going to brush away our culture, God evidently had our ancestral objects collected so that they would be revealed to us through a place totally unexpected, through Germany, a place underneath our home.*¹¹⁸

Figur Gravmonument fra Andreafski, bjørnefigur i tre

Fienup-Riordan skriver i sin bok *Yup'ik Elders at the Ethnologisches Museum Berlin* at representantene fra Yup'ik folket, som var med henne til Berlin i 2005, mente at Jacobsen hadde gjort noe godt ved å samle inn gjenstander fra deres kultur. Fienup-Riordan skriver at yup'ikene så på Jacobsens innsamling med takknemlighet og stolthet. Nå var deres kultur bevart for all fremtid og etnografisk museum i Berlin var et sted nye generasjoner kunne komme til, for å lære om den gamle kulturen til Yup'ik folket.¹¹⁹

I tillegg til å beskrive gjenstander og gravplasser skriver Jacobsen om et sted i nærheten av Ka-Krome hvor det var hundrevis av husgroper langs elvebredden.¹²⁰ På dette stedet fikk han høre om en legendarisk fugl som bodde på et platå i nærheten av landsbyen.¹²¹ Jacobsen ønsket å undersøke dette sagnet og tilbrakte dagen med å klatre i et steinutspring ved Nunalcanahuk. Legenden inneholdt en fortelling om at det på dette fjellet var det et reir med bein etter mennesker. Jacobsen skrev i dagboken sin etter undersøkelsen:

*dro dit og fant at dette bare var en fabel, for her var det ikke noe bein.*¹²²

¹¹⁸ Lührmann2004:225 – 226 <http://www.siberian-studies.org/publications/PDF/cpluehrmann.pdf> 05.05.12

¹¹⁹ Fienup-Riordan 2005:35

¹²⁰ Ka-Krome er en landsby ved Yukon elva.

¹²¹ Jacobsen 1944:124

¹²² Fienup-Riordan 2005:12

Jacobsen reiste videre neste morgen og kom til Ka-Krome, hvor han oppholdt seg over en time, noe som var et langt opphold for han. Han skrev senere i dagboken at slike lange opphold ikke var lønnsomme fordi innbyggerne brukte anledningen til *skamløs tiggning*.¹²³ Gjenstandene han fikk kjøpt her var av ulik kvalitet. Noe var gammelt, men det var tilsynelatende også nyere ting. Som for eksempel var laget av stein, men kokt i olje for å se gamle ut. Reisen gikk videre langs Yukonelven og Jacobsen gjorde innkjøp langs hele elven. Han fikk samlet inn store mengder gjenstander på denne reisen.¹²⁴ Tilbake i St. Michael skrev han til Bastian og fortalte om turen, men utelater beskrivelser av de vanskelige reiseforholdene han opplevde. Det han derimot skrev om var de mange fantastiske tingene han hadde kjøpt. Han beskrev mammutbein og andre gjenstander. I følge han selv *vasset* han i gjenstander.¹²⁵ De vanskelige reiseforholdene kommer derimot frem i hans dagbøker, hvor han blant annet skriver om luseangrep og store svermer av mygg:

*man blir så full av dem, de er over alt, at det rett og slett er synd på disse folkene. Mot den evinnelige jakten på dem, finnes intet forsvar. Det finnes ingen filosofi mot mygg! Kummelige boforhold og søvnløse netter, på grunn av overfylte soveplasser og støy og upålitelige Indianere.*¹²⁶

Han var også bekymret for at urbefolkningen ville stjele de gjenstandene han hadde kjøpt av dem. Ved en senere anledning beskrev han hvor utrolig deilig det var å få vasket seg og badet da han kom til sivilisasjonen igjen. Jacobsen og følget hans reiste videre. Det var nå tingene begynte å gå riktig galt. Tolken Petka hadde forsikret Jacobsen om at det var bra reiseforhold og at det fantes steder de kunne overnatte langs elva. Sannheten var en annen, og følget holdt på å forlise da de prøvde å komme inn til land.

*Jeg er glad for at vi hadde berget våre liv og jeg skjelte ut min indianer, fordi han sa at han kjente kysten så godt og allikevel ga slikt et dårlig råd.*¹²⁷

Den 18. september 1882 kom reisefølget tilbake til St. Michael etter en reise på mer enn 28 969 kilometer. Herfra skrev Jacobsen brev til Bastian samt brev på norsk til venner og familie. Han brukte det meste av tiden til å organisere og pakke samlingen. Samlingen hadde nemlig fått hard medfart i de to forlisene de hadde vært igjennom:

¹²³ Fienup-Riordan 2005:12

¹²⁴ Fienup-Riordan 2005:12

¹²⁵ *ibid*

¹²⁶ *ibid*

¹²⁷ *ibid*

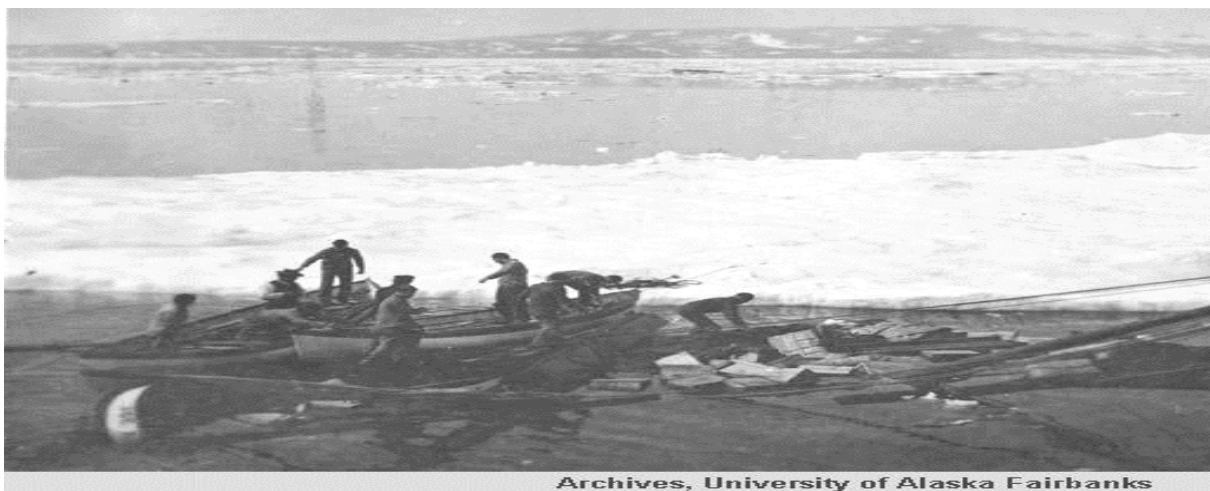
*Selv om gjenstandene ble laget i et klima som Alaskas, var de ikke laget for å gjennomgå to forlis. Og jeg kan ikke behandle dem med en konservators omsorg, slik de fortjener.*¹²⁸

Hver gjenstand ble pakket ut, tørket og rengjort, merket og lagt i esker. Merkingen foregikk ved at Jacobsen laget egne navn på gjenstandene; liksom måke eller liksom kongelaks. Fienup-Riordan mener at kilden til dette var tolken Petka.¹²⁹

Etter at alle gjenstandene var pakket hadde Jacobsen lite å gjøre. Noe han selv mente var:

*veldig vanskelig for en handlingens mann.*¹³⁰

Til slutt kunne de forlate stedet i båt, med retning Golovnin Bay.

Figur Golovning (Golofnin) Bay ca. 1912 Alaskas Digital archives.

De opplevde storm og kulde. Norton Bay frøs til og tvang reisefølget til å fortsette reisen med hundesleder. I slutten av november satte Jacobsen kursen vestover sammen med en innfødt. I notater fra dagboken skrev han:

*Vi fulgte ikke kysten, men dro over Golovnin Bay. Etter seks dager med vanskelige forhold, nådde vi endelig Kwaiarsak (Qawiaraq). Derfra, fast bestemt på å nå Port Clarence og gjerne ennå lengre vest til Singrak hvor vi håper å møte på åpent vann innen 7. desember.*¹³¹

¹²⁸ Fienup-Riordan 2005:12

¹²⁹ *ibid*

¹³⁰ *ibid*

¹³¹ *ibid*

I dette området var det ikke mye å få kjøpt. Han fikk allikevel kjøpt et smykkeanhang laget av det urbefolkningen kalte for *Grønnstein*:¹³²

*Jeg har samlet mange utskjæringer av bein og et anhang i grønnstein, som eskimoene ser på som en edelstein*¹³³.

Etter at Jacobsen hadde handlet ferdig, reiste følget tilbake til Golovnin Bay hvor de ankom 12. desember. Med seg hadde han flere hundre gjenstander. På ny skrev han til Bastian om kommende turer og hvordan han planla å gjennomføre disse.¹³⁴ I sine dagbøker gir Jacobsen etnografiske beskrivelser av turen han hadde vært på og av gjenstandene han hadde samlet inn. Han skriver blant annet om en helbredelsesseremoni han overvar:

*Om natten laget en sjaman et forferdelig bråk. Eisicks (Isaaks) sønn hadde vært syk og en tregud ble lagt i sekken hans forrige vår.*¹³⁵

*I mellomtiden kunne ingen bruke øks [kun] etter at sjamanen hadde gjennomført sin trolldom med sukk, rop og sjamantriks, var det lov å bruke øks –og det til stor glede.*¹³⁶

I følge Fienup-Riordan er det slike og mange andre etnografiske beskrivelser som er med på å gjøre Jacobsen så unik.¹³⁷ Jacobsen skriver også om en stor seremoni for de døde han deltok på, som igjen viser den tilliten folkene hadde til ham:

*Dro om morgenen – for ”Ingniktok” der festivalen ble avholdt. Jeg må innrømme at jeg ble overrasket da jeg kom inn i ”Kasschim” [Qasgi]¹³⁸, eller kravlet inn gjennom en underjordisk passasje. Det var tre rader – eller parketter, balkonger og galleri – de siste fylt med unge Eskimoer og Eskimetter som var nakne eller halvnakne.¹³⁹ Danserne var kledd i staselige klær. Mennene kledd med hansker som gikk opp til skuldrene, som var besatt med nebb fra sjøfugl. Det var rundt 150 personer i huset og det var en forferdelig stank der inne fordi huset var lite og så mange mennesker pakket sammen som sild i tønne. Før man kunne forsyne seg av mat eller drikke, måtte man la noe falle [i gulvet] samtidig som man sa navnet på den avdøde.*¹⁴⁰

¹³² “Grønnstein” er jade. <http://snl.no/jade>

¹³³ Fienup-Riordan 2005:13

¹³⁴ ibid

¹³⁵ Fienup-Riordan sier ikke noe om hvilken sekk det her er snakk om, man kan anta at man snakker om sekken til sønnen.

¹³⁶ Fienup-Riordan 2005:13

¹³⁷ ibid

¹³⁸ <http://www.yupikscience.org/2qasgi/2-1a.html> 02.02.12

¹³⁹ Eskimetter er Jacobsens navn på kvinnelige Eskimoer.

¹⁴⁰ Fienup-Riordan 2005:13

Han beskrev også at det ble utvekslet gaver blant deltagerne. Han overvar også den årlige *resirkulering-av-blæren-festivalen*.¹⁴¹ Igjen ser vi at Jacobsen deltar aktivt i seremoniene og festivalene og beskriver dem levende, i motsetning til blant annet Edvard Nelson fra Smithsonianinstitusjonen som nok ikke, ifølge Fienup-Riordan, hadde den samme tilliten som Jacobsen.¹⁴² Nelson, med sin naturvitenskapelige utdannelse, satt på utsiden og observerte det som skjedde. Han observerte istedenfor å delta og skildringene hans bar preg av dette. Fienup-Riordan mener at Nelson skrev sine feltanalyser på en utenfra og inn måte, dvs. han fjernet seg selv i fra skildringene ved å beskrive det han så fra utsiden, noe Jacobsen ikke gjorde.¹⁴³ I motsetning til Nelson ble ikke Jacobsens observasjoner sett på som vitenskapelige, men som en vanlig reiseskildring. Årsaken til dette var Jacobsens mangel på formell utdannelse.¹⁴⁴ Selv om hans skildringer av urfolk og hans mange publikasjoner, som i følge Fienup-Riordan i dag ville ha gitt han en vitenskapelig stilling, så forble Jacobsen en oppdagelsesreisende. Dagbøkene til Jacobsen ble ikke bare brukt til inngående beskrivelser av folket han reiste blant, men vel så ofte en kilde for å luften frustrasjon. Jacobsen var nok en mann som ønsket at ting skulle skje fort og ble ofte frustrert over at tingene gikk for langsomt. Han beskriver en reise som startet fra Qunikok slik:

*Vi reiste fra Qunikok lengre nedover til munningen av elva der vi stoppet som vi måtte, i følge urbefolkningens måte å gjøre ting på. Dette måtte gjøres mente de, fordi dersom man reiste med dem og er avhengig av dem, er man tvunget til å reise innom hver bidige minste lille landsby.*¹⁴⁵

Likevel var det ikke bare at reisen gikk tregt som plaget Jacobsen, men også soveforholdene og menneskene selv til tider. Det var tigging og bråk hele tiden bemerket han. Handelen gikk også tregt, og han ga nesten opp:

må snart gi opp, fordi de er så uforskammede i sine krav og det de har er ikke av verdi – de begynte til og med å stjele fra meg. Uheldig er den mann som reiste i dette landet, alt han har med seg må han dele med disse menneskene.

¹⁴¹ Ceremonial cycle-the Bladder festival. Den tradisjonelt viktigste religiøse festivalen til Yup'ik folket. Den kalles Nakaciq som betyr "noe gjort med en blære". Denne festivalen varer i 4-6 dager og ender med at blæren fra sjødyr returneres til havet – dette sees på som slutten på en syklus og begynnelsen på en ny. http://salempress.com/store/samples/american_indian_culture/american_indian_culture_bladder_festival.htm

¹⁴² Fienup-Riordan 2005:13

¹⁴³ Fienup-Riordan 2005:13

¹⁴⁴ Fienup-Riordan 2005:14

¹⁴⁵ ibid

*og dersom man ønsker den minste lille ting fra dem, er spørsmålet hva får de igjen for det.*¹⁴⁶

Jacobsen var, som så mange på denne tiden, forutinntatt om tanken på at den hvite mann sto høyere i rang enn urbefolkningen han møtte. Jacobsen tok seg tid til å være med på kulturelle tilstelninger som for eksempel festivalene han observerte fra, så jeg vil påstå at han også hadde en viss interesse for menneskene han møtte. Min påstand begrunnes blant annet i tragedien som rammet Hagenbecks Völkerschau i 1881 (Se kap.3.4). Denne hendelsen er noe Jacobsen resten av sitt liv kommer tilbake til og reflekterer over. Han føler nok skyld for at disse menneskene døde, og at han ikke kunne gjøre noe for å forhindre dette. Han skriver blant annet i en av sine dagbøker:

*Måtte jeg virkelig lede disse stakkars modige menneskene bort fra deres hjemland, bare for å finne deres grav i fremmed jord. Hvordan kunne dette skje, hvordan kunne mine intensjoner slå så feil?*¹⁴⁷

Baglo fremhever også at Jacobsen ønsket å vise at inuittene under dansk styre ikke bare var villmenn, noe som jeg mener viser en autentisk interesse for inuittene og deres kultur.¹⁴⁸ Baglo mener også at Jacobsen sympatiserte med folkene han engasjerte, og da særlig om de var sjøsterk og hadde humor. Baglo gjengir et sitat av Jacobsens kommentering av samens Jon Josefsen Porsanger og inuitten Kaspar Mikkel Okabak:

[Porsanger] *som alltid var oplagt til Spøg.*¹⁴⁹

[Okabak] *Når seilene ble satt eller revet, var han alltid til stede uten å sjeneres av at skumsprøyten gang på gang slo over hans splitter nye selskinnsjakke.*¹⁵⁰

Det ble ofte ensomt for Jacobsen, og han lengtet nok hjem til venner og familie. Det finnes innføringer i dagbøkene hans som viser dette. Julaften 1882 skriver han:

*Det er en trist julaften og jeg håper å tilbringe den neste på en bedre måte. Kanskje blant venner og familie.*¹⁵¹

Selv om han som regel ikke nevner hjemlengselen i sine dagbøker, kan man nok tolke det dit hen at han savnet familien på Risøya og kanskje et mer sivilisert levesett. Selv om savnet av familie og venner var stort, viste han seg som en handlingens mann. Han utførte jobben han var satt til å gjøre.

¹⁴⁶Fienup-Riordan 2005:14

¹⁴⁷ Ames 2005:38

¹⁴⁸ Baglo 2011:265

¹⁴⁹ Baglo 2011:273

¹⁵⁰ ibid

¹⁵¹ Fienup-Riordan 2005:14

Kapittel 5

5.1 Gjenstandene ankommer Berlin og neste ekspedisjon planlegges 1882

Den første forsendelsen av gjenstander ankom Berlin i januar 1882 og Bastian var meget fornøyd med innsamlingsarbeidet. Det var stor enighet om at dette var en førsteklasses samling og Jacobsen fikk mye skryt for sin innsats. Hagenbeck skrev senere at Jacobsen må ha hatt en enorm energi og innsats for å ha klart å innhente slik en fantastisk samling.¹⁵²

Figur Hāma'tsa dansemasker, brukt av Kwakwaka'wakw folket 1884.

Da avgjørelsen for Jacobsens neste reisemål skulle bestemmes, ble også Hagenbeck tatt med på råd. I brev skrevet av Jacobsen får man et fascinerende innblikk i hvordan beslutningen om å reise til Alaska ble tatt.¹⁵³ Det ble vurdert andre alternativer, men avgjørelsen falt på at Jacobsen skulle tilbringe resten av vinteren i Sonora og Colorado. Dersom han følte for det, kunne han fortsette sin reise på Nordvestkysten.¹⁵⁴ Bastian ønsket at Jacobsen skulle konferere med sjefen for Hudson Bay kompaniet om å utarbeide en plan for en reise til Canada via Fort Edmund, Fort York og Fort Garry, men siden Jacobsen hadde hørt at Alaska var et eldorado for samlere, ønsket han å reise dit. Dessuten mente han at en reise til det indre av Canada ville bli kostbar, mens han i Alaska ville kunne reise sammen med lokale agenter. I et brev til Bastian skrev Jacobsen:

nå til det viktigste spørsmålet angående reisen. Nemlig skal hva jeg bringe med tilbake? Kanskje mokasiner, buer, leggings, en kjole av dådyrskinn og en

¹⁵² Fienup-Riordan 2005:8

¹⁵³ ibid

¹⁵⁴ også kalt for Gilaørkenen, <http://no.wikipedia.org/wiki/Sonora%C3%B8rkenen> 06.05.12

*tomahawk. Skjønt fra Alaska kan jeg bringe med tilbake hundre forskjellige gjenstander.*¹⁵⁵

5.2 Alaskaeekspedisjonen 1882

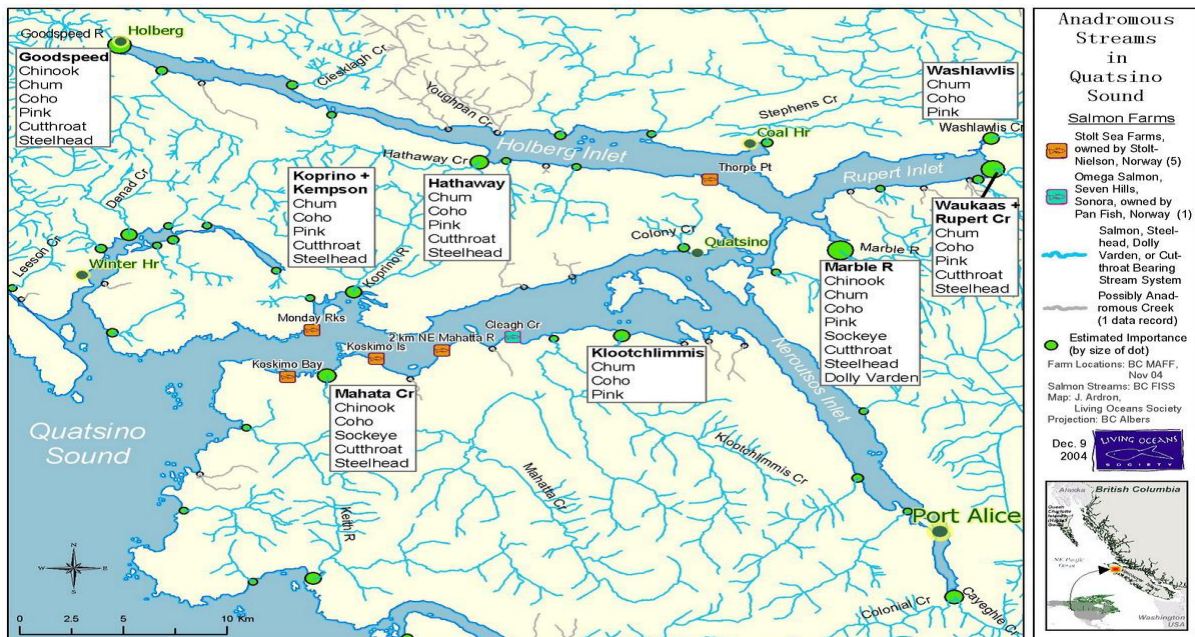
Jacobsen og Bastian ble enige om en foreløpig reise på fire måneder til Alaska, men Jacobsen ble snart klar over at i Alaska var det allerede samlere på reise. Han skrev i et brev til Bastian at en mann ved navn Edmund Nelson fra Smithsonianinstitusjonen var i Bristol Bay og begge brødrene Krause fra Bremen var i Chilkoot for å samle inn.¹⁵⁶ Derfor bestemte han seg for å reise til Yukon den våren. Det skulle vise seg at det ble langt på sommeren før Jacobsen kom seg til Yukon. Han ble snart klar over at han måtte overvintre der, fordi det ikke gikk noen båter tilbake. Han så på dette som en utfordring og ønsket å bruke tiden til å reise oppover Yukonelva. Jacobsen skrev til Bastian og ba om instruksjoner om hva han skulle gjøre, fordi han ønsket ikke ta en slik stor beslutning selv. Han hadde instruksjoner fra Bastian og støttekomiteen, men samtidig holdt han Hagenbeck underrettet om sin fremgang med innsamlingen og reisen i Alaska. De entusiastiske brevene fra Jacobsen til Hagenbeck, tente gnisten hos Hagenbeck igjen. Hagenbeck ønsket igjen å samle folk og gjenstander til en etnografisk utstilling. Jacobsen mottok brev fra Hagenbeck hvor det fremgår at han ønsket at Jacobsen skulle sette sammen en gruppe av urbefolkningen fra Koskimo (Fig. 15).

*Dersom du tar med deg disse indianerne, hvor kvinnene har lange hoder og er dekorert med kroppsmaling og har pinner[piercing] i leppene og nesen, er jeg sikker på at vi kan gjøre stor profitt.*¹⁵⁷

¹⁵⁵ Fienup-Riordan 2005:8

¹⁵⁶ Fienup-Riordan 2005:9

¹⁵⁷ ibid

Figur Koskimo regionen

Hagenbeck skrev til Bastian og støttekomiteen. Han forklarte sitt ønske om å sette sammen nok en samling til en levende-utstilling. Jacobsen mottok brev fra Richter som meddelte at støttekomiteen godtok Hagenbecks ønske, fordi:

*dette vil fremme interessen for antropologi og etnologi.*¹⁵⁸

Planen ble utarbeidet og igjen skulle Jacobsen arbeide for Hagenbeck, for første gang etter den tragiske hendelsen med de ni Labradorinuitene (se kap3.4). I november skrev Jacobsen til Hagenbeck og gratulerte han med den siste velgjennomførte etnografiske utstillingen av patagoniere.¹⁵⁹ I samme brevet legger Jacobsen til:

*det gjenstår bare et ønske – at de skal holde seg i live.*¹⁶⁰

Igjen rammer tragedien. Den 17 mars 1882 mottar Jacobsen telegram fra Hagenbeck med påskriften:

*Foreta dem intet – mer informasjon senere.*¹⁶¹

Samme dag mottar Jacobsen et brev fra Hagenbeck, hvor han blir underrettet om den tragedie som igjen hadde funnet sted på et av Hagenbecks Völkerschauen.

i løpet av de siste tre ukene har fem av mine gode stakkars patagoniere avgått med døden, dels av lungebetennelse, du vet at jeg er filantrop og du kan

¹⁵⁸ Fienup-Riordan 2005:9

¹⁵⁹ Patagonia et område i Sør Amerika, øst for Andesfjellene. Hagenbeck fortsatte med sine Völkerschau med levende mennesker, på tross av at han hadde sagt at han aldri skulle gjøre dette mer (se kap.3.4)

¹⁶⁰ Fienup-Riordan 2005:9

¹⁶¹ ibid

*forestille deg hvordan denne ulykken har påvirket meg, så jeg er fast bestemt på aldri mer å arrangere folkeutstillinger.*¹⁶²

Hagenbeck skrev også til Bastian og ba om at Jacobsen måtte få fortsette i støttekomiteens tjeneste. Bastian sendte brev til Jacobsen og ba han om å reise nordover til Beringstredet. Jacobsen fikk også på denne reisen instruksjoner om hva museet ønsket innsamlet; trearbeider, masker, harpuner, labrets, gudfigurer og andre rituelle gjenstander.¹⁶³ Jacobsen fikk en detaljert reiserute av Bastian. Bastian ba Jacobsen selv finne den beste reisemåten, siden det var Jacobsen som hadde mest erfaring med å reise. Planen var å reise med et hvalfangerskip, men da det oppsto kontroverser med hvalfangerne reiste han istedenfor sammen med noen gullgravere oppover Yukon elva.

Figur Yup'ik kvinne viser bruken av labret. Figur Labrets(Piercing).

Reisen i Alaska ble en reise på kryss og tvers gjennom landskapet og mange landsbyer. Jacobsen hadde bestemt seg for å overvintre i Alaska for så å være med gullgraverne lengre oppover Yukon elva. Han hadde fått 2500 dollar fra Bastian og støttekomiteen, men han var usikker på om dette ville være tilstrekkelig for de neste 2 årene som han planla å være i Alaska.¹⁶⁴ Alt kom an på hva han kjøpte, og prisene på disse gjenstandene. Jacobsen var klar over at han kom til å være uten kontakt med folkene hjemme i Europa på sin reise, noe som han syntes føltes tungt. Den 13. juni 1882 gikk Jacobsen om bord i skonnerten som skulle

¹⁶² Fienup-Riordan 2005:9

¹⁶³ Piercing i haka, rett under underleppa. Tradisjonell piercing blant indianerne på Nordvestkysten, relatert til status.

¹⁶⁴ Fienup-Riordan 2005:9

frakte han fra San Francisco til Alaska. På turen møtte han journalisten Henry D. Woolfe fra New York Herald (Fig.18) som ønsket å følge han på hans reise nordover.¹⁶⁵

Figur Jacobsen og Henry D. Woolfe journalist fra New York Harald.

De ankom St. Michael 30. juli og innsamlingen startet med det samme Jacobsen satte sine ben på landejorden. Han mottok også en kiste full av gjenstander fra Henry Neumann ved Alaska handelskompani. I St. Michael kom det stadig urbefolkning fra de omliggende områdene. De solgte gjerne gjenstander til Jacobsen. Han skriver i brev til Bastian at gjenstandene han kjøpte her var billig. Han ga beskjed om at han ville sende gjenstandene tilbake til Berlin med skipet de ankom med. Gjenstandene ville bli pakket i en kjeksboks fordi gjenstandene av skinn, bein og stein var så små at de tok liten plass.¹⁶⁶ Han fortalte videre at han hadde planer om å kjøpe inn sjamanmasker i øvre Yukon og at han hadde hørt at folket der var villige til å selge slike masker. Maskene ble ellers brent etter bruk. Igjen viste det seg at Jacobsen ikke var den første innsamleren i dette området. Det var nok en stor skuffelse fordi han hadde et brennende ønske om å være den første hvite mann i de områdene han gjorde sine innsamlinger i. Han fortalte videre at Nelson fra Smithsonianinstitusjonen hadde vært der før han, og fått innhentet en fin samling til en bra pris:

*så nå kan man finne de beste og fineste gjenstandene på Smithsonian.*¹⁶⁷

¹⁶⁵ Fienup-Riordan 2005:9

¹⁶⁶ ibid

¹⁶⁷ ibid

Men det skulle vise seg at Jacobsen tok feil. Jacobsen klarte nemlig å akkumulere sammen en omfattende samling av Yup'ik artefakter som verden ikke hadde sett maken til. Disse befinner seg i etnografisk museum i Berlin – *Jacobsensamlingen*. Jacobsen fikk ikke bare hjelp av urbefolkningen i området, men også av andre europeere som hadde bosatt seg i området rundt århundreskiftet.

I løpet av tiden i Alaska og Beringhavet gjorde Jacobsen fire store reiser, en i hver himmelretning.¹⁶⁸ Den første foretok han med det samme han ankom St. Michael sammen med Woolfe og deres tolk Petka. De reiste oppover Yukon til munningen av Tananaelva (fig.20) hvor det var en gruveleir. Her samlet han inn mange gjenstander i stein, bein og masker. Jacobsen mente selv han hadde gjort en god handel her:

*hele turen kostet meg ca. 200 dollar.*¹⁶⁹

Reisen gikk trått, med mange stopp for å samle brensel. Hver dag beveget de seg ca. 33-41 kilometer, de reiste forbi mange små landsbyer og handelsposter ved Kotlik, Andreafski og Nulato (Fig. 19), og andre leirer.¹⁷⁰

Figur 19 Nulato handelspost ca. 1898. Alaska's Digital Achives.

¹⁶⁸ Fienup-Riordan 2005:10

¹⁶⁹ *ibid*

¹⁷⁰ *ibid*

Figur 20 Merket med gult Yukonelven. Tananaelven er en side elv til Yukon.

Det ble handlet lite på turen oppover elva, og det står heller ikke mye om handel i hans dagbøker fra denne turen opp elva, men en innføring i dagboka nevner et spesielt kjøp han gjorde ved den russiske misjonen Andreefski.¹⁷¹ Her kjøpte Jacobsen blant annet steinøkser, spydspisser og beinutskjæringer. Jacobsen beskrev forandringen i vegetasjonen langs elvebredden.¹⁷² Han skrev også at det var lite å få kjøpt, og det som var å få kjøpt var skamløst dyrt. I sine dagboknotater skrev han også om et møte med det som trolig var en sjaman. Han skildrer oppførselen til sjamanen og hvordan de apet etter bevegelsene hans, noe som gjorde sjamanen redd. Jacobsens karakteristikk av mannen var at:

*enten er dette en galning eller en som aldri har sett en dampbåt og trodde dermed vi var monstre.*¹⁷³

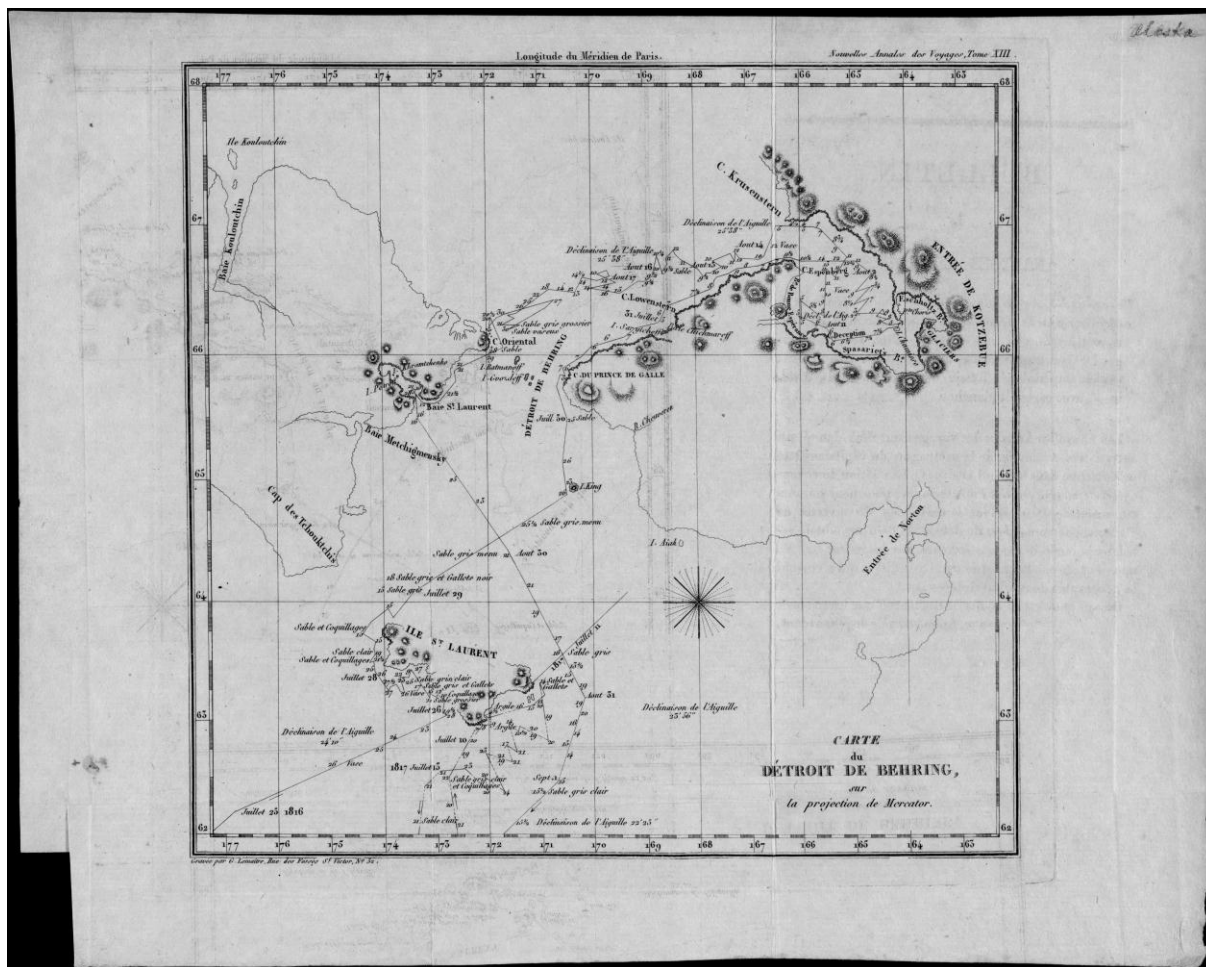
Møtet med sjamanen skapte uro blant indianerne ombord i dampskipet fordi de tolket tegnene til sjamanen som besvergelses som ville få skipet til å forlise. Alt gikk fint og dampskipet kom den 27. august frem til Nuklukayet. Heller ikke her var det noe å få kjøpt, men på tross

¹⁷¹ Fienup-Riordan 2005:10

¹⁷² *ibid*

¹⁷³ *ibid*

av mangel på gjenstander fra ingalikfolket kom samlingen til slutt å bestå av to hundre gjenstander. I samlingen fantes piler og buer, spyd av jern og jaktutstyr.¹⁷⁴

Figur 21 Kart Kotzebue . Carte du Détroit de Behring 1819-1870 Alaska's Digital Archives

5.3 Ingalik krigere og hungersnød i Nord-Alaska 1883

Den 13. januar 1883 la Jacobsen og Woolfe ut på en tretti dagers tur til Kotzebuesundet (Fig.21). De hadde med seg fem sleder og tretti hunder. Det var vanskelige forhold og turen gikk ikke helt etter planen. Jacobsens dagbokinnføring viser at lite mat og de tøffe forholdene slet på mennene. De møtte på et hungersrammet folk i nord, og det var få gjenstander å få kjøpt her. Det som var å få kjøpt, var til høye priser. Denne strabasjøse reisen tærte nok på Jacobsen, noe som gjenspeiles i dagbøkene hans:

*Det virker som om reisen min har vært forgjeves – alt jeg hørte om de mange kuriositetene man kunne finne her i nord viser seg å være løgn.*¹⁷⁵

¹⁷⁴ Fienup-Riordan 2005:11

¹⁷⁵ Fienup-Riordan 2005:15

Han skrev også at folket sultet fordi de var for late til å fiske, selv om elvene bugnet av fisk noe som vitner om liten forståelse for forholdene dette folket levde under. I Katjatolik følte han at forholdene ble ennå verre. Jacobsen kjøpte en grønnsteinspipe og en gjennomsiktig tuutaqlabell.¹⁷⁶ I dagslys dagen etter så han at tuutaqlabellen sannsynligvis var laget av glasset fra en farget flaske. I et annet dagboknotat fra 5. februar skrev han om en konfrontasjon mellom dem og urbefolkningen. Jacobsen skrev at han måtte ta frem kniven og revolveren for å jage en misfornøyd innfødt på flukt. Konfrontasjonen oppsto fordi Woolfe hadde kjøpt et par støvler og dagen etter ønsket vedkommende som solgte støvlene til Woolfe å få dem tilbake, noe Woolfe ikke ønsket. Det hele roet seg ned ved at Woolfe ga fra seg støvlene og handelen kunne fortsette. Det ble kjøpt pelsverk og andre gjenstander, og Jacobsen beskrev god handel. På hjemveien ble de igjen utsatt for uvær og ble overrasket av springflo som nesten kostet dem livet, men guiden de hadde med oppdaget springfloen som var på tur og fikk advart de andre.¹⁷⁷ Konfrontasjonen i Katjatolik var kanskje et forvarsel på hva som ville komme. Som jeg har nevnt tidligere ville jeg komme tilbake til resultatene av noen av handlingene Jacobsen foretok seg, en episode som kunne ha kostet han livet. I et dagboknotat av 20. februar 1883 skriver han:

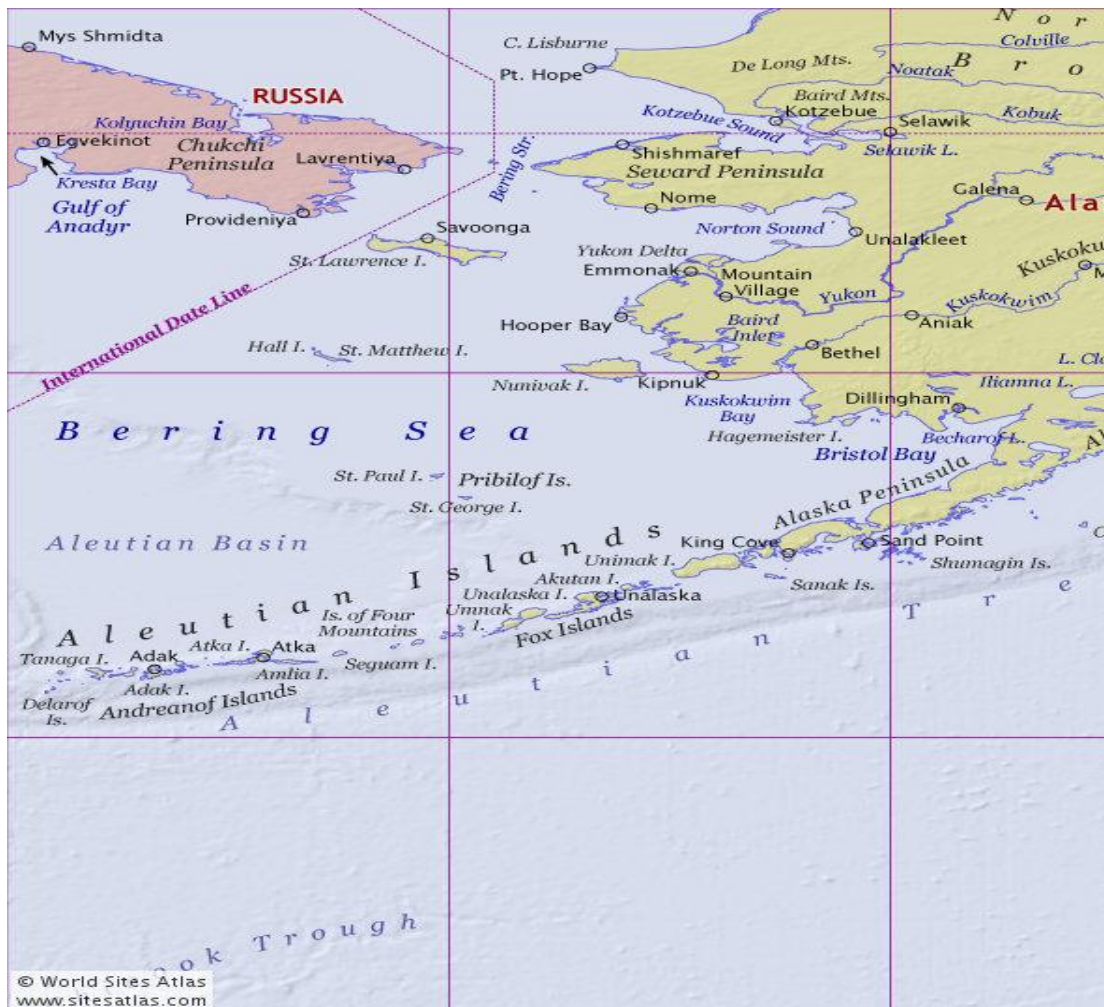
Isaak fortalte meg at Ingalikene var på tur til Unalakleet men mange menn for å drepe meg. De hadde truet med å finne meg koste hva det koste ville og de var villige til å reise helt til St. Michael for å finne meg. De hadde visst nok også stanset en gruppe menn fra handelsselskapet, i den tro at det var meg. Ingalikene virker gale, så mye bråk for en hodeskalle.¹⁷⁸

På turen videre finner reisefølget ut at det nok er best å være flere menn sammen i tilfelle ingalikene skulle overraske dem på turen. Derfor reiste de nå med åtte sleder og 25 mann i tilfelle det skulle oppstå konfrontasjon. Den 24. februar ankom reisefølget til Unalakleet (Fig.22) og får høre at en gruppe ingaliker hadde stoppet handelsmenn fra Alaska handelskompani. De kunne fortelle at dersom ingalikene fikk fatt i Jacobsen ville det koste han livet. Da bestemte Jacobsen seg for å sende tilbake hodeskallen han tok fra gravstedet ved ingaliklandsbyen Koserowski, og håpet at med dette ville urolighetene være over.

¹⁷⁶ Tuutaqlabell er det samme som en labret, en tradisjonell piercing relatert til status

¹⁷⁷ Fienup-Riordan 2005:15

¹⁷⁸ ibid

Figur 22 Kart Unalakleet

Jacobsen skrev senere brev til Bastian om denne hendelsen og hvordan han hadde tatt med en hodeskalle og mumifiserte levninger fra gravplasser ved Tanana (Fig.23) og nedre Yukon (Fig.23). Jacobsen mente imidlertid at det ikke var han som er synderen i denne saken, her var det Nelson fra Smithsonianinstitusjonen som hadde forsynt seg. Jacobsen skriver:

*og hele skylden faller på meg.*¹⁷⁹

¹⁷⁹ Fienup-Riordan 2005:15

Figur 23 Kart Tanana og nedre Yukon

Det var flere som ønsket å megle i konflikten mellom Jacobsen og ingalikene, blant annet en av brødrene Schiefflin (fig.24), som hadde vært en del av Jacobsens reisefølge. Schiefflin ønsket å betale 100 dollar til ingalikene som oppresning, men dette mente Jacobsen ville sende ut feil signal. Han mente at det da ville være lett for at alle:

*som var i slekt med han som mistet hodet å komme for å innkreve penger.*¹⁸⁰

Figur 24 Edward Schiefflin 1882 Alaska's Digital Archives

¹⁸⁰ Fienup-Riordan 2005:15

I sin egen bok *Gjennom ishav og villmarker* ble denne hendelsen fremstilt som en indianerkrig hvor Jacobsen med flere måtte være med å forsvare fortet de befant i.¹⁸¹ Sammenligner man dagboknotatene med den publiserte fremstillingen, ser man helt klart at her er det uoverensstemmelser. Man kan nok anta at dagboken forteller om den reelle hendelsen, mens den publiserte fremstillingen er skrevet for spenningens skyld.¹⁸²

Figur 25 Kart St. Michael

Tilbake i St. Michael (Fig.25) pakket og sendte Jacobsen seks store kister med gjenstander og mammutbein. Han beskrev innholdet av kistene i et brev til Bastian:

*det er en liten kiste med hoder og mumier. I kisten med mammutbein er det også en Ingalik kiste, som tilhører mumien.*¹⁸³

Han fortsatte med å beskrive kistens dekor, og at den minste kisten inneholdt det mest verdifulle av alt, nemlig tuutaqlabellene, pipene, grønnsteinsknivene, anhenget og annet. Disse ville han sende i en egen forsendelse.

¹⁸¹ Jacobsen 1944:113-116

¹⁸² Fienup-Riordan 2005:16

¹⁸³ ibid

5.4 Yup'ik folket

Da Jacobsen forlot sin basecamp i St. Michael (Fig.25) den 18. mars 1883, hadde han reist over lange avstander og samler inn over sju tusen gjenstander. På tur mot Cook Island, hvor han skulle gå om bord i et skip, reiste han så nedover kysten mot Kotlik og innover nordmunningen av Yukon og helt til Andreafski. Her engasjerte han guider som ville bringe han videre over tundraen til Nelson Island. Som så ofte før, var været dårlig, men på denne reisen møter han yup'ikfolket. Jacobsen uttrykte at yup'ikfolket var lettere å samarbeide med, sammenlignet med de han hadde møtt før. Han skriver:

Inuittstammene som lever fra Kwik-pak (Yukonelva) til Kodiak er skitne og fredfulle, mens eskimoene som lever fra Cape Prince of Wales halvøya og lengre nord er en krigersk stamme. Jeg hadde ikke trodd at jeg skulle møte en eskimostamme med så mye mot og disse er også mye rensligere.¹⁸⁴

I Pastolik kjøpte han flere dansemasker, men siden de reiste med sleder, begrenset innkjøpene seg på grunn av plassmangel. Gjennom hele denne turen beskrev Jacobsen hva han så og menneskene han møtte. Han skrev om den flate tundra som var omkranset av de høye

Figur 26 Kart over Alaska

¹⁸⁴ Fienup-Riordan 2005:16

Kusilvakfjellene. Jacobsen skrev også om sin forbauselse over å finne ut at disse fjellene var utdødde vulkaner. Etter å ha klatret opp et av de laveste fjellene, som beskrives som 3048-4572 meter høye, laget Jacobsen nordiske navn på disse til tross for at fjellene allerede hadde lokale navn.¹⁸⁵ Jacobsen ga fjellmassivet navnet Nordenskjöldtoppene, selv om det lokale navnet var Puksuleryuwaq (Pupsulek) – Det betyr noe lignende som krabbeklør (en med klør), og henspiller på Queen crab eller Snow crab som man finner i Beringhavet. Heller ikke denne turen skulle gå smertefritt for Jacobsen. Han fikk vanskeligheter med å få tak i en guide som kunne hjelpe han på reisen. Han skrev i en av sine dagbøker at han måtte true med harde ord før han klarte å erverve en ung mann til hjelp.¹⁸⁶ Da de nådde Nelson Island var handelen heller dårlig, og han skrev at store deler av folket hadde dødd i løpet av vinteren på grunn av hungersnød og sykdom. Igjen ergrer han seg over at Nelson fra Smithsonianinstitusjonen hadde vært der før han og fått tak i de beste gjenstandene. På denne reisen ble Jacobsen også snøblind, og selv om han brukte snøbriller med farget glass, hjalp det ikke. Han lot ikke dette sette en stopper for reisen og fortsatte videre til landsbyen Pingokpagemut. Kvinnene her var utsmykket med perler som gikk fra håret og som var tvunnet rundt halsen og frem til underleppen hvor perlene hang i tre hull. Noen av damene hadde også perler i nesene. Han sammenlignet dette folket med malemutene som hadde tatoveringer, noe dette folket ikke hadde. Han beskrev dette folket som godhjertet, kledd i filler, og at han oppfattet dem til å ha lav intelligens.¹⁸⁷ Herfra reiste han den 12. april 1883 til landsbyen Kangerenarremiut, hvor det var mye å få kjøpt, men også her så reisefølget sitt snitt til å ta med seg et kvinnebelte uten tillatelse.¹⁸⁸ Herfra reiste de videre oppover Kuskokwim elven (Fig.27) og ankom Materilleq den 15. april.¹⁸⁹ Jacobsen pakket gjenstandene han hadde kjøpt på ny for forsendelse med skip til San Francisco. I Materilleq reflekterte han over turen hit og skrev at:

*Mine øyne er svært dårlige –og jeg er halvdød av alle vanskelighetene jeg har lidd de siste fjorten dagene.*¹⁹⁰

¹⁸⁵ Fienup-Riordan 2005:16

¹⁸⁶ Fienup-Riordan 2005:17

¹⁸⁷ Fienup-Riordan 2005:18

¹⁸⁸ ibid

¹⁸⁹ Handelsstasjon nær Bethel Alaska

¹⁹⁰ Fienup-Riordan 2005:18

KUSKOKWIM-GOODNEWS DRAINAGES

Figur 27 Kuskokwim River

Likevel bestemte han seg for å fullføre oppgaven som var pålagt han av Bastian og støttekomiteen. Ved reisens slutt hadde Jacobsen brukt seks måneder på reisen. Han hadde reist med slede fra 23. oktober til 24. april for å utnytte snø og is for å komme seg best mulig frem. I Togiak lot han hundene være igjen i havnen og gikk om bord i båten som skulle frakte han videre. Selv om Jacobsen ved flere anledninger hadde forbannet hundene, ble det en trist avskjed med dem. Han skriver i dagboken:

*Jeg er lei meg, tross alt. Fordi de[hundene] har tjent meg trofast og nå blir de stående igjen der på land som om de ville ønske meg farvel.*¹⁹¹

I mai 1883 ankom Jacobsen Fort Alexander ved elven Nushagak. Han skrev brev til Bastian herfra, hvor han skriver:

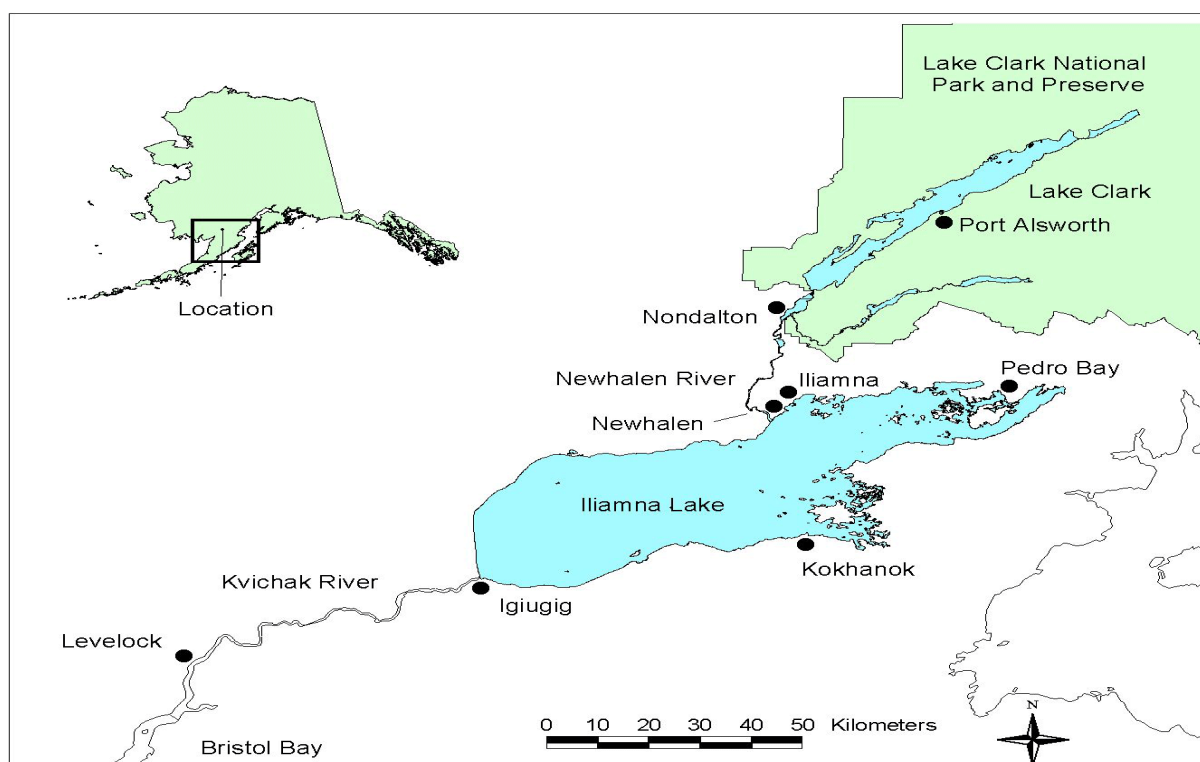
jo lengre sør en kommer, er jeg redd for at sivilisasjonen har gjort sitt inntog og jo mer innflytelse, dess færre gjenstander å få kjøpt. Ved Nushagak lager folket her beinarbeider, men siden alt er bortbestilt, får en fremmed ikke noen

¹⁹¹ Fienup-Riordan 2005:18

av gjenstandene. Det finnes her en signalstasjon viss observatør [Charles L. McKay 1855-1883] har plyndret, slik alle her gjør for Smithzonia, hele nærområdet. Eskimoene er nå sinte og de angrer på at de solgte steinøkser og fine kniver til han. Jeg har lovet dem høyere priser, bare de vil selge gjenstander til meg. Dette er hva jeg møter nesten over alt og Smithzonia har alltid overtaket.¹⁹²

Han sendte også flere bokser med gjenstander han hadde kjøpt tilbake til Tyskland. Han mente at dette var en dårlig samling sammenlignet med gjenstandene han hadde sendt tidligere, for denne samlingen manglet blant annet klær fra de ulike regionene i Alaska.

Den 19. mai er Jacobsen igjen på reise. Denne gangen dro han til Bristol Bay og oppover elven til Lake Iliamna (Fig.28). På dette stedet beskrev Jacobsen gravsteder hvor veggene var malt lik de han hadde sett i Kuskokwim samme sommer. Gravene var rikt utsmykket med gjenstander. Siden folket hadde forlatt stedet tok reisefølget med seg alle tingene. Jacobsen sa selv at han bare beholdt et belte som var dekorert med reinsdyrtenner.¹⁹³

Figur 28 Lake Iliamna

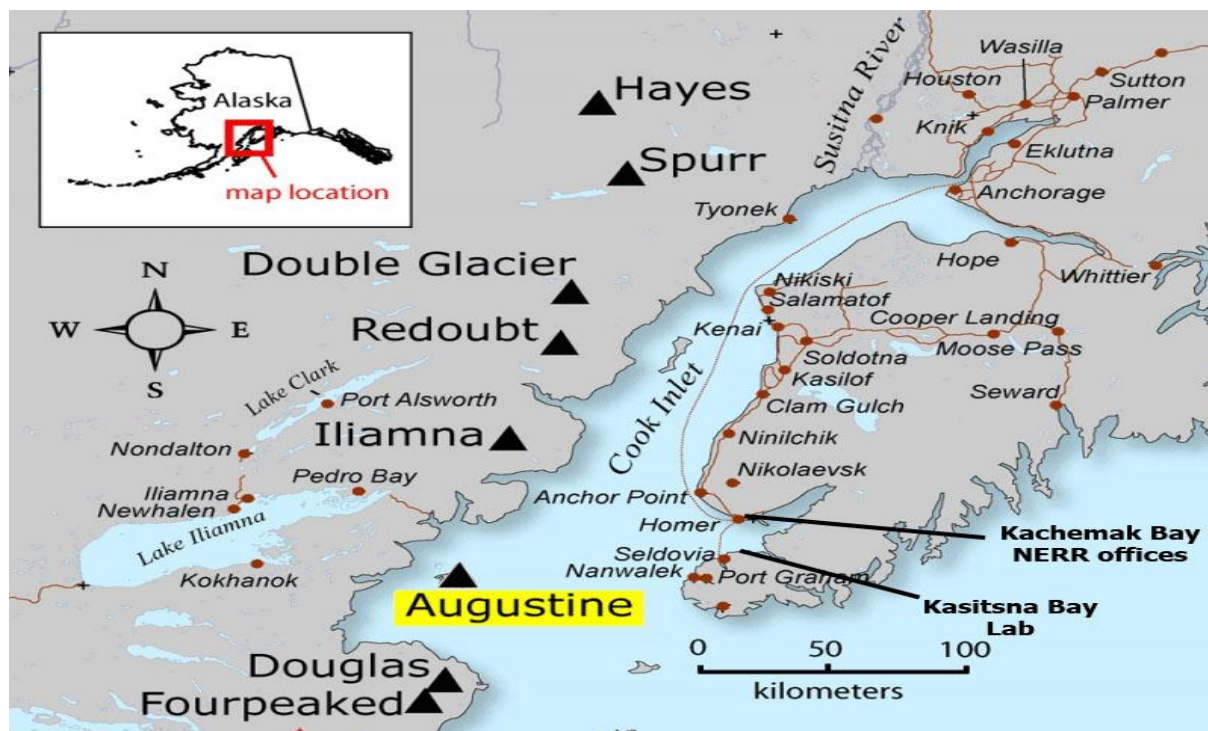
¹⁹² Fienup-Riordan 2005:18

¹⁹³ Fienup-Riordan 2005:19

Herfra reiste de videre til Fort Alexander.¹⁹⁴ Her får reisefølget beskjed om at de er kommet for sent til å rekke båten som skulle frakte dem hjem. Jacobsen bestemmer seg for å gå over Cook Inlet for å finne et skip som ville bringe han hjem. De når frem 5. juni og reiste videre til Tyonek. Fra Tyonek videre til Fort Kenai på Cook Inlet (Fig.29) så videre til Ninilchik. Hele veien prøvde Jacobsen å få handlet inn gjenstander, men prisene var for høye og det var dårlig utvalg. Han fortsatte derfor videre til Fort Alexander og til Kachemak Bay og Seldovia (Fig.29). Her måtte han vente på skyss til Kodiak. Det var ikke så mye å foreta seg her enn å vente, og i dagboken står det:

*I hele Alaska er Kenai og Cook Inlet de største tjuvhoill jeg noe sinne har kommet over i mitt liv.*¹⁹⁵

Den 7. juli går han om bord i et skip som skal frakte han til Kodiak.

Figur 29 Kachemak Bay, Cook Inlet og Kenai

I Kodiak prøvde Jacobsen å finne et skip som ville frakte han videre til San Francisco, men alle skip hadde allerede forlatt Kodiak, og han måtte vente til september før neste skip ankom. På sitt ufrivillige opphold i Kodiak reiste han på flere småturer rundt i området, men det var lite å få kjøpt her. Igjen var det høye priser og dårlig utvalg. Etter at Jacobsen kom tilbake til

¹⁹⁴ Jacobsen/Woldt/Günther (1884)1977:233. Det fantes to Fort Alexander: Et Russisk/Amerikansk handelskompani ved elven Nushagak og et på Kenai halvøya på Cook Inlet.

¹⁹⁵ Fienup-Riordan 2005:19

Kodiak den 18. august fikk han plass på et skip ti dager senere, og han var endelig på tur til San Francisco.¹⁹⁶

Kapittel 6

6.1 Hjemtur og besøk hos urbefolkningen i USA¹⁹⁷

Bastian hadde sendt brev til Jacobsen som ventet på han i San Francisco, hvor Bastian ba Jacobsen reise på innsamlingstur blant yuma-, mohave-, yaqui- og navajofolkene i Arizona. Likevel hadde verken Jacobsen eller Bastian store forhåpninger til en slik innsamlingstur:

*men jeg vil gjøre mitt beste, for blant dette folket som blir behandlet så barbarisk av de hvite, må man være sammen med dem en stund for å klare å samle gjenstander.*¹⁹⁸

Han ønsket å oppnå deres tillit og deretter kjøpe gjenstander som ellers ville vært gjemt for slike innsamlere som ham. Han klarte å akkumulere sammen 180 gjenstander på denne innsamlingen, men han var misfornøyd. Han skrev i sine dagboksnotater at blant annet apachene ikke eide annet enn det de var gitt av regjeringen, så det var ingen vits at han ble værende blant dem for å samle inn gjenstander.¹⁹⁹ Helsen til Jacobsen var heller ikke så bra og han hadde lite penger. Han bestemte seg for å reise hjem til Europa, men ønsket først å besøke sine motparter ved Smithsonianinstitusjonen i Washington D.C. Han besøkte museet og fikk omvisning av direktør Spencer Fullerton Baird (1823-1887)(Fig.30) og professor Edmund J. Raus. Han tilbrakte også tid sammen med sin kollega, samleren William H. Dall (1845-1927). Jacobsen ble også oppfordret til å holde foredrag om sine opplevelser i Alaska, før han returnerte til Europa og ankom Europa den 19. november 1883.²⁰⁰

¹⁹⁶ Fienup Riordan 2005:19

¹⁹⁷ http://snl.no/nordamerikanske_indianere/reorganiseringer%20av%20indianske%20samfunn%20under%20st%20atlig%20styre 05.05.12

¹⁹⁸ Fienup Riordan 2005:19

¹⁹⁹ ibid

²⁰⁰ Fienup-Riordan 2005:20

Figur 30 Spencer Fullerton Baird direktør for Smithsonianinstitusjonen

6.2 "Udødelighet", og oppsiktsvekkende funn 1884

I Tyskland vakte samlingen hans oppsikt. Bastian mente at han ikke kunne ha funnet en bedre mann for jobben enn Jacobsen. Han fortalte Jacobsen at det er allerede var publisert en pamflett som beskrev gjenstandene som allerede hadde ankommet Berlin:

*Med andre ord min gode Jacobsen, de har gjort dem selv udødelig.²⁰¹
hans viktige bidrag til etnologien med slik beundringsverdig utholdenhet og
med en slik korrekt forståelse av den viktige oppgaven.²⁰²*

Den 21. desember 1883 ble det arrangert en bankett til ære for Jacobsen. På banketten fikk han tildelt en oppmerksomhet på 1 500 mark til ære for utførte tjenester til vitenskapen.²⁰³ Dette skulle også være et tillegg til lønnen hans som var på 200 mark i måneden dvs. til sammen 6 000 mark for to og et halvt års reise.²⁰⁴ Han høstet mange lovord for den spektakulære samlingen. Bastian skrev i sin rapport at:

Fra en av de etnologisk viktigste delene av verden som til nå har måtte klare seg uten selve materialet til vitenskapelige studier. Så eier vi nå en omfattende og rik representasjon uten like. Og viktigheten av denne, må vurderes ennå høyere siden redningen ble oppnådd i siste sekund. For selv om stammene på den amerikanske Nordvestkysten er mer robuste av natur enn andre, må de

²⁰¹ Fienup-Riordan 2005:20

²⁰² *ibid.*

²⁰³ *ibid.*

²⁰⁴ *ibid.*

*ennå svakere naturfolkene [Naturvölker] psykiske originaliteter fortsatt udiskutabelt bekrefte at de kan komme i den situasjon med tiden at de rask går til grunne og forsvinner.*²⁰⁵

I Berlin ble Jacobsen opptatt med å pakke ut og katalogisere samlingen. En utstilling ble laget og satt opp i den gamle børsen. Den 19. mars 1884 ble det holdt en privat visning:

*for å besøke de mest fantasiske og betydningsfulle etnologiske samlinger, som noensinne er blitt vist. Brakt samme av en innsamler, i en region av vår klode.*²⁰⁶

het det i pamfletten til Berlins Antropologiske forening. Videre het det at utstillingen inneholdt 4 000 gjenstander fra Alaska og de resterende 3 000 ennå var om bord i et skip på vei til Tyskland. Her kan man ane det store volumet gjenstander Jacobsen hadde samlet inn.²⁰⁷

Både medlemmer av kongefamilien og politikere besøkte utstillingen. Selv om samlingen både var stor og spektakulær oppsto det strid blant fagfolkene. Noen mente at mange av gjenstandene var forurenset på grunn av innflytelsen fra europeiske handelsmenn. Dette synet kom blant annet frem i en av professor Vircows artikler, hvor det sto skrevet:

en merkelig formet skrape, ligner på et funn i et forhistorisk sveitsisk pålehus.

Maskene Jacobsen hadde skrevet så entusiastisk om i sine brev til Hagenbeck, ble ikke engang nevnt.²⁰⁸ På utstillingen fantes mange gjenstander, den før omtalte *grønnsteinen* (nefritt eller jade) vakte stor oppsikt blant vitenskapsmennene. På denne tiden var nettopp verktøy laget av nefritt et omstridt tema blant diffusjonistene innen etnologien. Det var utarbeidet en teori som viste at nefrittverktøy skulle ha blitt brakt til Europa via migrasjon fra Asia, men teorien var omstridt og andre forskere mente at det måtte finnes andre kilder til nefritten som geologene ennå ikke hadde oppdaget.²⁰⁹ Man var altså kjent med at slike steiner og verktøy eksisterte, men da kun i Turkestan, Øst-Asia, Sibir og på New Zealand. Frem til 1883 var det bare funnet gjenstander laget av jadelitt/nefritt i Mexico og Sør- og Sentral-Amerika, men nå hadde altså Jacobsen funnet nefritt i Nord-Amerika.²¹⁰

Jacobsen brukte mye av sin tid etter tilbakekomsten til å redigere sine dagbøker for publikasjon. Bastian mente at det var vitenskapelig viktig at dagbøkene ble publisert, og han

²⁰⁵ Fienup-Riordan 2005:20

²⁰⁶ *ibid*

²⁰⁷ *ibid*

²⁰⁸ *ibid*

²⁰⁹ Hylland-Eriksen, Nilsen 2002:54. Diffusjonisme er læren om hvordan kulturtrekk sprer seg, og hvordan kulturer kittes sammen av løsrevne kulturelementer med vidt forskjellig historie.

²¹⁰ Fienup-Riordan 2005:21

kontaktet flere forleggere for å få hjelp til dette.²¹¹ Bastian, som var klar over Jacobsens manglende akademiske bakgrunn og gebrokne språkkunnskaper, mente at bøkene ville trenge *bergning* på lik linje med de primitive kulturer Jacobsen hadde besøkt. Han mente også at Jacobsen hadde et stort talent for observasjon som ville være til stor nytte for vitenskapen.²¹² Andre hadde også fattet interesse for dagbøkene. I 1884 ble han kontaktet av forlegger Max Sphor fra Leipzig som ønsket å publisere boken som:

[En]vakker utgave, verdig den høye verdien av arbeidet.²¹³

Det ble skrevet kontrakt og boken ble satt i produksjon. Begge parter ønsket å få gitt ut boken så raskt som mulig, men siden Jacobsen trengte hjelp til å få oversettelsene ut på korrekt tysk, tok det tid. Adrian Woldt ble kontaktet til formålet. Woldt hadde den formelle utdannelse, han var medarbeider i et vitenskapelig magasin og han var medlem av de rette vitenskapelige foreninger. Jacobsen og Woldt arbeidet sammen med grovmanuskriptet slik at det fremsto på korrekt tysk.²¹⁴

6.3 Fremtidsutsikter 1884- 1885

På samme tid hadde Jacobsen møtt sin fremtidige kone, Alma Hedwig Klöpfer (1862-1937) fra Dresden. Det finnes mange brev de to skrev til hverandre fra denne tiden i følge Fienup-Riordan. Jacobsen skrev til Hedwig og beskrev blant annet sin arbeidsdag:

*om morgenen sorterer jeg min samling og fra klokken tre til tjue og kanskje ennå senere arbeider jeg sammen med Woldt med reiseskildringene mine. Det er ikke på grunn av profitten jeg gjør dette, men for å få anerkjennelse for det arbeid jeg har gjort.*²¹⁵

Her kan man ane at Jacobsen ønsket noe mer enn bare å være *den reisende*. Han hadde hele livet et ønske om anerkjennelse blant vitenskapens menn, noe han nok aldri fikk fullt ut. Samarbeidet mellom Jacobsen og Woldt var ikke så bra som det tilsynelatende fremsto som, da Woldt hadde forhandlet seg frem til en kontrakt hvor han skulle ha halvparten av inntektene fra salget av boken.²¹⁶ I et brev til Hedwig skrev Jacobsen:

²¹¹ Fienup-Riordan 2005:21

²¹² *ibid*

²¹³ *ibid.*

²¹⁴ *ibid*

²¹⁵ *ibid*

²¹⁶ Fienup-Riordan 2005:22

min forfatter er dyktig i faget og jeg har kjent han i årevis, men han har en ubrukelig karakter –og jeg må gi fra meg halvparten av inntektene.²¹⁷

I den første avtalen mellom Jacobsen og Woldt skulle mennene dele honoraret på 1 400 mark. Men Woldts andel økte til 1 000 mark i slutten av februar, og Jacobsen satt igjen med 250 mark. Hvorfor dette skjedde har jeg ikke klart å finne ut av, men jeg kan tenke meg at dette skjedde fordi Woldt mente at han burde få størsteparten av inntektene fordi han hadde den formelle utdannelsen og måtte jobbe med oversettelsen, mens Jacobsen uten formell utdanning bare hadde skrevet et uferdig manuskript. Jacobsen, som selv mente at han hadde gjort all jobben med innsamlingen og skrivingen ble skuffet og ønsket ikke å jobbe sammen med Woldt på fremtidige prosjekter. Fienup-Riordan har sammenlignet det uredigerte og det redigerte materialet, og har kommet frem til at det sannsynligvis er Woldt som har redigert bort flere av Jacobsens klager på menneskene og forholdene han møtte i Alaska. Der hvor Jacobsen brukte harde ord og uttrykk for å beskrive forholdene, er det istedenfor kommet inn ord av en mer nøytral betydning. Det er også kommet inn stedsnavn som alle er oppkalt etter Bastian og medlemmene av støttekomiteen.²¹⁸ Arbeidet med boken opptok det meste av Jacobsens tid i 1884, og det ble ikke anledning til å besøke forloveden Hedwig Klöpfer. Men de holdt kontakten, med å brevveksle hyppig. Den redigerte boken ble utgitt i juni 1884 og fikk gode anmeldelser. Men i vitenskapelige kretser fikk ikke boken den anerkjennelsen som Jacobsen hadde håpet på. Woldt mente at dette kom av at boken hadde for høy pris (15 mark) samt den dårlige anmeldelsen boken hadde fått av Hagenbecks kollega Fritz von Schirp i *Berliner nachrichten*.²¹⁹

Arbeidet med samlingen fortsatte. Jacobsen hadde merket hele samlingen sin med små lapper hvor han hadde skrevet navnene på gjenstandene, og tolket deres betydning, om enn til tider med fantasifulle betegnelser som ikke alltid stemte med de lokale navnene. En som la merke til denne kreative merkingen av gjenstandene, var etnologen Franz Boas (1858-1942). Boas var svært kritisk til Jacobsen. Han var ikke fornøyd med måten Jacobsen hadde merket samlingen sin på og, beklaget seg over dette. I 1887 skriver Boas en artikkel *The Social Organization and Secret Societies of the Kwakiutl Indians* hvor han tilbakeviser Jacobsens tolkninger av samlingen. Boas mener at Jacobsens tolkninger av den rituelle meningen som

²¹⁷ Fienup-Riordan 2005:22

²¹⁸ Fienup-Riordan 2005:22, beskrivelse av forskjellene i dagbøkene til Jacobsen og Woldts omskriving.

²¹⁹ ibid

blant annet dyrefigurene hadde, var direkte mangelfull og ukorrekt.²²⁰ Jacobsen svaret på kritikken i 1891:

*selv om min beskrivelse er i konflikt med Boas' tolkning, mener jeg fullt og helt at det jeg sier bør aksepteres fordi jeg har egne observasjoner og jeg har lært mye av min bror Filip.*²²¹

Fienup-Riordan sier at Jacobsen på langt nær hadde de samme akademiske egenskapene som Boas eller Nelson hadde, men han hadde andre egenskaper som var vel så mye verdt. Fienup-Riordan mener at Jacobsens merkinger av blant annet maskene fra samlingen har stor verdi fordi denne merkingen gir et unikt innblikk i historien til disse maskene.²²²

6.4 Bernhardt Filip Jacobsen - Bella Coola (Nuxalk) 1884-1935

Som nevnt i innledningen ønsker jeg å si noe om Bernhardt Filip Jacobsen (1864-1935), fordi han bidro til innsamlingen som befinner seg i etnografisk museum i Berlin. Filip Jacobsen var yngste bror av Adrian Jacobsen. Han var født på Risøya i 1864, 11 år etter sin bror.²²³ Filip Jacobsen skrev også selv artikler. Disse er blitt brukt av forskere som Aaron Glass og Haberland som mente han var viktig i sammenheng med sin eldre bror.²²⁴ Haberland mente også at *Jacobsensamlingen* burde vært merket *Jacobsensamlingen I&2*, siden Filip også var med å bidra til denne.²²⁵ En slik merking ville, som sagt, imidlertid vært umulig fordi man vet ikke hvem av brødrene som samlet inn hva. Filip Jacobsen reiste første gang i 1884 til Nord-Amerika og Alaska for å hjelpe sin bror med å samle inn gjenstander fra urbefolkningen der. Filip hadde et opphold i British Columbia og oppdaget det han selv beskriver som et fantastisk landskap.²²⁶ Filip reiste så tilbake til British Columbia i 1891 og la ut på en reise i dette landskapet for å utforske det nærmere. På slutten av 1800- tallet var British Columbia et område av stor interesse for etnologer og geografer. Området var en hvit flekk på kartet, og europeiske forskere mente at det lå mye uutforsket her innen feltene etnografi og geografi. Det var indianerstammer som ingen europeer hadde hatt kontakt med, og Filip mente at disse ville være et spennende forskningsfelt. I sin reisebeskrivelse *ukjente deler av British Columbia* beskriver han landskapet med høye fjell og dype daler.²²⁷ Filip så geografiske

²²⁰ Fienup-Riordan 2005:22

²²¹ Fienup-Riordan 2005:23

²²² ibid

²²³ Philip er skrivemåten som ble brukt i Bella Coola (Nuxalk)

²²⁴ Glass <http://ejas.revues.org/8518> 05.01.12

²²⁵ Haberland 1989:368

²²⁶ Bland 2004:20-27. British Columbia Historical News, vol. 37 no. 2 spring

²²⁷ Philip Jacobsen 2004:20 Travel Reports from Unknown Parts of British Columbia. BCHN Vol. 37. No. 2.

likheter med Norge. Han skrev om folkene som bodde her; nuxalkfolket, kwakwaka'wakwfolket og tsaxisfolket (en del av tsihqot'infolet). Reisen til Filip hadde sitt utgangspunkt i Waglisla (før Bella Bella), som ligger på vestkysten av Campbell Island (Fig.31) i British Columbia. Filip reiste rundt sammen med indianere som han ansatte for å frakket han rundt i en kano.²²⁸

Figur 31 Kart Waglisla (Bella Bella) Campbell Island

Filip samarbeidet også med et jernbaneselskap på denne ekspedisjonen fordi han hadde kjennskap til språket og folket.²²⁹ Han skulle undersøke Bella Cooladalen (Nuxalk) og Chilkotinlandet.²³⁰ Dalen hadde fått navnet sitt etter elven som renner igjennom dalen og som

²²⁸ Philip Jacobsen 2004:20 Travel Reports from Unknown Parts of British Columbia. BCHN Vol. 37. No. 2.

²²⁹ ibid

²³⁰ <http://www.klikk.no/produktjhemmesider/vimenn/reportasje/article716327.ece> 15.05.12

på Chilkotinfolkets (Tsihqot'in) språk betyr den okerrøde elven (folket av den okerrøde elven). Filip og hans innleide hjelpere, som jeg vil anta var av Heiltsukfolket (før kalt Bella Bella), reiste fra Bella Bella den 19. Januar 1891 og innover en fjord som lå i nordnordøstlig retning.²³¹ Jeg har studert kart over området og det kan være snakk om Spiller Channel eller Return Channel (Fig.31). Han beskriver videre at de reiste til det han kaller for Roscoe halvøya (Fig.31) hvor han bemerker at kartet er ukorrekt.²³² Elven gikk i en hel annen retning enn den som var inntegnet på kartet, så man kan anta at Filip fikk tegnet inn de korrekte koordinatene på et nytt kart. Han beskrev sin reise detaljert, men det vil bli for omfattende for meg å ta det med her. Han fikk inngående kjennskap til urfolkets sagn og myter. Det skulle vise seg at det ikke var så enkelt for en hvit mann å reise hvor han ønsket. Folkene som bodde her hadde sterk tro på ånder og det var forbundet sterk overtro til disse. Ved enkelte anledninger ville ikke reisefølget til Filip reise gjennom noen fjellpass (Snuteli). Dette fordi sagnet sa at; Skulle man reise forbi dette stedet, måtte man være helt stille og ikke snakke. Reisefølget til Filip trodde ikke at en europeer ville klare å være stille og dermed nektet de å reise med han gjennom passet.²³³

Filip fikk høre fortellinger om hvordan de første menneskene kom til disse dalene. En av historiene er bemerkelsesverdig lik historien om Noa og hans ark. Urfolket fortalte om dalen Nusskalet som hadde fått sitt navn av de høye fjellene som omkranset dalen. Sagnet fortalte at guden Mess-mess Salanik hadde festet jorden til månen med et tau slik at jorden ikke skulle synke i havet. Men en dag gjorde folket noe som fikk guden sint og han kuttet tauet og verden sank i havet. Alle druknet utenom en indianer som var ute og fisket sammen med sin kone. Han padlet til Nusskalet fjellet viss topp stakk opp av vannet. Da vannet trakk seg tilbake bosatte og befolket disse menneskene området.²³⁴ Filip reiste aldri tilbake til Norge, og bosatte seg i Bella Coola. Thorvald Jacobsen, sønn av Filip (født i Norge utenfor ekteskap) reiste også til Bella Coola. Han ble skadet i første verdenskrig, og dør syk og invalid på et sykehus i Vancouver i 1935.²³⁵ I 1909 giftet Filip seg med Helga Thorsen (1876-1935) fra Sand i Rogaland. Filip og Helga hadde ingen egne barn, men pleiedatteren Gudrun Eide Jacobsen (1912-1992).²³⁶ Filip arbeidet en tid som bestyrer i en foretning på Vancouver-

²³¹ Philip Jacobsen 2004:20. Travel Reports from Unknown Parts of British Columbia. BCHM vol. 37. No. 2

²³² British Columbia Historical News vol. 37 No. 2 2004:21

²³³ British Columbia Historical News vol. 37 No. 2 2004:22-23

²³⁴ British Columbian Historical News Vol. 37 No. 2 2004:23

²³⁵ Tromsø stiftstidene 1935

²³⁶ <http://slekt.oien.net/?go=navn&id=f1830> 14.01.12

halvøya, i denne perioden skal han visstnok også ha mottatt taperhetsmedaljen fra den amerikanske regjering fordi han reddet et mannskap om bord i et skip fra å drukne. Filip skrev mange artikler om sitt liv i Bella Coola i amerikanske og skandinaviske aviser.²³⁷ Disse artiklene ble lest av pastor Saugstad i Minnesota. Pastoren sendte ut en delegasjon fra Minnesota for å se om det gikk an å etablere en norsk bosetning i Bella Cooladalen. Den 30. oktober 1894 ankommer 85 nordmenn Bella Cooladalen og etablerte en norsk bosetning der. Etter hvert ankom det flere nordmenn til Bella Cooladalen og de etablerte den norske bosetningen Hagensborg (Fig.32).²³⁸

Figur 32 Kart Området Bella Coola Hagensborg

Den 15. juni 1935 døde Filip på sin gård *Solheim* i Bella Coola, og i en artikkel i Tromsø stiftstidene sto det skrevet:

*Indianerhøvding holder gravtalen over en tromsøværing – aldri ser Bella Coola slik en mann igjen.*²³⁹

Dette sitatet er hentet fra avisutklipp fra Tromsø Stiftstidene som er funnet på Risøya. Høvding Smo'en (James Pollard) holder talen til Filip på Chinook språket. Han beskriver Filip som en sann venn av urfolket, som kunne språket og var interessert i indianernes levesett:

Jeg er glad for å kunne si et par ord ved Jacobsens bære. I går var han hos oss, i dag er han ikke her, i morgen er han ikke her. Han er gått hjem til sin far, han har gått hjem til vår far. Det er ikke to guder, indianerne og de hvite har en og samme Gud, derfor er vi brødre. Mennesket her på jord er som blomster på marken. Om sommeren står de i full flor, når vinteren kommer ligger de visne

²³⁷ <http://www.klikk.no/produkt/hjemmesider/vimenn/reportasje/article716327.ece> 15.05.12

²³⁸ Ibid 15.05.12

²³⁹ Troms Stiftstidende 1935

og døde. I 50 år har jeg kjent Jacobsen. Vi var sammen på land og på sjø. Han lærte vårt språk og var indianernes gode venn. Aldri var det et ondt ord mellom oss. Jeg takker for hva han var for oss. Aldri ser Bella Coola (Nuxalk) slik en mann igjen.²⁴⁰

Kapittel 7

7.1 Familiemannen Jacobsen 1883- 1884

Jacobsen og Hedwig Klöpfer forlovet seg i 1883, men det var ikke uten bekymring fra familien rundt han. Da hans svigersøster Henny får høre om forlovelsen, ble hun bekymret for om dette partnerskapet ville bli lykkelig. Hun repliserer til Jacobsen:

*Du skal ikke torturere denne stakkars jenta. Dessverre vil mennesker som oss komme til denne anerkjennelsen for sent og vi bør ikke la oss selv bli smigret av et pent ytre og ta til takke grus istedenfor perler. Du skjønner, jeg for min del, når det kommer til å forkynne moral, er like håpløs som du er når det kommer til flørting. Dette kan vel skyldes en fødselsdefekt i deg og du kan ikke hjelpe for det.*²⁴¹

Det Henny snakket om, var Jacobsens tilbøyelighet til å være skjortejeger. Noe som forekom gjennom hele hans liv, brev i hans privatarkiv bevitner dette.²⁴²

Figur 33 Alma Hedwig Klöpfer.

Det finnes brev fra Jacobsens tid i Alaska, hvor han brevvekslet med Henry Neumann i St. Michael som spurte Jacobsen om han likte *Eskimettene* han hadde møtt. Neumann fortsetter:²⁴³

²⁴⁰ Tromsø Stiftstidene 1935.

²⁴¹ Fienup Riordan 2005:24

²⁴² ibid

*Har de en ung pen en der nord?*²⁴⁴

og sendte hilsen til Jacobsen fra navngitte kvinner i St. Michael. Men på tross av disse kvinnehistoriene forble Jacobsen ved Hedwigs side. Han skrev til henne:

*Det virker fortsatt som en drøm for meg. Og i morrest måtte jeg spørre meg selv om det virkelig er sant at vi tilhører hverandre. Jeg hadde vendt meg til tanken på å dø som en gammelungkar, faktisk har jeg alltid tvilt på at jeg kunne gjøre en kvinne lykkelig. Spesielt siden jeg er dømt til å leve dette nomadelivet. Å hvordan ville jeg dog ha elsket å drive handle igjen. Kanskje mitt liv da kunne ta en annen retning enn det til nå har hatt. Nå er det du som er mitt lyspunkt, du som vil guide meg i stormfulle farvann. Men er du egentlig klar over hvor ødelagt dette vraket er, det vraket som du nå skal vie deg selv til som pilot og konsekvensene av dette?*²⁴⁵

Man kan begynne å ane kreftene som kom til å slite i Jacobsen resten av hans liv, nemlig det å være tro mot hans oppdragsgivere og det å bli anerkjent blant datidens forskere. Han bekymret seg over sine fremtidsutsikter og han var fullstendig klar over at hans bakgrunn satte hindringer i veien for han. På tross av at han ble oppmuntret til å søke arbeid ved museet av Bastian ved flere anledninger, skulle det vise seg at Jacobsens bange anelser slo til. Hans mangel på utdanning og hans innvandrerbakgrunn kan ha vært en faktor som forhindret han i å oppnå den akademiske berømmelsen han hele livet søkte. I et brev til Hedwig vises hans frustrasjon:

*Jeg angrer nesten på at jeg samlet inn alle disse vakre tingene for Berlinerne, man må jo sulte i prosessen.*²⁴⁶

Det Jacobsen refererte til var den lave lønnen på 1500 mark han mottok av støttekomiteen da han kom tilbake fra sin reise i Alaska. Hedwig på sin side prøvde å oppmuntre han, og foreslo at han på ny burde komme i kontakt med Hagenbeck. Hagenbeck hadde på dette tidspunktet kontaktet Jacobsen med tanke på å inngå samarbeid om nok en reise til Alaska, denne gangen finansiert med hans egne midler. I et brev Jacobsen skrev til Hedwig står det:

*Den som intet våger, intet vinner. Denne gangen vil jeg våge alt og dersom jeg vinner kan vi gifte oss til neste vinter. Men dersom jeg ikke vinner, vil jeg skyte en kule gjennom hodet mitt.*²⁴⁷

²⁴³ Fienup Riordan 2005:24

²⁴⁴ ibid

²⁴⁵ ibid

²⁴⁶ Fienup-Riordan 2005:24-25

Jacobsen kontaktet støttekomiteen for å høre om de fortsatt hadde intensjoner om å bruke han i innsamlingsarbeid, og hvor mye de var villige til å betale for dette. Han fikk bekreftet at han hadde et engasjement ved museet fram til mars 1884. Han bestemte seg for å reise tilbake til Alaska når engasjementet ved museet var slutt. Hagenbeck ønsket nemlig å leie inn folk til nok et Völkerschau.²⁴⁸ Dette kunne være innbringende både for Jacobsen og Hagenbeck. Jacobsen skrev til Hedwig for å få hennes samtykke. Han ønsket å ha henne med og håpet at de to kunne slå seg ned i Amerika en tid.²⁴⁹ På denne tiden følte han seg trukket mellom Bastian og museet på den ene siden, og Hagenbeck og etnografiske utstillinger på den andre. Bastian ønsket å beholde Jacobsen lengst mulig og han engasjerte seg i å finne en stilling til han ved museet. Bastian skrev til støttekomiteen og tok opp det finansielle underskuddet Jacobsen hadde hatt på sin reise til Alaska for museet. Bastian mente at komiteen var forpliktet til å hjelpe Jacobsen ut av de økonomiske vanskelighetene.²⁵⁰ Hagenbeck ønsket å skaffe noen *Longheads*.²⁵¹ Han ba Jacobsen tenke på seg selv først. Jacobsen foretrakk nok også selv et liv som innsamler av gjenstander, og ikke som impresario for Hagenbeck. Jacobsen fikk flere andre jobbtillbud, men takket nei på grunn av at han mente seg bedre skikket til et liv blant:

*Indianere og Eskimoer.*²⁵²

7.2 Ekspedisjonen til Øst-Asia og Sibir 1884-1885

I april 1884 gjorde Jacobsen sin siste jobb for museet, ennå var fremtiden uviss. Hagenbeck ønsket han fortsatt tilbake i sin tjeneste, men Bastian var fortsatt ikke villig til å gi helt slipp på sin innsamler. Til slutt ble Hagenbeck og Bastian enige, og Jacobsen får fratre.²⁵³ Selv om Bastian hadde gått med på å gi slipp på Jacobsen, hadde han snakket med støttekomiteen som sa seg villige til å ansette han for nok en tur. Lønnen skulle være 3 000 mark i året, noe Jacobsen mente var alt for lite. Han var ikke villig til å takke ja til jobben før han ble lovet en respektabel lønn. I mai fikk han bekreftelse fra komiteen om nok en ekspedisjon, og Jacobsen ville få selge sin del av innsamlingen fra ekspedisjonen til museet for 3 000 mark.²⁵⁴ Det ville

²⁴⁷ Fienup-Riordan 2005:25

²⁴⁸ Haberland 1989:337

²⁴⁹ Fienup-Riordan 2005:25

²⁵⁰ *ibid*

²⁵¹ Gruppe av Kwakwaka'wakw folket med kunstig deformerte hoder.

²⁵² Fienup-Riordan 2005:25

²⁵³ *ibid*

²⁵⁴ Fienup-Riordan 2005:26

si at han ville få en fortjeneste på 6 000 mark for reisen. Ekspedisjonen skulle denne gang omfatte Sibir, Amur-regionen og Sakhalin (Fig.34).²⁵⁵

Figur 34 Sibir, Amur-regionen, Korea, Japan og Sakhalin.

Jacobsen skrev i et brev til Hedwig at:

*[lønnen]noe som er ganske bra, for en mann med slik ubetydelig skolegang.*²⁵⁶

I mellomtiden ble Jacobsens bror Filip sendt av gårde for å samle sammen gjenstander og folk til nok et Völkerschau for Hagenbeck. Hagenbeck ønsket, som nevnt, å få en gruppe såkalte *Longheads* til Hamburg.²⁵⁷

I mai 1884 reiste Jacobsen mot Sibir. Han korresponderte med Hedwig på turen, og i et brev skrev Jacobsen om smiger han hadde fått av Bastian:

han [Bastian] kaller meg fyrsten av samlere. og han planlegger å sende meg på nok en ekspedisjon ved min retur. Denne gangen til syd havet. Han sier også at dersom jeg skulle ha gått inn i ekteskapens havn, vil det ikke hindre meg i å reise. Jeg kan ta min kone med. Blir du med? Det vil være lærerikt for deg, du vil få mulighet til å vandre under palmene, å bade i det grønne vannet sammen

²⁵⁵ Fienup-Riordan 2005:26

²⁵⁶ *ibid*

²⁵⁷ Kwakwaka'wakw med kunstig deformerte kranier.

*med heiene hver morgen. Spise bananer og stekt fasan, som du liker. Vel, vi får se. Ettersom mye vann må renne i havet før det kommer så langt.*²⁵⁸

I oktober kom Jacobsen til Sakhalin. Han hadde da samlet inn gjenstander hele veien. Bastian hadde gitt han klare føringer på hva han skulle samle inn, og hva han burde holde seg unna. Jacobsen hadde samlet mengder med klær og sendt til Berlin, noe Bastian ikke var fornøyd med. Jacobsen fikk også tak i flere religiøse gjenstander som han sendte til museet. Bastian, som nå var fornøyd med sin innsamler, skriver til Jacobsen at:

*Hvordan du klarer å få folket til å gi disse fra seg er meg en gåte. Jeg er alltid forbauset over at de ikke har drept deg ennå.*²⁵⁹

Hele tiden skrev Jacobsen til Hedwig og fortalte henne at han likte seg som innsamler for museet. Dette fordi han fikk heder og ære, noe han ikke ville fått hos Hagenbeck. Ekspedisjonen førte Jacobsen til Volga, Kirgizsteppen og Lenaelven ved Altajfjellene. Han kom til sist frem til Amur-regionen. Her fikk han plass om bord i en elvebåt som tok han nedover elven hvor han samlet inn fra Nanaifolket (Goldi).²⁶⁰ På returen reiste Jacobsen innom Korea og Japan. Det ble en vanskelig reise. Jacobsen skrev til Bastian at folket her ikke var villige til å gi fra seg sine gjenstander. Han beskrev en episode hvor guvernøren ville ha en sjamankjortel og at denne måtte tas med militærmakt fordi folket ikke ville gi den fra seg frivillig.²⁶¹ Da Jacobsen hadde forlatt Vladivostok 20. april 1885 ble han varslet om at hans bror Filip hadde problemer med innsamlingen i British Columbia. Adrian reiste derfor via San Francisco i slutten av mai og ankom Victoria noen dager senere.²⁶²

7.3 Innsamling for Hagenbeck 1885- 1886

Filip hadde vært i British Columbia en tid, og hadde samlet inn gjenstander i hovedsak fra tsimshian- og thingitfolket. Det skulle vise seg at Filip fikk vanskeligheter med å få engasjert en gruppe Kwakwaka'wakw (uttales kwa kwa kya wowkw).²⁶³ Da Adrian ankom fikk brødrene en avtale med en gruppe av Kwakwaka'wakwfolket, men disse ble advart av misjonærene og ønsket ikke å reise til Europa. I et brev til Hedwig skrev Adrian Jacobsen senere:

²⁵⁸ Fienup-Riordan 2005:26

²⁵⁹ ibid

²⁶⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Goldi> 09.05.12

²⁶¹ Fienup Riordan 2005:27

²⁶² Haberland 1989:338

²⁶³ Nine Bella Coolas in Germany Haberland 1989:337-373

*And on the same day the Indians I had already hired came and declared that they did not want to travel with me. Imagine that it was a missionary who had alienated my first Indians from me by telling them all kinds of wild stories – the damned missionaries here do more evil than good.*²⁶⁴

Jacobsen-brødrene fikk hjelp av Georg Hunt (1854-1933) som tipset dem om å reise til Victoria for å engasjere en gruppe nuxalk. I begynnelsen av juni ankom de Victoria, hvor de ansatte en gruppe på ni nuxalkmenn. Det ble skrevet kontrakt mellom Jacobsen og nuxalkmennene, og gruppen reiste til Hamburg hvor de ankom 15. august 1885.²⁶⁵ Fra Hamburg reiste gruppen rundt på turne. Dette *Völkerschauen* ble ikke noen suksess slik de foregående utstillingene hadde vært, mye på grunn av at publikum og journalister mente at nuxalkmennene ikke så nok indiansketnisk ut. Hagenbeck og Jacobsen ble ansett som bløffmakere fordi publikum forventet at indianerne skulle se ut som den stereotype *røde mann*.²⁶⁶ Jacobsen var misfornøyd og ønsket at nuxalkmennene reiste hjem. Selv om misnøyen var stor blant publikum, mente blant annet antropologen Rudolf Virchow og andre forskere at disse menneskene var fascinerende. Franz Boas var en av dem, og det var muligens her fasinasjonen for dette folket begynte, og han benyttet tiden nuxalkmennene var i Tyskland til å studere dem. Selv om fortjenesten av dette *Völkerschau* ikke ble så stor som Hagenbeck og Jacobsen hadde håpet, ville Jacobsen tjene godt på salget av de 1500-2000 gjenstandene som var blitt samlet inn på denne turen i British Columbia. Disse gjenstandene finnes i dag over hele verden, og er i følge Haberland den såkalte *Jacobsensamlingen II*.²⁶⁷ Jacobsen og Bastian holdt kontakten igjennom hele turneen om kjøp av gjenstander fra nuxalk-, tsimshian- og tlingitfolket. Jacobsen minnet også Bastian på hans løfte om en fremtidig stilling ved det nye museet:

Ville det være mulig for en stilling for meg med en årlig fast lønn, ved det Etnografiske museum? Jeg er villig til å foreta en reise igjen senere, dersom jeg hadde håp om å få en fast stilling her. Som du vet høyst ærede professor, er jeg ganske godt kjent med etnologi og jeg finner det nesten forkastelig om jeg måtte gi dette helt opp. Jeg er ved et veiskille i livet, hvor det er på tide å velge noe spesifikt og jeg har bare to valg. Enten å emigrere til Amerika, eller forsøke å gjøre forretninger her med etnografiske utstillinger. Som jeg regnet

²⁶⁴ Haberland 1989:339

²⁶⁵ *ibid*

²⁶⁶ Fienup Riordan 2005:27

²⁶⁷ Haberland 1989:369

*med, med slik sikkerhet forrige år, er det lite å basere seg på nuværende tidspunkt. Fordi det er mange om beinet og interessen fra publikum er heller laber.*²⁶⁸

På ny ser man at Jacobsen ønsket å få tilknytning til museet, men Bastian var ikke så villig til å stå ved sine lovnader. Han svarer kort:

*Ingen jobb i dag, men spør igjen en annen dag.*²⁶⁹

Bastian rådet Jacobsen til å få publisert en katalog, som viste hva han hadde samlet inn. Katalogen skulle han sende til museer rundt om i verden, og da spesielt Russland og Amerika.²⁷⁰ Dette var ikke nok for å sikre fremtiden for han og hans voksende familie. Jacobsen skrev til sin da gravide kone at han vil takke ja til tilbudet fra hennes bror om å gå i partnerskap med ham i hans stråhattfabrikk i Dresden. Den 21. juli 1886 reiste nuxalkmennene hjem igjen, ledsaget av Filip Jacobsen som ønsket å bosette seg i British Columbia. Senere samme året ble Jacobsen og Hedwig foreldre til sønnen Harald. Jacobsen arbeidet sammen med Hedwigs bror i stråhattfabrikken, men han trivdes ikke og ønsket å slutte. I et brev til Bastian av 5. november 1886 skrev han at han var på utkikk etter arbeid, og forteller at han ikke egnet seg som hattemaker.²⁷¹ På ny var svaret fra Bastian negativt. Bastian mente allikevel at han skulle klare å samle sammen nok midler til å sende Jacobsen på nok en ekspedisjon. Han fikk beskjed om at det nok ikke kom til å bli mye å rutte med på en eventuell ekspedisjon, og at han selv måtte finne måter å tjene til livets opphold på. Jacobsen så ikke mørkt på det. Ideer for hvordan han skulle klare seg økonomisk hadde han mange av. Blant annet syslet han med tanken på å reise til Japan for å trene elefanter. Han ønsket også å åpne en dyrehage der, samt en hvalfangerstasjon på Sakhalin. Ingen av disse ideene ble en realitet, men Jacobsen var aldri tom for ideer om hvordan han kunne tjene til livets opphold.²⁷² Han tok imot tilbudet fra Bastian om å reise til det indiske-Arkipelago (Indonesia).²⁷³ Denne gangen skulle han reise sammen med ornitologen Kuhn som kjente til begge språkene her. Hedwig får beskjed om at han ville reise i slutten av september 1887:

*og selv om denne separasjonen vil bli vanskelig, må vi bare godta den.*²⁷⁴

²⁶⁸ Fienup Riordan 2005:27

²⁶⁹ ibid

²⁷⁰ ibid

²⁷¹ Fienup-Riordan 2005:28

²⁷² ibid

²⁷³ ibid

²⁷⁴ ibid

De måtte akseptere denne adskillelsen, fordi dette var den eneste måten han kunne tjene penger. Den 5. september 1887 ble deres andre sønn Paul født, og Adrian uttrykte sin glede og sorg i et telegram til Hedwig. Han beklaget at han ikke kunne forlate forberedelsene for den foreliggende ekspedisjonen, men på samme tid var han glad for at de hadde fått nok en frisk sønn. Hedwig på sin side var nok ikke like glad for at Jacobsen skulle reise på en lang ekspedisjon og skrev til han om sin ensomhet.²⁷⁵ Dette var heller ikke siste gang Hedwig hadde innvendinger mot at Jacobsens arbeid tok han bort fra familien.

7.4 Indonesia ekspedisjonen 1887- 1889

Den 1. oktober 1887 forlot Jacobsen og Kuhn Tyskland og ankom Singapore den 11. november. Jacobsen fant seg raskt til rette og skrev til Hedwig at her kunne han tenke seg å bo sammen med henne. Han savnet Hedwig og reisen ble tung. Fra Singapore reiste Jacobsen og Kuhn videre til Macassar.²⁷⁶ Jacobsen trivdes ikke i tropevarmen, og savnet etter Hedwig tærte på. Han fikk også malaria på denne turen og kunne ikke reise videre til Filippinene.²⁷⁷ Jacobsen beskrev denne tiden slik i sine dagbøker:

Da jeg ble syk i løpet av det andre året her, følte jeg ikke så mye til det fysiske men mer desperasjonen som la seg på min sjel. Fra utsiden av den frodige grønne flora, dekket av støv fra den tørre monsunen. Jeg lukker mine øyne og føler meg opplagt ved tanke på min kjære hjem plass nord Norge, med sin kalde klare luft. På denne tiden var min preferanse for nord Norge den gjeldende og det var også min hellige overbevisning om aldri å besøke tropene igjen.²⁷⁸

Denne turen skulle også bli slutten på Jacobsens engasjement for etnologisk museum i Berlin, og han returnerte til Tyskland i oktober 1888. Turen til tropene resulterte i mer enn en femtedel av museets samlede samlinger.²⁷⁹ Bastian oppfordret han til å publisere skildringene fra turen til tropene etter at han kom hjem, og Jacobsen fikk publisert nær 24 artikler for populærvitenskapelige magasiner. Han hadde nok et håp at ved å publisere disse ville akademia få øynene opp for hans arbeid. Ved hjemkomsten arbeidet han med den indonesiske samlingen frem til mars 1889, men ble igjen avspist med en minimal lønn på 100 mark i måneden. På ny ble Jacobsen lovet jobb. Det skulle åpnes et nytt museum hvor tysk husflid og

²⁷⁵ Fienup-Riordan 2005:28

²⁷⁶ By i Indonesia

²⁷⁷ Fienup-Riordan 2005:28

²⁷⁸ ibid

²⁷⁹ ibid

folkedrakter skulle fremvises, men på lik linje med i dag måtte man vente på finansiering fra det offentlige. Dette var også noe Jacobsen fikk føle på og han skrev om sin frustrasjon i brev til Hedwig:

*I dag er det budsjettmøte ved museet og Bastian er i dårlig humør fordi det er rykter om kutt.*²⁸⁰

Han fortsetter med at han er spent på om dette nye museet vil få finansiering, og at han også visste at det kom an på godviljen til regjeringen.²⁸¹

Kapittel 8

8.1 Museumskurator, ekspedisjonsleder og arbeidssøkende 1889- 1893

I et brev fra 1889 gjengitt i Fienup-Riordans bok, skrev Jacobsen at Det tyske husflids- og folkemuseet (*Für Deutsche Völkstrachten und Erzeugnisse des Hausgewerbes*) skulle stå ferdig i løpet av høsten. Dermed hadde Bastian fått medhold av Regjeringen i finansieringsspørsmålet. Jacobsen ble tilbudt jobb som kurator ved det nye museet og skulle arbeide sammen med Dr. Virchow.²⁸² Hedwig og sønnene flyttet til Berlin den sommeren og hele familien Jacobsen var samlet på nytt. Samme sommer reiste Jacobsen på en innsamlingstur til Sveit og Tyrol, hvor han samlet inn folkedrakter og andre gjenstander til det nye museet. Han hadde endelig fått fast jobb og fremtiden så lys ut. Jacobsens venn Menges, som arbeidet for Hagenbeck, stolte ikke på at Jacobsen ville få beholde jobben ved museet. Han advarte Jacobsen mot vitenskapsmenn i sitt gratulasjonsbrev:

*og jeg må tilføye, mer arrogant og i noen henseende, mer utvitende horde enn menn av vitenskapen skal man lete lenge etter.*²⁸³

Jacobsen beholdt jobben ved museet i et år, men i 1890 ble han sagt opp på grunn av manglende finansiering. Jacobsen var på dette tidspunktet desperat, og skrev brev til alle han kjente som kunne tenkes å tilby han en jobb. Han skrev blant annet til nordmannen Yngvar Nielsen (1843-1916), som var leder for etnografisk museum i Christiania. Nielsen tilbød Jacobsen en stilling med en årlig gage på 1200 kroner, noe Jacobsen takket nei til. Han ville ha det dobbelte. Jacobsen mente 1200 kroner i året var i knappest laget til å forsørge den stadig voksende familien. Nielsen anbefalte noen år senere Jacobsen til kongens fortjenestemedalje i gull. Adrian Jacobsen som allerede hadde vært ridder av St. Olav orden

²⁸⁰ Fienup-Riordan 2005:28

²⁸¹ Fienup-Riordan 2005:29

²⁸² *ibid.*

²⁸³ *ibid*

siden 1890, ble tildelt fortjenestemedaljen som den fjerde i landet etter at Norge ble egen nasjon.²⁸⁴

I 1891 fikk han tilbud om å lede en etnografisk utstilling, "Länder und Völkerkunde" i Köln, hvor han også viste frem deler av sin personlige samling. Utstillingen ble tatt videre til Berlin, men ble her møtt av et kresent publikum og utstillingen ble ikke noe suksess.²⁸⁵ Redaktøren for *Das Ausland* mente at publikum ønsket et mer *Buffalo Bill lignende show* istedenfor en mer akademisk utstilling som denne.²⁸⁶ Etter fiaskoen i Berlin ønsket Jacobsen å prøve lykken i hjemlandet Norge. I 1892 reiste han til Bergen for å snakke med leder for den nasjonale etnografiske foreningen der og forhørte seg om det fantes en stilling til han ved Bergen Museum. Jacobsen hadde sett for seg at han kunne jobbe ved museet i 3 år, men heller ikke i Bergen var det midler til å ansette han i en lengre stilling. Det de kunne tilby han var et engasjement på ett år. Sommeren 1892 reiste Jacobsen rundt på Vestlandet for å samle inn gjenstander til museet. Mens Jacobsen var på Vestlandet tok Hedwig med seg sønnene og tilbrakte tiden sammen med familien på Risøya. Det var nok ikke så lett for Hedwig, norsk kunne hun ikke, og hennes ektemann rådet henne til å lære seg norsk på denne turen. Om hun lærte norsk sier kildene ingenting om.²⁸⁷ Jacobsen ble ikke lenge i Bergen og sluttet før tiden. Igjen skyldtes det mangel på midler. Jacobsens engasjement i Bergen, var over i februar 1893. Kildene viser at dette var Jacobsens siste forsøk på en fast stilling ved et museum.²⁸⁸ Han innså nok at han aldri ville få den anerkjennelsen han ønsket i academia selv om håpet nok var der ennå.

8.2 Fra ekspedisjonsleder til hotelldirektør 1893-1898

Tilbake i Tyskland fortsatte han å skrive og publiserte flere artikler i vitenskapelige magasiner. Andre skrev også om Jacobsens reiser, blant annet Adrian Woldt som ønsket å skrive og publisere dagbøker fra Jacobsens reise til Sibir. Men Jacobsen husket ennå den skjeve fordelingen av inntektene fra den forrige boken *The Alaskan Voyage 1881-1883*, og valgte isteden for Otto Geist som skribent for boken. Sammen kontaktet de forlegger Max Sphor som hadde publisert den forrige boken, men han hadde sluttet som forlegger og den nye boken ble aldri utgitt. Det ble derimot publisert flere artikler i vitenskapelige magasiner.²⁸⁹

²⁸⁴ Brev fra Yngvar Nielsen i Håndskriftsamlingen. Hoffsjefens arkiv 223/1908

²⁸⁵ Fienup-Riordan 2005:29

²⁸⁶ *ibid*

²⁸⁷ *ibid*

²⁸⁸ *ibid*

²⁸⁹ *ibid*

I følge Fienup-Riordan var Jacobsen mest profilerte i perioden 1889 til 1894. Det ble publisert mange vitenskapelige artikler, blant annet en om *Geheimbünde der Küstenbewohner Nordwest-America's, Zeitschrift für Ethnologie 1891*.²⁹⁰ Fra 1889 til 1890 publiserte han flere artikler med hjelp av språkvaskere og antropologer i forskjellige vitenskapelige magasiner. Igjen sier kildene at han trengte hjelp, ikke bare til det grammatiske, men også på det vitenskapelige plan. Jacobsen skjønnte nok at han ikke kunne håpe på en akademisk karriere. Han måtte gi opp denne drømmen. I 1893 reiste han til Chicago og verdensutstillingen etter et jobbtilbud fra Hagenbeck. Denne gangen hadde Jacobsen Hedwig med, som hadde fått opplæring som vitenskapelig assistent. På verdensutstillingen fikk han solgt deler av gjenstandene han og Filip hadde samlet inn på sin reise i på Nordvestkysten. Disse gjenstandene er i dag å finne på Field Museum i Chicago. I følge Fienup-Riordan eksisterer det en prisliste som viser 670 gjenstander som ble solgt til en samlet pris av 4500 dollar.²⁹¹ Haberland nevner i sitt essay i boken *Indians & Europe An Interdisciplinary collection of Essays* mer om det innsamlede materialet fra Nordvestkysten. Han skriver at Hagenbeck hadde satt en forventet utsalgspris på 28000 mark for hele samlingen, noe som var i overkant av hva man kunne forvente. Samlingen ble delt opp i mindre enheter og deler av samlingen ble solgt for 8000 mark til blant annet museet i Oslo, herr Umlauff, museet i Leipzig, museet i Lübeck, Field Museum og etnografisk museum i Berlin.²⁹²

Figur 35 Reklamepamflett.

²⁹⁰ Det hemmelige samfunn blant kystbeboerne i Nordvest Amerika.

²⁹¹ Fienup Riordan 2005:30

²⁹² Haberland 1989:368

Da paret Jacobsen vendte hjem til Tyskland ble det bestemt at de skulle starte et hotell i Berlin. De fikk leie Hotel Behrens/ kafé Bauer som befant seg på Unter den Linden nummer 21 (Fig.35), men Jacobsen fikk igjen problemer denne gangen med myndighetene i Berlin. I 1895 måtte han betale en bot på 242 mark for å ha solgt alkohol uten tillatelse. I brev som nevnes i Fienup-Riordans bok var dette det minste av hans problemer, det året.²⁹³ Hedwig, som igjen var gravid, hadde funnet brev skrevet av en hun kaller for:

*den svikefulle B.*²⁹⁴

Jacobsen, som var på nok en reise, mottar utilslørte brev fra sin kone hvor hun konfronterte han med brevene hun hadde funnet:

*Måtte Gud tilgi deg for det du har gjort mot meg! – Kom aldri tilbake hit mer: Jeg kan ikke leve med deg lengre, fordi du er en ubrukelig far for mine barn og kjærlig eller interessert har du aldri vært verken for dem eller meg. Og med Guds hjelp vil vårt tredje barn bli født, igjen uten deres fars tilstedeværelse, som med sine falske tanker bare ønsker den lille ormen[det ufødte barnet hun bar på] så langt vekk fra seg som mulig.*²⁹⁵

Hedwig ønsket skilsmisse på grunn av sin manns utroskap og hadde planer om å flytte tilbake til sin bror i Dresden. Hun ba sin ektemann om å se på seg selv som en *fri mann* fra dette tidspunktet, og ga klar beskjed om at hun ikke ville svare på brev fra ham. Hun sluttet brevet med et *Farvel!*²⁹⁶ Det er på det rene at ekteskapet ikke var slutt med dette, for Jacobsen og Hedwig levde samme resten av hennes liv. Alle disse problemene var nok avgjørende for at han og Hedwig flyttet familien tilbake til Dresden, hvor de fikk ansvaret for restauranten i Dresden dyrehage fra november 1895. Jacobsen ble værende i Dresden, hvor han i tillegg til å drive restaurant, også forsøkte uten hell å publisere artikler i forskjellige magasiner. Nyttårsaften 1898 fikk paret en sønn. Det forteller vel at paret hadde skværet opp.

I artikkelen *European journal of American studies, special issue 2010* blir Jacobsens reise blant kystbefolkningen i nordvest Amerika beskrevet. Aaron Glass trekker frem Jacobsens mangel på akademisk bakgrunn, men han legger samtidig også vekt på hans unike observasjonsevne. Glass karakteriserer Jacobsen som en pioner innen antropologi og

²⁹³ Fienup Riordan 2005:30

²⁹⁴ *ibid*

²⁹⁵ Fienup-Riordan 2005:31

²⁹⁶ *ibid*.

etnologifaget, på tross av Jacobsens mangelfulle utdannelse.²⁹⁷ Det er stort sett i bøker av amerikanske forskere man kan finne Jacobsen nevnt. Om dette kommer av at han hovedsakelig reiste på det amerikanske kontinent, eller om forskerne her har oppdaget noe andre forskere ikke har oppdaget, er ikke godt å si. Det er jo nærliggende å anta at siden Jacobsen reiste på flere innsamlingsekspedisjoner på det amerikanske kontinent og samlet de største samlingene herfra, er han mest interessant for amerikanske forskere. I boken *Antropologiens Historie, Til verdens ende og tilbake* av Thomas Hylland Eriksen og Finn Sivert Nielsen finner man et avsnitt om Bastian og den tyske tradisjonen som kanskje kan være med på å forklare hvorfor Jacobsen ikke fullt ut får anerkjennelse for sine meritter. I boken påpekes det at det antropologiske miljøet i Tyskland var lite og at alle kjente alle.²⁹⁸ Dette gjorde det nok ikke lett for en mann av nordisk herkomst uten akademisk utdannelse å få innpass her. En annen ting man kan legge merke til er at det i følge forfatterne av boken var Bastian selv som reiste på store ekspedisjoner og samlet inn til Det kongelige museum.²⁹⁹ Jacobsen er ikke nevnt. Jeg har også selv vært i kontakt med Hylland-Eriksen for å forhøre meg om han hadde kjennskap til Jacobsen, noe han svarte benektende på. Er det mulig å tenke seg at Bastian selv tok æren for den jobben Jacobsen gjorde for museet? Kan Joseph Menges' advarsler om at man ikke kan stole på de lærde menn ha hatt noe i seg? Det er på det rene at Bastian reiste som skipslege i mange år, men om han på disse turene drev med systematisk innsamling er heller uvisst. Det man derimot vet er at Jacobsen var den som reiste på de store ekspedisjoner og samlet systematisk inn til museet. Disse påstandene lar seg vanskelig bevise men man kan muligens anta at noe slikt kunne ha skjedd.

8.3 Hagenbecks dyrehage via Amundsen til Pine Ridge 1900- 1910

I november 1900 mottar Jacobsen brev om at hans mor er død. Hans far ønsket å komme i kontakt med Filip, som på dette tidspunktet befinner seg i British Columbia. Fienup-Riordan skriver i sin bok at det befinner seg mange brev, skrevet mellom Jacobsen og foreldrene, i arkivene til Museum für Völkerkunde i Hamburg. Dette var nok de få livstegnene foreldrene fikk fra Jacobsen, siden han sjelden reiste hjem til Risøya for å besøke dem.³⁰⁰ I Hamburg hadde Hagenbeck kjøpt opp store landområder i Stellingen for å starte en dyrehage der, og han så igjen bruken for Jacobsen. Hagenbeck skrev til han og ga Jacobsen tilbud om jobben

²⁹⁷ A. Glass 2010 <http://ejas.revues.org/8518>

²⁹⁸ Hylland – Eriksen, Nielsen 2002:42-44

²⁹⁹ Hylland-Eriksen, Nielsen 2002:42-43

³⁰⁰ Fienup Riordan 2005:31

med å drive restauranten som skulle bygges her. Dermed reiste familien Jacobsen i 1907 til Hamburg for å drive restauranten i Stellingen dyrehage.³⁰¹

Figur 36 Paul, Hedwig, Jacobsen og ansatte i restauranten i Hagenbeck dyrehage 1908 eller 1909.

Hagenbeck ønsket fortsatt å bruke Jacobsens egenskaper som etnografisk samler, og sendte han til Sør-Dakota i 1910 (Fig.37). Her skulle Jacobsen engasjere en gruppe Oglala sioux til et Völkerschau for Hagenbeck dyrehage. Hagenbeck viste at Oglala siouxene var hva det tyske publikum ønsker å se. De ville være mer i tråd med folkets oppfatning av den stereotype ”røde mann”. Fremvisningen av Oglala sioux i Stellingen ble en stor suksess. Under denne reisen ble Jacobsen utnevnt til æreshøvding av siouxene, noe som også viser at Oglala siouxene hadde tillit til ham.³⁰² I samme periode kontaktet en annen kjent nordmann Hagenbeck i Stellingen for å få tips om trekkdyr, til en forestående polarekspedisjon. Roald Amundsen ville forhøre seg om bruken av isbjørn som trekkdyr som han vurderte å bruke på den forestående sørpol-ekspedisjonen.³⁰³ Det er uvisst om Jacobsen og Amundsen hadde kontakt i denne tiden, men det er nærliggende å tenke seg at dersom så skulle være tilfelle, var Jacobsen allerede kjent med bruk av hunder som trekkdyr på sine ekspedisjoner i Alaska nesten 30 år tidligere. På grunn av bombingene av Jacobsens hjem i Stellingen i 1943 er all korrespondanse mellom Jacobsen og Roald Amundsen tapt. Jeg snakket med Tor Bomann-Larsen om han hadde kommet over korrespondanse mellom disse to i sitt arbeid med boken

³⁰¹ Fienup Riordan 2005:31

³⁰² ibid

³⁰³ Bomann – Larsen 1995:116

om Amundsen, noe han ikke hadde gjort. Jacobsen nevner brevene fra Roald Amundsen i et avisutklipp jeg fant på Risøya, men igjen er disse avisutklippene uten dato eller årstall.³⁰⁴ Det jeg har fra Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling er et brev skrevet av Jacobsen til Roald Amundsen 24.2.1907 (Se Kap. 9.3). Her ber Jacobsen om å få møte Roald Amundsen på hans reise i Tyskland. Dette er ikke noe bevis på de møttes personlig, men igjen kan man anta at det muligens var kontakt.³⁰⁵

Figur 37 Fra SS president Grant mars 1910. Bildet er brukt i blant annet Norsk Polarhistorie Bind II Vitenskapene, hvor Jacobsen er påstått å sitte i midten foran. Dette er feil, Jacobsen står helt til venstre bak under luftekanalen.

8.4 Første verdenskrig , foredragsholder, jaktreise og siste Völkerschau 1914- 1926

Det var mye uro i verden på denne tiden og i 1914 bryter 1. verdenskrig ut. Sønnene til Jacobsen meldte seg til tjeneste for det tyske keiserriket. To av sønnene ble hardt såret, og en ble tatt til fange av britiske tropper helt i begynnelsen av krigen. Alle sønnene overlevde krigen og returnerte hjem til Hamburg ved krigens slutt.³⁰⁶

³⁰⁴ Avisutklipp muligens 1931

³⁰⁵ NB Oslo brev nr. 812:1 Jacobsen til Roald Amundsen

³⁰⁶ Fienup-Riordan 2005:31

Under den økonomiske depresjonen i Tyskland på 1920-tallet så Hagenbeck seg nødt til å stenge dyrehagen. Dyrene sultet, og det var ikke penger til å opprettholde driften. Jacobsen, nå en eldre mann, ble værende i Hamburg, men reiste til Norge igjen i 1922 sammen med et filmselskap for å lage film om norske fjorder og fjell.³⁰⁷ Han livnærte seg også med å lede jaktekspedisjoner i 1923-1924. Han var guide, for velstående menn som ønsket å reise til Spitsbergen og Novaja Zemlja, ombord i Tromsø båten ”M/K Polargutten” som ble ført av Jens Øien fetter av Johan Adrian Jacobsen. Dette var en økonomisk vanskelig tid for Jacobsen og han brukte også tiden til å reise rundt å vise frem bilder han hadde tatt på ekspedisjonene sine. I samme tidsperiode skrev han på et manuskript som han kalte for *Vikinger og Indianere*. Manuset skal ha blitt solgt til en forlegger i Berlin, men aldri utgitt.³⁰⁸

I 1926 fikk Jacobsen på nytt oppdraget med å samle inn til en Völkerschau for Hagenbeck, som hadde fått åpnet dyrehagen igjen etter at den hadde vært stengt i en periode. Denne gangen gikk reisen til Røros hvor han engasjerte en gruppe samer. Dette skulle bli hans siste innsamlingstur for Hagenbeck. Som nevnt var dette en meget vanskelig tid for han og alle hans oppsparte midler ble borte under inflasjonen etter 1. verdenskrig. Det eneste han hadde av fast inntekt var en liten pensjon fra den tyske stat på 80 mark.³⁰⁹

8.5 Enkemann, Andre verdenskrig, bombing og tilbakekomsten til Risøya 1937- 1947

Den 20. november 1937 døde Hedwig, og Jacobsen ble alene. Han ble boende i Stellingen frem til 1943. Da ble huset hans, som var nærmeste nabo til dyrehagen, truffet av bomber fra de alliertes flyangrep på Hamburg.³¹⁰ I et udatert avisutklipp jeg har funnet på Risøya kan man lese at han hadde over fem tusen fotografier av forskjellige folkeslag. Han fortalte at hans St. Olavs orden og Kongens fortjenestemedalje brant opp. I intervjuet snakket han også om at hans gullservice med hele 144 deler gikk tapt. Hans mange bøker gikk også tapt i bombingene. Det eneste han hadde igjen etter bombingene var et uferdig manuskript. Hvilket manuskript det her er snakk om er uvisst. I min research kom jeg over noen brev og en oversikt over manuskripter skrevet av Jacobsen. Disse kildene befinner seg i Norsk Polarinstituttets arkiver på Statsarkivet i Tromsø.³¹¹ Det første manuskript har tittelen *Die Welt*

³⁰⁷ Fienup-Riordan 2005:31

³⁰⁸ Avisutklipp uten dato funnet på Risøya

³⁰⁹ Fienup-Riordan 2005:32

³¹⁰ Fienup-Riordan 2005:33

³¹¹ Norsk Polarinstitutt, Boks 210 mappe 52-1930/1944. Brev til Adolf Hoel ang. Adrian Jacobsens manuskripter. Boks 240 mappe 9, Adrian Jacobsen. Boks 127 C. Sæther.

der Polartiere – Die Fangmethoden der nordischen Völker, og sammen med dette manuskriptet skulle det befinne seg 256 fotografier. Det andre har tittelen *Fahrten und Abenteuer des Kaptän Adrian Jacobsen um die Erde* med 83 illustrasjoner og fotografier. Tredje manuskript har tittelen *Oka, der mann aus der Steinalterzeit*, en roman som skildret livet og tradisjonene fra mennesker i en forgangen tid. Fjerde manuskript har tittelen *Vikinger und Indianer*. Denne romanen beskriver nordmennenes oppdagelse av Amerika og kampen mellom indianerne og nordmennene.³¹² Om dette er det samme manuskriptet som jeg har nevnt tidligere og som ble solgt til en forlegger i Tyskland er uvisst, men det har samme tittel så man kan anta at det er samme manuskript. Jeg har brev fra forlaget Franckh'sch Verlaghandlung, W. Keller & Co i Stuttgart av 16. mai 1941 hvor man kan lese at forlaget hadde mottatt *Vikinger og Indianere*. Forlaget ba Jacobsen om å få hjelp til å få skrevet manuskriptet på korrekt tysk før de kunne gi det ut. Brevet avsluttes med *Heil Hitler!*³¹³ Manuskriptet ble også sendt til geolog og Svalbard forsker Adolf Hoel (1876-1964) i 1943, hvor Hoel skrev i sitt svarbrev til Jacobsen at manuskriptet *Vikinger og Indianere* var oversendt Helge Ingstad (1899-2001) for bearbeiding, gjennomlesning og for at han skulle finne en forlegger. I det samme brevet skrev Hoel at det ikke hadde lyktes Ingstad å finne en forlegger. Hoel nevnte også at det heller ikke virket som om Ingstad var villig til å bearbeide manuskriptet. Den 12. april 1943 skrev Hoel til disponent og reder Magnus Klerk Giæver (1876-u.å.) og fortalte at han hadde mottatt brev fra Jacobsen datert 22. februar 1943 med spørsmål om han kunne finne en forlegger til Jacobsens manuskript. Når man leser brevvekslingen mellom Hoel og Jacobsen, kan det også se ut til at Jacobsen hadde ennå ett manuskript. Brevet er datert 26. mai 1941, og her nevnes et brev mellom Adolf Hoel og Gyldendal Norske Forlag. I brevet skrev Hoel at han hadde fått oversendt et manuskript av den norske oppdagelsesreisende Adrian Jacobsen med tittelen *Wie Amerika entdect Wurde-Erik Raudes Kinder*. Hoel skrev videre at Jacobsen ønsket å få gitt ut dette manuskriptet, og at Jacobsen hadde forespurt Hoel om å videresende dette til forlaget. Ser man på bøker skrevet av Jacobsen i ettertid, finner man ikke noen av disse manuskripttitlene, og derfor kan man konkludere med at disse aldri ble utgitt. Dette viser at Jacobsen også var meget produktiv i denne perioden av livet til tross for at Jacobsen i sine brev til Hoel beskriver seg selv som en gammel mann som ikke har så lenge igjen å leve.³¹⁴ I brev som befinner seg i Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling ser man også i korrespondansen til Jacobsen at han

³¹² Norsk Polarinstitutts brev til A. Hoel 1941-1944

³¹³ Norsk Polarinstitutts Adrian Jacobsen

³¹⁴ Brev fra A. Jacobsen 1941-1943

virket trøtt og lei. Han ønsket seg bort fra det krigsherjede Tyskland etter bombingene av hans hus i 1943. Krigen var nok heller ikke det som fikk han ut av tungsinn, og han ønsket seg hjem til Norge og Risøya. Han kom hjem i januar 1943. Jacobsen tilbrakte sine siste leveår på Risøya sammen med sin norske familie, og i et brev til sin svigerdatter rett før hans død kan det virke som om Jacobsen tok farvel med familien i Tyskland.³¹⁵ Den 18. januar 1947 døde Johan Adrian Jacobsen på Risøya nesten 94 år gammel. Hans aske ble sendt tilbake til Tyskland, hvor han ble begravet sammen med sin kone Alma Hedwig Jacobsen i bydelen Stellingen i Hamburg.

Kapittel 9

9.1 I vitenskapens tjeneste- etnologen Jacobsen

Som nevnt før hadde ikke Jacobsen en akademisk utdannelse, og han gjorde nok mange feil i sine observasjoner og nedtegnelser sammenlignet med skolerte menn som Nelson og Boas. Det som gjorde han enestående ifølge Fienup-Riordan, er blant annet de detaljerte beskrivelsene i dagbøkene hans, men også hans evne til å observere og innnynde seg hos folkene han besøkte.³¹⁶ Fienup-Riordan sier at detaljnivået og mengden dokumentasjon Jacobsen brakte med seg tilbake til Tyskland har både en unik språklig og etnografisk verdi. Mye av dette var informasjon som tidligere aldri hadde vært publisert før.³¹⁷ En annen ting som går igjen i blant annet brevene og diktsamlingen jeg har studert, er måten han skrev på. Han skriver en merkelig blanding av tysk og norsk, og ofte er det ikke mellomrom mellom ordene. Dette vil nok være med på å vanskeliggjøre forståelsen av hva som virkelig står i dagbøkene hans. Det vil nok være en fordel å beherske begge språkene, noe jeg gjør, og jeg ville mest sannsynlig hatt stort utbytte av å lese dagbøkene som oppbevares i Museum für Völkerkunde i Hamburg. Denne blandingen av språket var noe som Jacobsen stadig fikk kritikk for gjennom hele sin karriere innen museumsverdenen i Tyskland, til tross for at han ble forsikret om at hans gebrokne tysk ikke ville være til hinder for et engasjement ved museet. Bastians assistent Herr Bauer skriver sågar i et brev til Jacobsen at:

*du skal ikke skamme deg over din grammatikk overfor ham [Bastian]. Tross alt er du utlending og det å skrive på tysk for utlendinger er vanskelig.*³¹⁸

³¹⁵ Fienup-Riordan 2005:33

³¹⁶ Fienup-Riordan 2005:23-24

³¹⁷ Fienup Riordan 2005:23

³¹⁸ Fienup Riordan 2005:23

At Jacobsen ikke skrev feilfritt tysk var en tilbakevendende bekymring for han, og han fryktet at han ikke ville bli tatt seriøst i akademiske kretser på grunn av dette. Det samme kan også har vært et problem for akademikere som har sett på kildene etter Jacobsen i ettertid. Fienup-Riordan skriver at det har vært vanskelig å oversette og forstå brevene og dagbøkene etter Jacobsen.³¹⁹ Det samme mener Haberland hvor han i sitt essay i *Indians & Europe - An interdisciplinary collection of essays* nevner et brev datert 28. august 1886 som var en del av korrespondansen mellom brødrene Jacobsen på deres innsamlingstur i British Columbia, nevner dette brevet han ikke klarte å lese.³²⁰

Jacobsen var god til å beskrive tingene rundt seg, og sto ikke tilbake for datidens etnologer og sosialantropologer. Han beskrev farkoster laget av bjørkenever, serveringsfat som var ulike for menn og kvinner, ausekar og bøtter. Han kjøpte også to kanoer laget av never.

9.2 Arven som ble etterlatt

Det er helt klart at motivet om økonomisk vinning var en viktig faktor til mennene som hadde ansatt Jacobsen og han hadde nok også selv en økonomisk baktanke med denne jobben.

Det er bare to ting jeg angrer på her i livet, for det første; at jeg ikke helt fra begynnelsen skaffet dyr for Hagenbeck, for da hadde jeg gjort lykke. og for det annet, at jeg i min ungdom ikke ble dyretemmer for da ville jeg også ha tjent gode penger. Å skaffe til veie folk alene, det er så få anledninger til å gjøre det ,og så få [folk]som lar seg skaffe.³²¹

Jacobsen var som den eneste blant Hagenbecks menn ikke tilknyttet dyrehandelen. Jacobsens oppgave var å skaffe fremmede folkeslag og etnografiske gjenstander til veie for Hagenbeck, noe som han også spesialiserte seg på. Fra 1877-1926 var Jacobsen med på å organisere minst seks levende utstillinger for Hagenbeck.³²² Inuitter i 1877 og 1880, samer fra Kautokeino og Karasjok i 1878-1879 og samer fra Røros i 1926, nuxalk i 1885-1886 og Oglala sioux i 1910. Jacobsen involverte to av sine brødre i denne jobben, hvor han med hjelp av Filip Jacobsen engasjerte ni nuxalkmenn i 1885-1886, og hans bror Jacob Martin Jacobsen arbeidet som fotograf ved andre anledninger. Baglo nevner i sin doktorgradsavhandling at Jacobsen også muligens var med på å engasjere en gruppe tehuelche fra Patagonia i 1879. Jeg har ikke klart å finne ut om Jacobsen var med på reisen til Patagonia, men jeg vil anta at han ikke var det. I

³¹⁹ Fienup Riordan 2005:24

³²⁰ Haberland 1989:345

³²¹ Baglo 2011:251

³²² Baglo 2011:252

1879 reiste Jacobsen til Norge for å kjøpe båten ”Eisbär”, og han var samtidig opptatt av å forberede reisen til Grønland året etter. At Jacobsen kunne virke som impresario for gruppen er derimot sannsynlig.³²³ Jacobsen bygget sin karriere på innsamlingsvirksomheten han bedrev, men det er den ekstensive dokumentasjonen av han personlig og andres arbeid gjennom dagboknotater, publikasjoner og fotografier som gjør Jacobsen betydningsfull.³²⁴ Både Baglo og Fienup-Riordan poengterer at det nettopp er denne dokumentasjonen som gir et sjeldent innblikk fra mellommannens synspunkt i hvordan rekrutteringsprosessen av folk foregikk, som er det unike ved Jacobsen. Man får innblikk i hvordan relasjonene mellom partene var på en helt annen måte en som ellers ville ha kommet frem.³²⁵ Jacobsen var som jeg har nevnt før, (se Kap. 1.2) en sann *Mr. Jack of all trades*. Han måtte være fleksibel og forhandle både med folkene som skulle stilles ut, men også med koloniherrer og inspektører. Han måtte vite hvordan han skulle forholde seg til byråkratiet, og han måtte vite hvem han skulle snakke med for å oppnå resultater. Jacobsen hadde i årenes løp opparbeidet seg et omfangsrikt kontaktnett i flere land og han viste hvordan han skulle bruke disse kontaktene for å oppnå resultater. Noe han også gjorde.

Med tanke på at Jacobsen har etterlatt seg 12000-18000 gjenstander i museum og skriftlig materiale rundt omkring i verden, skulle man tro at mannen er mer kjent i dag enn han virkelig er. Adrian Jacobsen ledet tre store ekspedisjoner i perioden 1881 til 1883 i Nord-Amerika, i årene 1884 til 1885 i Øst-Asia og Sibir, og 1887-1888 i Indonesia. I tillegg kommer en rekke andre mindre reiser. Mengden gjenstander han samlet inn på disse ekspedisjonene varierer. Kildene beskriver altså fra 12 000 til over 18 000 gjenstander fra alle stedene han var på reise, og disse befinner seg som sagt i ulike museer over hele verden.³²⁶ Han publiserte flere artikler om gjenstandene og stedene han hadde besøkt og han skrev flere bøker om sine reiser, som i følge Fienup-Riordan, ville ha gitt han muligheten til en akademisk karriere i dag.³²⁷ Fienup-Riordan skriver også at det var forskere som ønsket hans råd, blant disse finner man etnologen Hinrich Rink og Spencer F. Baird ved Smithsonianinstitusjonen. På tross av at forskere søkte hans kunnskaper ble han *bare* en oppdagelsesreisende og fikk ikke den akademiske anerkjennelsen som han selv ønsket. Som nevnt over var diskrimineringen han ble møtt med i Tyskland, på grunn av hans norske

³²³ Baglo 2011:253

³²⁴ Baglo 2011:253

³²⁵ ibid

³²⁶ Fienup Riordan 2005:33/Haberland 1989:368-369

³²⁷ Fienup-Riordan 2005:33

innvandrerstus, med på å forhindre denne anerkjennelsen. På lik linje med hans manglende akademiske utdanning kunne kanskje hans bastante adferd ha noe med dette å gjøre. Med bastant adferd mener jeg hans temperament og hans muliges grove språk. Man kan anta at Jacobsen rett og slett var *for mye sjømann*. Bastian og andre forskere så ikke på Jacobsen som en av dem, og selv om det ved flere anledninger ble ymtet frempå om mulige jobbutsikter innen museumsverdenen, kan man anta at forskerne så på han som *le bon sauvage*, ”den edle ville”. Han passet rett og slett ikke inn i en slik posisjon blant dannede menn.³²⁸ Jacobsen var nok gründer og han hadde mange forretningsplaner, men hadde ikke evnen til å gjennomføre noen av dem. Han så heller ikke muligheten til berømmelse ved å profilere seg på en bedre måte, på lik linje med andre berømtheter som Nansen eller Amundsen. Han så på seg selv som en vanlig ansatt hos Bastian og Hagenbeck. Store mål som Nansen og Amundsen hadde, ser ikke ut til å ha vært tilstedeværende hos Jacobsen. Jeg vil gå så langt å si at Johan Adrian ikke hadde evnen til å profilere seg på en bedre måte og at dette var med på å anonymisere han for ettertiden. Jacobsen var bitter på disse mennene og deres mangel på anerkjennelse. I kildene omtaler både Bastian og Hagenbeck Jacobsen som *den reisende* eller gjerne som *min reisende*.³²⁹ Om man skal tolke dette som nedlatende er ikke godt å si, men det skaper en viss distanse mellom Jacobsen på den ene siden, og Bastian og Hagenbeck på den andre. I dagens Hamburg finnes det indikasjoner for at en mann med viss betydning en gang levde her. I 1964 fikk Jacobsen en vei oppkalt etter seg, *Jacobsenweg*.³³⁰

Figur 38 Jacobsenweg i Hamburg

9.3 Anerkjennelse fra nåtidens utenlandske forskere

Fienup-Riordan og andre forskere jeg har studert i mitt arbeid med oppgaven mener at Jacobsens arbeid i Nord-Amerika og andre steder har gitt han en plass i historien. I Norge er han mindre kjent. Dette kan skyldes, som jeg har nevnt over, at han store deler av livet sitt arbeidet og bodde i Tyskland. Jeg vil trekke frem Harald Dag Jølles avsnitt i *Norsk*

³²⁸ Hylland-Eriksen, Nielsen 2002:19, « Le bon sauvage » inspirert av Jean de Lèry(1536-1613)

³²⁹ Fienup-Riordan 2005:33

³³⁰ ibid

Polarhistorie Bind II hvor han, etter min mening, har basert seg mye på det Tim Greve skrev i *Polarboken 1983-1984*. Jølle legger vekt på Jacobsens rolle som en brikke i et nettverk som studerte urbefolkningen systematisk. Han har også lagt vekt på gravrøveri som primærinnsamlingsmetode, og får ikke alle aspektene ved innsamlingen med seg.³³¹ Jeg ønsker også å trekke frem Tim Greves beretning om Jacobsen, hvor han sier:

*Jeg hadde en samtale med en tysk etnograf om Fridtjof Nansen og Roald Amundsens innsats. Tyskeren sa da at Norge jo hadde fostret en tredje oppdagelsesreisende som kunne plasseres ved siden av de to. Da jeg undrende spurte hvem han siktet til, nevnte han Adrian Jacobsen. Det er nok en overdrivelse. For Adrian Jacobsen hadde på ingen måte de to andres [Nansen og Amundsen] forskerdimensjoner og oppnådde heller ikke slike lysende resultater som Amundsen og Nansen.*³³²

Jeg kan til dels være enig med Greve i at Jacobsen ikke oppnådde de samme resultatene, og hadde heller ikke forskerdimensjonene som Nansen eller Amundsen, men Jacobsen oppnådde resultater. Han var med på å ta vare på gjenstander som kanskje ellers ville ha gått tapt, og han ga også europeerne detaljert innsikt i hvordan *naturfolkene* levde. Noe som jeg vil påstå i seg selv er en bragd. Jacobsens arbeid er nok i ettertiden blitt sett på med det moderne menneskets øyne og man glemmer helt hvilken tid han levde i. På slutten av 1800-tallet var tanken at man måtte berge *naturfolkene* før det var for sent, og selv om han til tider tok med seg ting fra gravplasser, viser kilder som Fienup-Riordan har studert at han kjøpte det meste av det han samlet inn.³³³ Jacobsen gjorde jobben han var ansatt for å gjøre, han samlet inn gjenstander fra et folk man på denne tiden anså som utdødende. Et annet eksempel jeg vil trekke inn er eksemplet jeg tok for meg i kapittel 8.2 hvor jeg nevner Hylland-Eriksen og Nielsens bok *Antropologiens historie- Til verdens ende og tilbake*. Som jeg skrev i kapittel 8.2 er ikke Jacobsen nevnt og det kan virke som om det er Bastian selv som har vært på mange ekspedisjoner som bidro til museets store samling.³³⁴ Og mitt spørsmål blir da, kan dette være en av grunnene til at Jacobsen ikke er mer kjent blant dagens antropologer og etnografer? Tok Bastian æren selv? Jacobsen var ikke ansatt som forsker og han hadde heller ikke kunnskapen til å forske. Men selv om Jacobsen ikke hadde den tillærte kunnskapen som skulle til for å forske, er min hypotese at Jacobsen hadde en viss interesse og respekt for disse

³³¹ Jølle 2004:292-296

³³² Greve 1983- 1984:82

³³³ Fienup-Riordan 2005:33

³³⁴ Hylland-Eriksen, Nielsen 2002:43

folkegruppene. Dette kan man se ut i fra hans dagbøker hvor han beskrev kulturen til folkene han samlet inn fra. Selv om det er åpenlyst at også Jacobsen var farget av datidens syn på at et ikke-europeisk samfunn var mindre utviklet enn det siviliserte Europa. Sosialdarwinismen sto som nevnt også sterkt i Tyskland, og Jacobsen hadde gått i Bastians skole. Bastian mente at alle kulturer hadde samme utgangspunkt og han var ikke enig i teorien om at de ulike rasene hadde ulike biologisk opprinnelse. Han mente at forskjellene mellom menneskene oppsto på bakgrunn av kultur, historie og naturforhold.³³⁵ Man kan anta at Jacobsen ble skolert innen denne tankegangen av Bastian, da han fikk grunnleggende opplæring før han reiste ut på sine ekspedisjoner. Jacobsens ekspedisjon til Alaska i 1881-1883 er aldri blitt gjentatt av noen forskere og er derfor også unik i sitt slag.³³⁶ Som jeg har nevnt i overstående kapitler fikk Jacobsen mye kritikk for måten han dokumenterte sine samlinger på. Boas brukte *Jacobsensamlingen* som et springbrett til sin karriere innen antropologi og var en av Jacobsens største kritikere.³³⁷ Boas, som senere er blitt kalt for *Antropologiens far*, reiste til Nord-Amerika for å finne ut mer om folket Jacobsen hadde samlet gjenstander fra.³³⁸

Som tidligere nevnt besitter jeg flere avisutklipp, mange uten dato eller hvilken avis de er klippet fra, som beskriver Jacobsen som både polarforsker og som Tysklands Sven Hedin. Selv om Jacobsen er blitt omtalt i aviser fra før og etter andre verdenskrig og helt opp til vår tid, er han aldri blitt allment kjent. Igjen blir da spørsmålet hadde han ikke de rette folkene rundt seg for å oppnå en slik anerkjennelse? Eller var det mangelen på akademisk utdanning, hans ukultiverte vesen og hans innvandrersstatus som satte en stopper for en akademisk anerkjennelse? Spørsmålene er mange og det er nok en sammensatt grunn for Jacobsens manglende anerkjennelse. Jeg har prøvd å se på noen av dem, men jeg tror det er vanskelig å helt sette fingeren på den virkelige grunnen. Som nevnt mener Fienup-Riordan at Jacobsen skapte seg et navn i historien med tanke på ekspedisjonen til Alaska i 1881-1883, og jeg er til dels enig med henne i det. Men selv om han utrettet store bragder på denne reisen er han ikke allment kjent. Det er som sagt også iøynefallende at han gjennom hele sitt arbeidsliv i Tyskland var ansatt hos menn av vitenskapen som så på han som et ukultivert menneske. Selv om Hagenbeck til tider behandlet Jacobsen som en likemann, var han nok allikevel ikke det. Jacobsen var uskolert og av innvandrerbakgrunn, to ting som ble sett ned på i datidens Tyskland.

³³⁵ Hylland-Eriksen, Nielsen 2002:42-43

³³⁶ Fienup-Riordan 2005:33

³³⁷ Fienup-Riordan 2005:35

³³⁸ Boas 1898

I flere av kildene jeg har nevnes det at både Nansen og Amundsen søkte råd av Jacobsen.³³⁹

Som polar forsker i Carl Hagenbecks tjeneste – Et intervju med Adrian Jacobsen 77 år. Adrian Jacobsen vår landsmann har Hamburg Radio holdt et foredrag: "Meine erste reise für Carl Hagenbeck nach Grønland." og det tyske kringkastingsblad "Der rundfunkhører" har følgende intervju med Adrian Jacobsen. [...]om han føler seg trett og føler trang til ro? Derom skal man ikke spørre den unge "gamle herren". Mikkelsen, Rasmussen, Fridtjof Nansen, Myelius Euchen – han kjenner dem alle og har stått i forbindelse med dem og mange av dem har hentet råd hos ham. Et eller annet sted fra graver han frem en haug med bilder, erindringer, manuskripter, breve fra Amundsen og Sven Hedin.³⁴⁰

Jeg har ikke selv klart å finne håndfaste kilder som bevitner dette. Jeg tenker da spesielt på om Amundsen søkte råd av Jacobsen, da førstnevnte var i Hagenbeck dyrehage for å søke råd om isbjørner til sledekjøring i forbindelse med den forestående sørpolekspedisjonen.

24 februar 1907

Herr Kaptein Roald Amundsen.

Verein für Erdkunde, hvoraf jeg er medlem, har meddelt mig, at de kommer til Dresden den 14 Marts for at holde foredrag. Dette holdes i mit lokale "Concert Haus" Zoologischer garten" Som god Normand og forhenverende "forskningsreisende" (jeg har saaledes bereist omtrent hele Amerikas Vestkyst til og med Alaska) vilde jeg gjerne, naturligvis, af pure egennytte, lægge Beslag paa deres kostbare tid for en liden halv time. Jeg vilde være dem taknemmelig hvis de vilde underrette mig om, med hvilket tog de kommer, saa jeg kunde möde dem paa stationen.

Ærbødigst Kaptein Adrian Jacobsen.³⁴¹

Når det gjelder Nansen så er det på det rene at han brukte Jacobsen som kilde i kapitlet om skigåing i *På ski over Grønland*.³⁴² Jeg har også korrespondanse fra Nasjonalbiblioteket mellom Nansen og Jacobsen.³⁴³

³³⁹Forskjellige avisutklipp uten dato funnet på Risøya, hvor Jacobsen selv kommer med påstandene om at Nansen og Amundsen søkte råd av han.

³⁴⁰ Avisutklipp funnet på Risøya, mulig årstall 1931

³⁴¹ Nasjonalbiblioteket Håndskriftsamlingen, boks nr. 812:1. Brev fra Jacobsen til Amundsen

³⁴² Nansen (1889)2003:81,85,93-94

³⁴³ Nasjonalbiblioteket Håndskriftsamlingen, folio 1924:14b, 1924:2il og 2gll

9.4 Oppsummering

Jacobsens historie er nok ennå ikke ferdigskrevet og vil nok ikke bli det før man får tilgang til arkivene til Museum für Völkerkunde i Hamburg. Jeg vil anta at arkivdepotet der nok vil være en gullgruve for fremtidig forskning. At Jacobsen var en mann av sin tid er det liten tvil om. Han hadde også tanken om den europeernes suverenitet, selv om han også til tider viste forståelse og omsorg for menneskene han møtte. I Cathrine Baglos doktoravhandling mener hun også at Jacobsen brydde seg om folkene han samlet inn fra. Hun poengterer også at levende-utstillingsvirksomheten ikke bare var på utstillernes premisser. Kildene viser at det stort sett ble underskrevet kontrakter, forhandlet frem av deltakerne, før avreise til Europa. Som igjen vitner om at forestillingen om at de utstilte ble utnyttet ikke stemmer.³⁴⁴

Jacobsen gjorde en jobb han var satt til å gjøre for to menn som selv ble berømt i ettertiden. Det at disse mennene var oppdragsgivere, og dermed selv var med på innsamlingen av mennesker og gjenstander, har aldri festet seg negativt ved noen av dem slik det har gjort med Jacobsen. Han var kanskje også forut for sin tid med tanke på store polarekspedisjoner slik Nansen og Amunsen gjorde. Han visste nok heller ikke hvordan han skulle klare å hevde seg på lik linje med dem. Jacobsen hadde uten tvil gjort en imponerende jobb med å samle inn disse gjenstander, men på tross av dette ville han aldri få den anerkjennelsen som han selv mente at han fortjente. Hans livsverk lever videre i museer rundt i verden, mens Jacobsen selv har forblitt en forholdsvis anonym bidragsyter til ettertiden.

Figur 39 Familien Jacobsen i Hagenbeck dyrehage ca. 1913. Fra venstre til høyre: Hjalmar, Harald, Hedwig, Adrian, Paul og Wilhelm

³⁴⁴ Baglo 2011:260

Arkivmateriale:

Nasjonalbiblioteket Håndskriftsamlingen

- NB 812-1, Brev fra Jacobsen til Roald Amundsen 1907.
NB 639 Jacobsen til Yngvar Nielsen 16 brev.
NB 1450 Jacobsen, blant annet brev til rektor Qvigstad.
NB 1924, 2g II Jacobsen til Fridtjof Nansen 1896
NB 88 Jacobsen til Jens Braage Halvorsen
NB 1924:2 iI
Konv.2 Jacobsen til Fridtjof Nansen
NB fol. 1924:14 b
Tyskland Jacobsen til Fridtjof Nansen
NB 2479 Jacobsen *Hvordan forskaffe de vilde folk seg ild?*

Statsarkivet i

- Tromsø Norsk Polarinstitut, boks 210 mappe 52-1930/44 Adolf Hoel.
Norsk polarinstitut, boks 240, mappe 9 Adrian Jacobsen.
Norsk polarinstitut, boks 127 C. Sæther.

Statsarkivet i

- Tromsø Senjens og Tromsø Sorenskriverembete løpenummer 3-186 1848
Statsarkivet i
Tromsø Pantebok for Senja og Tromsø Sorenskriverembete løpenr.4-105/9-10 1848

Litteraturliste:

A.

Akluit, C. (Red) 2005. *Things of our ancestors. Yup'ik elders explore the Jacobsen collection at the Ethnologisches Museum Berlin*. University of Washington Press.

B.

Baglo, Cathrine 2011, *På ville veiger? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika*

Baglo, Cathrine 2007, *Utstillinger av Samer i tida 1822 – 1934*, Ottar nr 4

Boas, Franz 1898, *The Mythology of The Bella Coola Indians*, Kessinger Publishing

Bomann-Larsen, T. 1995. *Roald Amundsen*, Cappelsens Forlag a.s

Bland (red.) 2004, *British Columbia Historical News*, vol. 37 no. 2 Spring

D.

Dagsposten 1943, Avisutklipp.

E.

Egeland, Marianne 2000, *Hvem bestemmer over livet? Biografien som historisk genre*

F.

Feest, Christian F. (red.). 1989, *Indians & Europe- An interdisciplinary collection of essays*, Haberland *Nine Bella Coolas in Germany*

Fienup-Riordan 2005, A. *Yup'ik Elders at the Ethnologische Museum Berlin – Fieldwork Turned on Its Head, The Gift*

G.

Gjestrup, John Aage 2000 *Utstilling av levende mennesker – En historie om samisk kultur og fremmede blikk. Nordisk Museologi.*

Glass, Aaron 2010, *Northwest Coast Ceremonialism: The Works of J.A. Jacobsen (1853-1947).* *European Journal of American studies*, special issue. <http://ejas.revues.org/8518>

Greve, Tim 1983-1984, *Kaptein Jacobsen – en oppdagelsesreisende som Norge glemte.* Polarboken Norsk polarklubb.

H.

Haberland, Wolfgang 1989. *Remarks on the Jacobsen Collection from the Northwest Coast.*

Hagenbeck, C. 1911, *Dyr og Mennesker – opplevelser og erfaringer.* Gyldendalske og Nordiske forlag.

Holiman Kotte Kirsten K. *Hvilke statshemmeligheter gjemmer de på.* Historikeren Nr. 1, 2011

J.

Jacobsen, F. 1895, *Sissauch – Dansen. Beskrifning på Sissauch – danserna hos Bella Coola stammen och andra indianstammar af samma språk, så som Kimskwit och Tallio,* Avtryck ur Ymer, tidskrift utgiven af Svenska Sällskapet för Antropologi och geografi.

Jacobsen, J.A.(1931)1944, *Gjennom ishav og villmarker/Die weisse grenze Abenteuer eines alten seebären rund um den polarkreis.*

Jacobsen/Woldt/Gunther(1884)1977, *Alaskan Voyage 1881 – 1883,* University of Chicago Press.

Jacobsen, J.A. 1896 *Reise in die Insektwelt des Banda – Meeres.*

Jacobsen, J.A. 1894 *Eventyrlige farer*

Jacobsen, J.A. 1931 *Unter den Alaska – Eskimos: Erlebnisse und forschungen.* Im verlag Ullstein, Berlin.

Jacobsen, J.A.(u.å.) *Unter Indianern und Eskimos,* Hermann Hillger verlag, Berlin – Leipzig.

Jacobsen, J.A. 1938 *Der wisse könig Des hohen nordens,* Ensslin & Laiblin, Reutlingen.

K.

König Eva 2002 *Indianer 1858-1928 Photographische reisen von Alaska bis Feuerland*. Museum für Völkerkunde Hamburg..

Köpke, Wulf Historikeren nr. 1/2011. *Berømt og ignorert*

L.

Lührmann, Sonja 2004, Erich Kasten (Ed.) Properties of culture – Cultures as property. Pathways to reform in post – Sovjet Siberia. Beyond Repatriation- Collaboration between Museums and Alaska Native Communities. Ditrich Reimer Verlag.

Lutz, H. (red.) *The Diary of Abraham Ulrikab* 2005

N.

Nansen, Fridtjof 2003, *På ski over Grønland – En skildring av den Norske Grønlands ekspedisjonen 1888-1889*, Kagge forlag.

Norsk Polarhistorie II 2004. *Vitenskapene*, Drivenes, E.A(Red), Gyldendal forlag.

P.

Penny, H. Glenn 2002. *Objects of Culture: Ethnology and Ethnographic Museums in Imperial Germany*

S.

Sturlusson, S., ”Norges kongesagaer 1990, *Olav den heiliges saga*

T.

Thode-Arora, H 1989. *Für fünfzig Pfennig um die welt– die Hagenbeckschen Völkerschauen*.

Tromsø Skipperforenings festskrift 1929 *Utdrag av Tromsø og Omegn sjøfartshistorie med biografi over kjente Tromsøskippere*, Tromsø skipperforenings 50-års jubileum.

Tromsø Stiftstidene 1935

Artikler på nett

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/251502/Carl-Hagenbeck> (Leksikon, beskrivelse av Carl hagenbeck 12.09.2010)

<http://www.hugooien.no/?go=navn&id=f8> (Slektdatabase Jacob Carl Gregoriussen 08.05.12)

<http://slekt.oien.net/?go=navn&id=f452> (Slektdatabase Johan Adrian Jacobsen 08.05.12)

http://www.firstnations.de/indian_land.htm (Nettside om Firs Nations i British Columbia 05.05.12)

<http://tulugaq.worldpress.com/inuit-vs-eskimo/> (Nettside med definisjon av bruken Eskimo eller Inuitt 12.09.2010)

<http://ejas.revues.org/8518> (European journal of American studies 08.05.12)

<http://batteryradio.com/Pages/Abraham.html> (Nettside om Abraham Ulrikab 08.10.10)

<http://www.yupikscience.org/index.html> (nettside om Yup'ik folket 11.11.10)

<http://www.siberian-studies.org/publications/PDF/cpluehrmann.pdf> (Sonja Lührmann paper om urbefolkning 08.05.12)

<http://vilda.alaska.edu/cdm/index> (Database over historiske bilder fra Alaska) 08.05.12

<http://alaskaasu.wordpress.com/category/alaska/>(Nettside om Alaska indianere) 08.05.12

http://science.nature.nps.gov/im/units/swan/Libraries/2011SWAKScienceSymposium/cultural_presentations/JBranson_LACL_Charles_McKay_SWAK_SciSymp_20111102.pdf (Nettside om Charles McKay og Alaska Handelskompani)15.05.12

<http://www.maltwood.uvic.ca/nwcp/central/data/kwakwaka.html> (Nettside om Kwakwaka'wakw folket) 21.05.12

Andre kilder:

Avisutklipp funnet på Risøya, udatert

Diktsamling skrevet av Johan Adrian Jacobsen

Figurliste:

	Forsidebilde, Jacobsen
Fig. 1	Hovedhuset på Risøya.
Fig. 2	Alfred Rosenberg
Fig. 3	Risøya med hus ca. 1900
Fig. 4	Jacob Carl og Erika Pauline Gregoriussen
Fig. 5	Adrian Jacobsen
Fig. 6	Morovianske misjon i Hebron
Fig. 7	Abraham Ulrikab
Fig. 8	Tobias
Fig. 9	Rudolf Virchow
Fig. 10	Adolf Bastian
Fig. 11	Haida Totempæl
Fig. 12	Gravmonument fra Adreafski
Fig. 13	Golovnin Bay
Fig. 14	Hāma'tsa dansemasker
Fig. 15	Kart over Koskimo
Fig. 16	Yup'ik kvinne med labret
Fig. 17	Labret
Fig. 18	Jacobsen og Woolfe
Fig. 19	Nulato Handelsstasjon
Fig. 20	Kart over Yukon og Tanana

- Fig. 21 Kart over Kotzebuesundet
- Fig. 22 Kart over Unalakleet
- Fig. 23 Kart over Tanana og nedre Yukon
- Fig. 24 Edward Schiefflin
- Fig. 25 Kart over St. Michael
- Fig. 26 Kart over Alaska
- Fig. 27 Kart over Kuskokwim
- Fig. 28 Lake Iliamna
- Fig. 29 Kachemak Bay, Cook Inlet og Kenai
- Fig. 30 Spencer Baird
- Fig. 31 Kart over Bella Bella, Campbell Island
- Fig. 32 Kart over Hagenborg
- Fig. 33 Hedwig
- Fig. 34 Sibir, Amurregionen og Sakhalin
- Fig. 35 Reklamepamflett for Hotellet i Berlin
- Fig. 36 Restauranten i Hagenbeck dyrehage
- Fig. 37 Om bord i SS president Grant, Oglala sioux
- Fig. 38 Kart over Jacobsenweg i Hamburg
- Fig. 39 Familien Jacobsen